

Hogeschool

**VAN HALL
LARENSTEIN**

ONDERDEEL VAN WAGeningen UR

25-9-2014

Samen met elkaar voor elkaar?

Een afstudeeronderzoek naar de mogelijkheden voor een samenwerkingsverband tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys

natuurlijk welzijn voor mens en dier

E. Jilderda en W. Vlaming

Samen met elkaar voor elkaar?

Afstudeeronderzoek naar de mogelijkheden voor een samenwerkingsverband tussen
Stichting Wings of Change en Green Chimneys

Eveline Jilderda 911227001
Wendy Vlaming 910508001

Afstudeerscriptie opleiding Diermanagement Major Dieren in de Zorg

Opdrachtgever: L. Arends, Stichting Wings of Change
Begeleiders: M. Miedema-Coenen en A. Buijsert

Hogeschool Van Hall Larenstein
25 september 2014

Trefwoorden: samenwerkingsverband, Stichting Wings of Change, Green Chimneys.

In dit afstudeerrapport is gestreefd naar juistheid en volledigheid van de aangeboden informatie. De schrijvers noch de opleiding of de organisatie als geheel zijn in geen geval aansprakelijk voor enige directe of indirecte schade welke ontstaat door gebruikmaking van dit rapport.

VOORWOORD

Voor het afstuderen aan Hogeschool Van Hall Larenstein, opleiding Diermanagement, hebben wij een onderzoek gedaan tot de mogelijkheden voor een samenwerkingsverband tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys. De vraag hiervan komt vanuit Stichting Wings of Change. Wij willen Leon Arends, Nancy Konijn en Marco Konijn bedanken dat zij ons de mogelijkheid geven om voor hun af te studeren en Alice Buijsert en Maaïke Miedema-Coenen voor het begeleiden van het onderzoek. Ook willen wij Green Chimneys en in het bijzonder Michael Kaufmann bedanken voor de medewerking.

Eveline Jilderda en Wendy Vlaming

Leeuwarden, september 2014

SUMMARY

In the Netherlands the Wings of Change Foundation (natural medicine center for both humans and animals which also offers day care) is unique in offering Animal Assisted Interventions (AAI) with birds of prey and owls (Wings of Change Foundation, 2013¹). The Wings of Change Foundation has the urge to share knowledge and experiences with other organizations who do the same (L. Arends, contact day care, day structure, health care programs and sponsoring, May 21 2014, personal communication). Research by Vlaming (2014) has indicated only few organizations use birds of prey and owls within care settings. One of those organizations is Green Chimneys (a multi-faceted organization helping young people to maximize their full potential by providing residential, educational, clinical and recreational services that create and nurture connections to the community and the natural world (Green Chimneys, 2014³)). The Wings of Change Foundation wants to know how they can cooperate with Green Chimneys. The research question is: what are the opportunities regarding cooperation between the Wings of Change Foundation and Green Chimneys? In order to answer this question, literature of both organizations has been reviewed to assess their starting positions. The information obtained through the literature review has been complemented by information obtained through interviews with Leon Arends (contact day care, day structure, health care programs and sponsoring) of the Wings of Change Foundation and Michael Kaufmann (director Farm & Wildlife Center) of Green Chimneys. A comparison has been made in order to assess the similarities and differences between both organizations. Both organizations were nonprofit organizations and both organizations had around the same number of birds of prey and owls. Also, the daily care for the birds of prey and owls was done by clients at both organizations and both organizations thought animal welfare was very important. Important differences were that Green Chimneys was an advocate of doing scientific research where the Wings of Change Foundation was not (L. Arends, contact day care, day structure, health care programs and sponsoring, May 21 2014, personal communication; M. Kaufmann, director Farm & Wildlife Center, June 25 2014, personal communication). Furthermore Green Chimneys believed that a licensed mental health professional needs to work at an organization in order to be able to give therapy (M. Kaufmann, director Farm & Wildlife Center, 25 June 2014, personal communication). The people at the Wings of Change Foundation are not licensed mental health professionals (L. Arends, contact day care, day structure, health care programs and sponsoring, April 30 2014, personal communication). The Wings of Change Foundation would like to exchange clients, employees and interns but this is impossible for Green Chimneys due to visa regulations (L. Arends, contact day care, day structure, health care programs and sponsoring, May 21 2014, personal communication; M. Kaufmann, director Farm & Wildlife Center, June 25 2014, personal communication). The results led to a discussion about licensed therapists and animal welfare amongst others. Because the people at Wings of Change Foundation are alternative medicine specialists, they cannot be licensed as a therapist. Only people with an education in regular health care can be licensed by the government (Rijksoverheid, 2014¹). Both organizations approached animal welfare differently. Especially the housing of the birds of prey and owls differed (L. Arends, contact day care, day structure, health care programs and sponsoring, April 30 2014, personal communication; M. Kaufmann, director Farm & Wildlife Center, June 25 2014, personal communication). This could be due to the legislation and regulation the Wings of Change Foundation and Green Chimneys had to deal with regarding privately-owned birds of prey and owls or birds of prey and owls in rehabilitation. In the Netherlands, little to no legislation and regulation exists regarding the housing of birds of prey and owls (Van Kreveld & Roerhorst, 2010; Vogelbescherming Nederland, 2014) while there is in the United States (NWRA & IWRC, 2000; NYSDEC, 2014). The conclusion is that under the current circumstances and working methods of both organizations starting or maintaining a cooperation will be difficult. Despite this, sharing knowledge and experiences is possible. It is recommended that people of both organizations visit each other in order to see for themselves what is happening at the other organization. Both organizations are open to visiting the other organization (L. Arends, contact day care, day structure, health care programs and sponsoring, May 21 2014, personal

communication; M. Kaufmann, director Farm & Wildlife Center, June 25 2014, personal communication). Besides that it is recommended that the Wings of Change Foundation will be more welcoming towards doing scientific research because this is a condition of Green Chimneys regarding a possible future cooperation (M. Kaufmann, director Farm & Wildlife Center, June 25 2014, personal communication).

SAMENVATTING

In Nederland is Stichting Wings of Change (natuurgeneeskundig centrum voor mens en dier waar men ook terecht kan voor dagbesteding) uniek met het inzetten van roofvogels en uilen in de zorg (Stichting Wings of Change, 2013¹). Stichting Wings of Change heeft de behoefte om kennis en ervaringen te delen met andere organisaties die roofvogels en uilen inzetten in de zorg (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie). Uit onderzoek van Vlaming (2014) is gebleken dat er maar weinig organisaties zijn die roofvogels en uilen inzetten in de zorg. Eén van de organisaties die dit wel doet is Green Chimneys (een veelzijdige organisatie die jonge mensen helpt alles uit zichzelf te halen door ze residentiële, educatieve, klinische en recreatieve diensten te bieden om een verbinding met de gemeenschap en natuur te creëren en te voeden (Green Chimneys, 2014³)). Vanuit Stichting Wings of Change is de vraag gekomen in hoeverre er een samenwerkingsverband met Green Chimneys mogelijk is. De centrale vraag binnen dit onderzoek luidt: welke mogelijkheden zijn er op het gebied van samenwerking tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys? Om deze vraag te kunnen beantwoorden is er een literatuurstudie gedaan naar zowel Stichting Wings of Change als Green Chimneys om de uitgangspositie van beide organisaties te bepalen. De informatie uit de literatuurstudies is aangevuld met informatie verkregen uit interviews met Leon Arends (contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring) van Stichting Wings of Change en Michael Kaufmann (directeur Farm & Wildlife Center) van Green Chimneys. De informatie van beide organisaties is met elkaar vergeleken om de overeenkomsten en verschillen te kunnen bepalen. Overeenkomsten waren onder andere dat beide organisaties zonder winstoogmerk opereerden en dat beide organisaties een ongeveer gelijk aantal roofvogels en uilen hadden. Ook werd de dagelijkse verzorging van de roofvogels en uilen bij beide organisaties door de cliënten gedaan en vonden beide organisaties dierenwelzijn belangrijk. Belangrijke verschillen waren onder andere dat Green Chimneys een groot voorstander is van wetenschappelijk onderzoek terwijl Stichting Wings of Change in zijn algemeenheid niet openstaat voor wetenschappelijke onderzoek (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie; M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). Daarnaast is Green Chimneys van mening dat er geregistreerde therapeuten in de geestelijke gezondheidszorg bij een organisatie aan het werk moeten zijn voordat er sprake kan zijn van therapie (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). Bij Stichting Wings of Change werken geen geregistreerde therapeuten in de geestelijke gezondheidszorg. (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). Met betrekking tot de samenwerking zou Stichting Wings of Change graag cliënten, werknemers en stagiaires uit willen wisselen met Green Chimneys om, maar dit is voor Green Chimneys niet mogelijk in verband met voorwaarden omtrent visa (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie; M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). De gevonden resultaten leidden onder andere tot een discussie op het gebied van geregistreerde therapeuten en dierenwelzijn. Omdat Stichting Wings of Change vanuit de natuurgeneeskunde werkt, kunnen zij zich niet laten registreren als therapeut. Alleen mensen met opleidingen binnen de reguliere gezondheidszorg kunnen zich laten registreren (Rijksoverheid, 2014¹). Op het gebied van dierenwelzijn hadden beide organisaties een andere werkwijze. Voornamelijk de huisvesting van de roofvogels en uilen verschilde van elkaar (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie; M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). Dit had onder andere te maken met de wet- en regelgeving met betrekking tot het particulier houden of rehabiliteren van roofvogels en uilen waar Stichting Wings of Change en Green Chimneys al dan niet mee te maken hadden. In Nederland is er weinig tot geen wet- en regelgeving met betrekking tot de huisvesting van roofvogels en uilen (Van Kreveld & Roerhorst, 2010; Vogelbescherming Nederland, 2014) terwijl dat

in de Verenigde Staten wel het geval is (NWRA & IWRC, 2000; NYSDEC, 2014). Op basis van de resultaten kan geconcludeerd worden dat onder de huidige omstandigheden en werkwijze van beide partijen het moeizaam zal zijn een samenwerking te starten of te onderhouden. Het delen van kennis en ervaringen is wel mogelijk. Er wordt aanbevolen dat personen van beide organisaties bij elkaar op bezoek gaan om elkaars werkwijze met eigen ogen te aanschouwen. Beide organisaties staan open voor een bezoek aan de andere organisatie (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie; M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). Daarnaast wordt het aanbevolen dat Stichting Wings of Change zich meer open gaat stellen voor het doen van wetenschappelijk onderzoek omdat dit een voorwaarde is van Green Chimneys voor een eventuele toekomstige samenwerking (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	9
1.1	Probleembeschrijving	9
1.2	Doelstelling	10
1.3	Randvoorwaarden.....	10
1.4	Onderzoeksvragen	10
1.5	Begripsbepaling.....	12
2	Materiaal en Methode.....	13
2.1	Onderzoekseenheden	13
2.2	Onderzoeksmethoden	13
2.3	Dataverzameling en analyse	13
3	Uitgangspositie Stichting Wings of Change.....	15
3.1	Geschiedenis.....	15
3.2	Missie, visie en doel	15
3.3	Locatie en faciliteiten	16
3.4	Inkomsten	17
3.5	Cliënten	18
3.6	Personeel	18
3.7	Communicatie	20
3.8	Dieren	20
3.9	Dierenwelzijn	22
3.10	Toekomst	24
3.11	Activiteiten	24
3.11.1	<i>Inhoud activiteiten</i>	<i>24</i>
3.11.2	<i>Doel activiteit.....</i>	<i>26</i>
3.11.3	<i>Effect van de activiteiten.....</i>	<i>27</i>
3.11.4	<i>Doelgroep activiteiten.....</i>	<i>27</i>
3.11.5	<i>Begeleiding activiteit</i>	<i>27</i>
3.11.6	<i>Welzijn en veiligheid tijdens de activiteit.....</i>	<i>28</i>
4	Uitgangspositie Green Chimneys.....	29
4.1	Geschiedenis.....	29
4.2	Missie, visie en doel	30
4.3	Locatie en faciliteiten	31
4.4	Inkomsten	33
4.5	Cliënten	34

4.6	Personeel	35
4.7	Communicatie	36
4.8	Dieren	36
4.9	Dierenwelzijn	38
4.10	Toekomstplannen	38
4.11	Activiteiten Green Chimneys	39
4.11.1	<i>Inhoud, doel, doelgroep en begeleiding activiteiten</i>	40
4.11.2	<i>Boerderijdiereducatie</i>	40
4.11.3	<i>Wildlife-educatie</i>	40
4.11.4	<i>Paardeneducatie</i>	42
4.11.5	<i>Asielhondenprogramma</i>	43
4.11.6	<i>Effect van de activiteiten</i>	43
4.12	Welzijn en veiligheid.....	45
5	Verwachtingen met betrekking tot samenwerking	46
5.1	Samenwerkende organisaties met Stichting Wings of Change	46
5.2	Verwachtingen Stichting Wings of Change	46
5.3	Samenwerkende organisaties met Green Chimneys.....	47
5.4	Verwachtingen Green Chimneys.....	47
6	Overeenkomsten en verschillen Stichting Wings of Change en Green Chimneys	49
7	Discussie	53
7.1	Methodendiscussie	53
7.2	Resultatendiscussie.....	53
7.2.1	<i>Geregistreerd medisch professional en AAT</i>	54
7.2.2	<i>Welzijn van roofvogels en uilen</i>	55
8	Conclusie	64
9	Aanbevelingen	65
	Literatuurlijst	66

1 INLEIDING

1.1 Probleembeschrijving

Stichting Wings of Change in Andijk, Noord-Holland, is een centrum waar men terecht kan voor natuurgeneeskunde voor mens en dier en voor dagbesteding. Op het gebied van natuurgeneeskunde bij Stichting Wings of Change zijn er re-integratietrajecten, revalidatietrajecten, detoxtrajecten, training en educatie voor kinderen, volwassenen en bedrijven, diverse workshops en is er een webwinkel met aanvullende ondersteunende middelen (Stichting Wings of Change, 2013¹). Naast de natuurgeneeskunde biedt de stichting dagbesteding aan met roofvogels en uilen voor (jong) volwassenen met een licht verstandelijke beperking, (jong) volwassenen met autisme, mensen met psychische problemen en/of burn-out, mensen met een verslaving en (dementerende) ouderen (Stichting Wings of Change, 2013¹; Stichting Wings of Change, 2013²). De roofvogels en uilen worden verzorgd en ze worden gevlogen of kunnen op de hand gedragen worden (Stichting Wings of Change, 2013²). In Nederland is Stichting Wings of Change uniek met het aanbieden van dagbesteding met roofvogels en uilen (Stichting Wings of Change, 2013¹). Naast de roofvogels en uilen heeft Stichting Wings of Change ook een moestuin en zijn er nog overige dieren zoals: honden, alpaca's, kippen, eenden en kalkoenen. De honden worden door de cliënten uitgelaten en geborsteld en er kan met de honden worden gespeeld. De alpaca's worden gevoerd en de weide moet schoongehouden worden. Het verblijf van de kippen, eenden en kalkoenen moet ook schoongehouden worden, en er moeten eieren worden geraapt (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 4 februari 2014, persoonlijke communicatie).

Er is vanuit Wings of Change de behoefte om op het gebied van de dagbesteding kennis en ervaringen te delen met soortgelijke organisaties die ook roofvogels en uilen inzetten in de zorg (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 4 februari 2014, persoonlijke communicatie). Uit onderzoek van Vlaming, 2014, is gebleken dat er maar weinig organisaties zijn die roofvogels en uilen inzetten in de zorg. Eén van die organisaties is Green Chimneys met twee locaties in Brewster en Carmel, Verenigde Staten. Green Chimneys is toonaangevend op het gebied van dierondersteunde therapie en op natuurgerichte educatie, therapie en recreatie (Green Chimneys, 2014¹). Bij Green Chimneys worden de roofvogels en uilen echter op een andere manier ingezet dan bij Stichting Wings of Change. De roofvogels en uilen worden daar opgevangen op het Farm & Wildlife Center waar ze worden verzorgd en indien mogelijk weer worden vrijgelaten (Green Chimneys, 2014²). Sommige van deze roofvogels en uilen hebben, net als de kinderen, een moeilijke periode gehad en kunnen als metafoor dienen doordat deze moeilijke periode weer overwonnen wordt met als resultaat daarvan vrijlating in de natuur (Green Chimneys, 2014³).

Naast de roofvogels en uilen worden er ook andere wilde dieren opgevangen in het Wildlife Center (Green Chimneys, 2014²). In totaal zijn er ongeveer 50 roofvogels en uilen en worden er ruim 250 andere dieren gehuisvest op het Farm & Wildlife Center, waaronder boerderijdieren en reptielen (Green Chimneys, 2014⁴). Ook beschikt Green Chimneys over een school voor speciaal onderwijs, een woongroep, een outdoor campus, een tuinbouwbedrijf, een instituut voor onderzoek en onderwijs, een kinderopvang, worden er zomerkampen georganiseerd en wordt er ondersteuning geboden aan lokale (probleem)jeugd (Green Chimneys, 2014⁵). Bij elk van deze aspecten worden dieren en de natuur ingezet ter ondersteuning van therapie (Animal Assisted Therapy, AAT) of educatie (Animal Assisted Education, AAE) (Green Chimneys, 2014⁶).

Vanuit Stichting Wings of Change is de vraag gekomen in hoeverre er een samenwerkingsverband met Green Chimneys kan ontstaan. Door het aangaan van een samenwerking met Green Chimneys hoopt Stichting Wings of Change kennis en ervaringen te kunnen delen. (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 22 april 2014, persoonlijke communicatie).

1.2 Doelstelling

Het doel van Stichting Wings of Change is om een samenwerkingsverband aan te gaan met Green Chimneys. Het doel van dit samenwerkingsverband is om dierondersteunde interventies (AAI) beter op de kaart te zetten, zowel nationaal als internationaal (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 22 april 2014, persoonlijke communicatie). Het doel van dit onderzoek is om Green Chimneys te laten zien wat Stichting Wings of Change te bieden heeft en om te achterhalen welke mogelijkheden er zijn op het gebied van de samenwerking. Dit doel wordt bereikt door eerst een uitgebreide beschrijving van beide organisaties te maken waarin ook de werkwijze van de organisaties met betrekking tot de activiteiten met dieren wordt meegenomen. Deze beschrijvingen worden naast elkaar gelegd om vervolgens de overeenkomsten en verschillen in kaart te brengen. Aan de hand van de overeenkomsten en verschillen zal blijken wat de organisaties voor elkaar kunnen betekenen en op welke manier samenwerking mogelijk is.

1.3 Randvoorwaarden

Met betrekking tot het onderzoek zijn er enkele randvoorwaarden. Deze randvoorwaarden zijn opgesteld in overleg met de opdrachtgever (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 20 februari 2014, persoonlijke communicatie).

- Bij de activiteiten wordt er alleen gekeken naar die activiteiten waarbij dieren worden ingezet.
- Bij de inkomsten wordt er alleen gekeken naar de manier waarop de organisaties aan hun inkomsten komen, niet naar de absolute hoeveelheid inkomsten.
- Eerste contact met Green Chimneys wordt gedaan door de opdrachtgever.

1.4 Onderzoeksvragen

Om de doelstelling te kunnen bereiken, is er kennis nodig. Deze kennis zal worden vergaard door middel van het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Hoofdvraag:

Welke mogelijkheden zijn er op het gebied van samenwerking tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys?

Subvragen:

1. Wat is de uitgangspositie van Stichting Wings of Change?
 - a. Wat is de geschiedenis van de organisatie?
 - b. Wat is de missie, visie en het doel van de organisatie?
 - c. Wat is de locatie en welke faciliteiten zijn er?
 - d. Op welke manier komt de organisatie aan haar inkomsten?
 - e. Hoeveel cliënten zijn er, waar komen zij vandaan en tot welke doelgroepen behoren zij?
 - f. Hoeveel personeel is er en welke achtergrond en functie heeft het personeel?
 - g. Op welke manier verloopt de interne en externe communicatie?
 - h. Welke diersoorten zijn er aanwezig en hoeveel dieren zijn er?
 - i. Op welke manier wordt het dierenwelzijn gewaarborgd?
 - j. Welke toekomstplannen heeft de organisatie?
2. Welke activiteiten worden uitgevoerd op Stichting Wings of Change?
 - a. Wat is de inhoud van de activiteiten?
 - b. Wat is het doel van de activiteiten?
 - c. Wat is het effect van de activiteiten?
 - d. Wat is de doelgroep van de activiteiten (bijv. ASS, syndroom van Down, etc.)?
 - e. Op welke manier worden de activiteiten begeleid en welke kwalificaties hebben begeleiders nodig?

- f. Welke diersoorten worden tijdens de activiteiten ingezet en waarom worden juist deze diersoorten ingezet?
 - g. Op welke manier wordt het dierenwelzijn tijdens de activiteiten gewaarborgd?
3. Wat is de uitgangspositie van Green Chimneys?
 - a. Wat is de geschiedenis van de organisatie?
 - b. Wat is de missie, visie en het doel van de organisatie?
 - c. Wat is de locatie en welke faciliteiten zijn er?
 - d. Op welke manier komt de organisatie aan haar inkomsten?
 - e. Hoeveel cliënten zijn er, waar komen zij vandaan en tot welke doelgroepen behoren zij?
 - f. Hoeveel personeel is er en welke achtergrond en functie heeft het personeel?
 - g. Op welke manier verloopt de interne en externe communicatie?
 - h. Welke diersoorten zijn er aanwezig en hoeveel dieren zijn er?
 - i. Op welke manier wordt het dierenwelzijn gewaarborgd?
 - j. Welke toekomstplannen heeft de organisatie?
 4. Welke activiteiten worden uitgevoerd op Green Chimneys?
 - a. Wat is de inhoud van de activiteiten?
 - b. Wat is het doel van de activiteiten?
 - c. Wat is het effect van de activiteiten?
 - d. Wat is de doelgroep van de activiteiten (bijv. ASS, syndroom van Down, etc.)?
 - e. Op welke manier worden de activiteiten begeleid en welke kwalificaties hebben begeleiders nodig?
 - f. Welke diersoorten worden tijdens de activiteiten ingezet en waarom worden juist deze diersoorten ingezet?
 - g. Op welke manier wordt het dierenwelzijn tijdens de activiteiten gewaarborgd?
 5. Welke verwachtingen hebben Stichting Wings of Change en Green Chimneys met betrekking tot een samenwerking?
 - a. Met welke organisaties werkt Stichting Wings of Change al samen en op welke manier?
 - b. Welke verwachtingen heeft Stichting Wings of Change bij een samenwerking met Green Chimneys?
 - c. Met welke organisaties werkt Green Chimneys al samen en op welke manier?
 - d. Welke verwachtingen heeft Green Chimneys bij een samenwerking met Stichting Wings of Change?
 6. Wat zijn de overeenkomsten tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys?
 - a. Wat zijn de belangrijkste overeenkomsten op algemeen gebied (geschiedenis, missie/visie/doel, faciliteiten, inkomsten, cliënten, personeel en communicatie)?
 - b. Wat zijn de overeenkomsten op het gebied van dieren?
 - c. Wat zijn de overeenkomsten op het gebied van roofvogels en uilen?
 - d. Wat zijn de overeenkomsten op het gebied van activiteiten?
 - e. Wat zijn de overeenkomsten op het gebied van verwachtingen van een samenwerking tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys?
 7. Wat zijn de verschillen tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys?
 - a. Wat zijn de belangrijkste verschillen op algemeen gebied (geschiedenis, missie/visie/doel, faciliteiten, inkomsten, cliënten, personeel en communicatie)?
 - b. Wat zijn de verschillen op het gebied van dieren?
 - c. Wat zijn de verschillen op het gebied van roofvogels en uilen?
 - d. Wat zijn de verschillen op het gebied van activiteiten?
 - e. Wat zijn de verschillen op het gebied van verwachtingen van een samenwerking tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys?

1.5 Begripsbepaling

De begrippen die gebruikt worden in de onderzoeksvragen worden hieronder uitgelegd. De gegeven definities zijn de definities zoals deze in dit onderzoek gebruikt gaan worden.

Activiteit: bezigheid voor cliënten waarbij dieren direct of indirect worden ingezet zoals paardrijden, dieren voeren, etc.

Samenwerking: het uitwisselen van kennis en ervaringen en elkaar ondersteunen waar mogelijk, door optimale afstemming tussen eigen kwaliteiten en deze met elkaar te delen.

Uitgangspositie: omschrijving van de organisatie met betrekking tot geschiedenis, missie, visie, doel, locatie, inkomsten, cliënten, personeel, communicatie, diersoorten, dierenwelzijn en toekomst.

2 MATERIAAL EN METHODE

2.1 Onderzoekseenheden

De onderzoekseenheden waren Stichting Wings of Change en Green Chimneys. Bij beide organisaties werd gekeken wat de uitgangspositie was met het oog op geschiedenis, missie, visie, doel, locatie en faciliteiten, de inkomsten, het personeel, de cliënten, de dieren, communicatie en toekomstplannen. Vervolgens werd er gekeken naar de activiteiten die beide organisaties uitvoerden in combinatie met dieren en de verwachtingen met betrekking tot een samenwerking.

2.2 Onderzoeksmethoden

Het onderzoek is een beschrijvend en praktijkgericht onderzoek. Het onderzoek is kwalitatief omdat er niet naar absolute aantallen is gekeken. De onderzoeksmethode die is gebruikt is een casestudy omdat de uitkomsten van het onderzoek alleen voor Stichting Wings of Change en Green Chimneys gelden. De opdrachtgever Leon Arends kan de onderzoeksresultaten gebruiken bij het opzetten van een samenwerkingsverband met Green Chimneys.

Tijdens het onderzoek werd er een nauwkeurige beschrijving gemaakt van Stichting Wings of Change en Green Chimneys om een compleet beeld te vormen van huidige situatie van de organisaties. De beschrijvingen van beide organisaties werden met elkaar vergeleken waardoor de verschillen en overeenkomsten te zien waren. Hierdoor kon er een beeld worden geschetst op welke gebieden de organisaties dezelfde werkwijze en/of gedachtegang hebben, op welke gebieden deze organisaties verschillen en waarom ze verschillen. Van iedere organisatie werden de verwachtingen en voorwaarden met betrekking tot de samenwerking in kaart gebracht, waardoor er een duidelijk beeld werd gevormd van de gebieden waarop er een samenwerkingsverband kon ontstaan tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys.

2.3 Dataverzameling en analyse

Als dataverzamelmethode werd er gebruik gemaakt van bestaande informatie (in de vorm van literatuuronderzoek), interviews en observatie. Bij het verzamelen van bestaande informatie van Stichting Wings of Change en Green Chimneys werd er voornamelijk gebruikt gemaakt van de websites van beide organisaties (www.wingsofchange.nl en www.greenchimneys.org). Naast de website werd er gebruikt gemaakt van een boek van Green Chimneys (The Extraordinary Spirit of Green Chimneys geschreven door Samuel B. Ross Jr.) en foto's van Stichting Wings of Change. Tijdens dit literatuuronderzoek werd er zoveel mogelijk informatie over beide organisaties opgezocht. Deze verzamelde informatie werd vervolgens verwerkt tot bedrijfsbeschrijvingen van beide organisaties. Deze bedrijfsbeschrijvingen werden opgestuurd naar Green Chimneys zodat ze konden kijken of de informatie over hun eigen organisatie kloppend was en zodat ze konden zien wat Stichting Wings of Change te bieden had. Het doel hiervan was de bereidheid van Green Chimneys om mee te werken aan het onderzoek te vergroten en om Green Chimneys een beeld te geven van Stichting Wings of Change.

Om de informatie in de bedrijfsbeschrijvingen aan te vullen en te controleren werden er gestructureerde expertinterviews gehouden. De vragen waren van tevoren opgesteld. Tijdens het interviewen werden er aantekeningen gemaakt en de interviews werden opgenomen met een geluidsrecorder (Samsung Galaxy S3). De interviewvragen werden eerst getest bij Stichting Wings of Change om te kijken of de gewenste informatie te verkrijgen was door middel van de vragen. De vragenlijst werd afgenomen bij Leon Arends (directeur, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring). De informatie die werd verkregen door middel van het interview werd vergeleken met de informatie die de onderzoekers verkregen hadden door middel van observaties bij Stichting Wings of Change. Op deze manier werd er getest of de informatie die werd verkregen via het interview gelijk was aan de informatie die al eerder was verkregen via observatie.

Nadat de interviews waren afgenomen bij Stichting Wings of Change werd de vragenlijst aangepast voordat deze gebruikt werd voor Green Chimneys. Na het versturen van de korte beschrijving van Stichting Wings of Change heeft er een Skypegesprek plaatsgevonden met Michael Kaufmann (directeur Farm & Wildlife Center) en Paul Kupchock (ex-directeur Farm & Wildlife Center) waarin een introductie plaatsvond van beide organisaties en waarin werd verteld wat er werd verwacht van Green Chimneys tijdens het onderzoek. Daaropvolgend hebben er vier Skypegesprekken met Michael Kaufmann plaatsgevonden waarin het interview werd gehouden.

Vervolgens werd alle verzamelde data (literatuurstudie + interviews) van Stichting Wings of Change en Green Chimneys verwerkt tot een volledige beschrijving van beide bedrijven. Zowel de bedrijfsbeschrijvingen als de verwachtingen met betrekking tot de samenwerking werden met elkaar vergeleken. De overeenkomsten en verschillen tussen de bedrijven werden beschreven met daarbij een eventuele verklaring voor deze overeenkomsten en/of verschillen. Aan de hand van de verschillen en overeenkomsten werd er gekeken op welke gebieden een samenwerking tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys mogelijk was.

3 UITGANGSPOSITIE STICHTING WINGS OF CHANGE

Stichting Wings of Change staat voor: natuurlijk welzijn voor mens en dier op een unieke manier (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie). Stichting Wings of Change helpt mensen die achterop zijn geraakt in de maatschappij door middel van natuurgeneeskundige behandelingen en het bieden van dagbesteding. Stichting Wings of Change probeert te kijken hoe zij een therapeutische werking tot stand kunnen brengen bij de beschadigde mens in samenwerking met het dier. De manier waarop Stichting Wings of Change AAI aanbiedt is uniek in Nederland onder andere omdat zij roofvogels inzetten bij AAI (Stichting Wings of Change, 2013¹). Het liefst zien zij ook dat hierbij het welzijn van het dier wordt verbeterd. De boodschap die Stichting Wings of Change uit wil dragen is: welzijn voor mens en dier en samen met elkaar voor elkaar (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

3.1 Geschiedenis

Stichting Wings of Change is ontstaan vanuit het Centrum Wings of Change (multifunctioneel centrum waar diverse natuurgeneeskundige behandelvormen toegepast worden om mensen weer tot zichzelf te laten komen) bestaande uit Marco Konijn, Nancy Konijn en Leon Arends (Stichting Wings of Change, 2013³). In 2012 is Stichting Wings of Change opgericht op een locatie in Andijk. De stichting verzorgt workshops, cursussen en biedt dagbesteding met roofvogels en uilen aan mensen die achterop geraakt zijn in de maatschappij. In het kader van natuurgeneeskunde kan men bij Stichting Wings of Change terecht voor: re-integratietrajecten, revalidatietrajecten, respijtzorgtrajecten, coaching- en trainingstrajecten, detoxtrajecten, nazorgtrajecten, training en educatie (Stichting Wings of Change, 2013¹).

De dagbesteding is ontstaan vanuit een vriendschap tussen M. en Leon Arends. M. is een jongen met een autismespectrumstoornis en hij helpt Leon Arends al ongeveer tien jaar met de roofvogels. Leon Arends en zijn omgeving (vrienden, familie) zagen wat het deed voor deze jongen en daarom wilde hij er meer mee doen. Stichting Wings of Change is begonnen met dagbesteding alleen voor M., maar al snel kwamen er steeds meer cliënten bij (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei, persoonlijke communicatie). Ondertussen komen er voor de dagbesteding 13 verschillende cliënten met verschillende hulpvragen (Stichting Wings of Change, 2013¹; Stichting Wings of Change, 2013²). In hoofdstuk 3.3 wordt er dieper op de cliënten ingegaan.

3.2 Missie, visie en doel

De visie van Stichting Wings of Change is de volgende:

Het centrum is vanuit de basis (natuurgeneeskunde, dagbesteding, trajecten en educatie) gegroeid naar een concept dat uniek is in Nederland op dit moment. Stichting Wings of Change wil met hun manier van behandelen en begeleiden een voorbeeldfunctie uitdragen voor de zorg anno nu en voor de toekomst. Iedereen krijgt de mogelijkheid zich door medewerkers van Stichting Wings of Change te laten begeleiden en te laten behandelen om mede via de natuur weer in aanraking te komen met zichzelf en van hieruit te herstellen en te ontwikkelen (Stichting Wings of Change, 2013³). Stichting Wings of Change levert maatwerk en heeft een andere gedachtegang dan veel andere organisaties in hetzelfde werkveld omdat zij werken vanuit de natuurgeneeskunde. (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei, persoonlijke communicatie).

De waarden die Stichting Wings of Change nastreeft zijn (Stichting Wings of Change, 2013³):

- “Naasteliefde: Ieder mens is waardevol en uniek en dient zich zoveel mogelijk te kunnen ontwikkelen, ook binnen de beperking, stoornis of aandoening die zij hebben.”
- “Samenwerking: Iedereen is met zijn/haar bijdrage onderdeel van het geheel. Samenwerken doen we dus ook met elkaar! Iedereen in onze omgeving levert een bijdrage van zichzelf aan, voor en met elkaar. Dit geldt niet alleen voor onszelf, maar ook voor onze cliënten vanuit ons centrum, het lokale netwerk, de leefomgeving enz. Zodoende komt alles in balans.”
- “Dienen: Wij zijn ons bewust van onze kracht om mensen en dieren de juiste begeleiding en liefde te geven en deze willen wij graag delen en ze het zelf laten ervaren.”

3.3 Locatie en faciliteiten

Stichting Wings of Change is gelegen aan Schoolweg 4, te Andijk. In Figuur 1. is de locatie van Stichting Wings of Change weergegeven op de Nederlandse kaart.

Stichting Wings of Change heeft een terrein van twee hectare. Het terrein is afgebakend door middel van hekwerk en natuurlijke afscheiding. De dierverblijven zijn door middel van hekwerk afgebakend van de rest van het terrein (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). De faciliteiten die zich op het terrein bevinden zijn weergegeven in Figuur 2. Deze faciliteiten worden op het terrein zelf aangegeven door middel van bewegwijzering.

Figuur 1. Locatie Stichting Wings of Change. (Google Maps, 2014¹)

1. Groentetuin
2. Plek voor nieuwe volières
3. Behandelruimte, pauze ruimte, tafeltennistafel en sportruimte.
4. Woongedeelte, vergaderruimte, kantoorruimte
5. Parkeerplaatsen
6. Roofvogeltuin
7. Volières
8. Werkplaats, opslag, vogelweegruimte
9. Opslag bijenkasten, ratten
10. Transportkisten
11. 'Paarden' bak, om vogels te vliegen
12. Alpaca weide
13. Staplolen (niet in gebruik)
14. Vogelvliegveld, bijenkasten, Boogschieten
15. Volières
16. Kippen, eenden, kalkoenen

Figuur 2. Plattegrond Stichting Wings of Change. (Google Maps, 2014¹)

In principe is het voor de cliënten niet toegestaan (in principe ook niet mogelijk) om zelfstandig het terrein te verlaten tenzij de cliënt er toestemming voor heeft gekregen. Er is één ingang op het terrein waar zich een poort bevindt. Deze poort is altijd gesloten zodat niemand het terrein af of op kan. Op de tijden dat de cliënten arriveren, vertrekken of er bezoekers verwacht worden staat deze poort open (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). Stichting Wings of Change is open voor bezoekers. De bezoekers dienen van te voren een afspraak te maken. Voor de bezoekers is het mogelijk om een rondleiding te krijgen van de cliënten of om een workshop te doen die gegeven wordt door de cliënten en begeleiders. Het is voor familie van de cliënten ook mogelijk om Stichting Wings of Change te bezoeken zodat zij kunnen zien wat de desbetreffende cliënt doet en hoe de cliënt zich ontwikkelt (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

3.4 Inkomsten

Stichting Wings of Change ontvangt inkomsten uit fondsenwerving, sponsoring, donaties, uit zorgtrajecten, geld van de overheid en uit gemeente en provincies. Het overgrote deel van de inkomsten komt bij de zorgtrajecten vandaan. De cliënten betalen Stichting Wings of Change door middel van persoonsgebonden budget (PGB), zorg in natura (ZIN), potjes van gemeentes, overheid, re-integratiegeld of het wordt opgebracht door de familie zelf. Deze inkomsten vergoeden alleen de personeelskosten en de begeleiding van de cliënten. De overige kosten zoals investeringen die gedaan moeten worden voor nieuwe trajecten, voor nieuwe materialen enz. worden gefinancierd door middel van donaties, sponsoring, fondsenwerving en in de toekomst crowdfunding en subsidies. Er wordt veel gedaan door middel van het uitwisselen van diensten voor andere diensten of materialen. Daarnaast is het ook mogelijk om bijvoorbeeld een solex (bromfiets) of ander apparaat naar Stichting Wings of Change te brengen die stuk is gegaan. Stichting Wings of Change gaat deze dan repareren in ruil voor een donatie aan de stichting (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

3.5 Cliënten

Per dag komen er acht tot tien cliënten voor dagbesteding bij Stichting Wings of Change die allemaal in aanraking komen met de dieren. Stichting Wings of Change ontvangt mensen die hulp nodig hebben om een plekje in de maatschappij te vinden en/of te behouden (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). Dit kunnen mensen zijn met een autisme spectrum stoornis, een licht verstandelijke beperking, psychische problemen, lichamelijke problemen, een verslaving, gedragsproblemen of (dementerende) ouderen (Stichting Wings of Change, 2013¹; Stichting Wings of Change, 2013²). Op het moment bestaat het grootste gedeelte uit (jong) volwassenen (vanaf 18 jaar) en daarnaast is er iemand van midden 40, iemand van bijna 50 en iemand van bijna 60. Op het moment heeft Stichting Wings of Change nog niet de middelen om jongeren (onder de 18) op te kunnen vangen. Daarnaast krijgen ze met jongeren te maken met leerplicht¹ (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

De cliënten kunnen bij Stichting Wings of Change terecht voor dagbesteding. Op het moment zijn er cliënten die twee, drie, vier of vijf dagen in de week komen. Sommige cliënten komen voor een traject van korter dan een jaar en anderen voor langdurige trajecten. Deze trajecten bereiden de cliënten voor op (gedeeltelijke) terugkeer in de maatschappij. De cliënten kiezen er zelf voor om naar Stichting Wings of Change te gaan. De cliënten komen over het algemeen bij zorginstellingen en -instanties vandaan waarmee Stichting Wings of Change samenwerkt. Op het moment ontvangt Stichting Wings of Change alleen cliënten uit Nederland en eigen regio (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

Het traject is geheel cliëntafhankelijk, iedere cliënt krijgt een individueel plan. Er is een standaard opzet van een zorgovereenkomst (zie Bijlage I) en een opzet van de manier waarop doelen vastgesteld worden voor de cliënten (zie Bijlage II). Daarnaast ontvangen cliënten bij de zorgovereenkomst altijd de huisregels (zie Bijlage III). Indien nodig wordt het plan tijdens het traject bijgesteld. De cliënten die bij een zorginstelling vandaan komen hebben daar vaak ook een dossier. Er wordt nauw contact gehouden met de begeleider van de cliënt (voogd, bewindvoerder of met de instanties waar iemand vandaan komt) met betrekking tot de voortgang van de cliënt. Als het traject afgelopen is bij Stichting Wings of Change wordt er contact gehouden met de cliënt en wordt er nazorg geboden aan de cliënt. Er wordt gewerkt met een overlapperperiode, waarbij de cliënten langzaam de dagbesteding kunnen afbouwen en het leven zonder dagbesteding kunnen opbouwen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei, persoonlijke communicatie).

3.6 Personeel

Stichting Wings of Change is opgezet door Marco Konijn, Nancy Konijn en Leon Arends. Zij werken fulltime voor de stichting. Nancy Konijn en Leon Arends wonen op het bedrijf en zorgen in de weekenden voor de dieren. Marco woont in Julianadorp en reist vijf dagen in de week naar Stichting Wings of Change (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april, persoonlijke communicatie). Stichting Wings of Change werkt samen met Bart Doest die personal trainer sport en beweging is bij de stichting (Stichting Wings of Change, 2013⁴). In Tabel 1 is een overzicht weergegeven van de namen en de functies van het personeel.

¹ In Nederland zijn kinderen van 5 tot hun 16de levensjaar leerplichtig en moeten zij naar school. Indien een jongeren naar zijn 16de leeftijd nog geen startkwalificatie (hbo, vwo of mbo (niveau 2 of hoger)) heeft, moet het tot zijn 18de onderwijs volgen. (Rijksoverheid, 2014¹)

Tabel 1. Personeel van Stichting Wings of Change en hun functie binnen de stichting (Stichting Wings of Change, 2013⁴; Stichting Wings of Change, 2013⁵; L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

Naam	Functie	Werkervaring/opleidingen
Marco Konijn	Oprichter Paramedisch natuurgeneeskundige therapeut Aanspreekpunt voor natuurgeneeskundige behandelingen Begeleiding dagbesteding Verzorging/training dieren Verzorging moestuin/tuin	Tot voor kort mede-eigenaar geweest van een loonbedrijf. Erkende natuurgeneeskunde HBO (Hoger Beroeps Onderwijs) opleiding HBO medische basiskennis 2008 gestart met eigen natuurgeneeskunde praktijk EHBO diploma ² BHV diploma ³
Nancy Konijn	Oprichter Paramedisch natuurgeneeskundige therapeut Aanspreekpunt voor natuurgeneeskundige behandelingen, trajecten, verpleegkundige zorg/begeleiding, workshops en de webshop Secretaris Begeleiding dagbesteding Verzorging/training dieren Verzorging moestuin/tuin	Verpleegkundige A BIG-geregistreerd ⁴ Aantal jaar in ziekenhuis en in de wijkverpleging gewerkt. Erkende natuurgeneeskundige HBO opleiding HBO medische basiskennis 2008 gestart met eigen natuurgeneeskunde praktijk EHBO diploma BHV diploma
Leon Arends	Oprichter Natuurgeneeskundig therapeut Begeleiding dagbesteding Voorzitter Aanspreekpunt voor de dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring. Job coach Valkenier Verzorging/training dieren Verzorging moestuin/tuin	Stages en cursussen op gebied van valkerij Opleiding tot valkenier Cursus op het gebied van geneeskunde en gezondheidzorg (Engeland) Cursus geneeskunde en gezondheidzorg voor roofvogels Erkende natuurgeneeskundige HBO opleiding EHBO diploma BHV diploma
Theo van Gelderen	Penningmeester Accountant	Gewerkt in financiële sector (verzekeraar, overheid, accountantskantoren en een groot pensioenfonds) Als eigenaar van een administratiekantoor betrokken geraakt bij (de oprichting van) Stichting Wings of Change. Sinds 2005 zelfstandig Sinds 2010 administratie voor Nancy en nu ook voor Stichting Wings of Change.

² EHBO staat voor Eerste Hulp Bij Ongelukken. Een EHBO-diploma kan worden verkregen door het doen van een cursus waarin wordt geleerd wat te doen in een noodsituatie. (rodekruis.nl, 2014)

³ BHV staat voor Bedrijfs hulpverlening. Elk bedrijf heeft één of meer bedrijfs hulpverleners nodig. Een BHV-diploma kan worden verkregen door het doen van een cursus waarin wordt geleerd eerste hulp verlenen, brand bestrijden, reanimeren met AED en collega's en bezoekers evacueren. (bhv-nederland.nl, 2014)

⁴ Wet BIG staat voor Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg. Deze wet beschermt patiënten tegen ondeskundig en onzorgvuldig handelen door zorgverleners. Dit houdt in dat alleen zorgverleners die BIG-geregistreerd (beschermde titel) beslissingen mogen nemen of handelingen mogen verrichten met een groot risico voor de patiënt. (Rijksoverheid, 2014²)

Henk Arends	Algemeen bestuurslid Vrijwilliger begeleiding dagbesteding	Ruim 40 jaar werkzaam geweest bij defensie Heeft leiding gegeven aan voornamelijk technisch personeel Post-HBO opleiding personeelszorg Laatste jaren gewerkt als personeelsadviseur
Barry Zwolle	Algemeen bestuurslid	
Paul Vlaar	Ambassadeur Werkt af en toe mee aan projecten bij Stichting Wings of Change	Pastoor
Bart Doest	Personal trainer Geven van sportlessen aan verschillende doelgroepen Werkt samen met Stichting Wings of Change	10 jaar ervaring met geven van sportlessen voor verschillende doelgroepen.

Het kunnen omgaan met de cliënten en het begeleiden van cliënten is een vereiste om bij Stichting Wings of Change te kunnen werken, wat aan de hand van een intake wordt bepaald. Voor zowel werknemers, vrijwilligers als stagiaires geldt dat er een intakegesprek plaatsvindt voordat hij/zij bij Stichting Wings of Change komt werken. Stichting Wings of Change vindt het belangrijk dat het gevoel aan beide kanten goed is. Op het moment werkt Stichting Wings of Change met drie vrijwilligers, waaronder Henk Arends (Tabel 1). Van de vrijwilligers wordt verwacht dat zij in staat zijn om mensen te kunnen begeleiden en om zelfstandig te kunnen werken (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

Binnen Stichting Wings of Change wordt ook met stagiaires gewerkt. Stagiaires van ieder niveau en van elke opleiding zijn welkom. Van stagiaires wordt verwacht dat zij met mensen om kunnen en een mate van zelfstandigheid hebben, dat ze integer omgaan met alles wat ze zien en beleven, dat ze inzet tonen en dat ze op tijd zijn (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

3.7 Communicatie

Stichting Wings of Change heeft geen vaste overlegmomenten. Het is een relatief kleine organisatie, dus het personeel ziet elkaar dagelijks. Indien er iets besproken dient te worden kan het personeel elkaar aanspreken en indien nodig wordt er een afspraak gemaakt voor een overleg. Er zijn verschillende momenten op een dag (ook voor cliënten, stagiaires en vrijwilligers) waarop er kan worden aangegeven dat er overleg plaats moet vinden en met wie dit plaats moet vinden (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

Vergaderingen van het bestuur vinden op vaste momenten plaats. Het dagelijks bestuur heeft maandelijks een vergadering. Het dagelijks bestuur bestaat uit Leon Arends (voorzitter), Nancy Konijn (secretaris) en Theo van Gelderen (penningmeester). Het hele bestuur heeft elk kwartaal een vergadering. Als er iets urgent is, wordt er tussendoor ook een vergadering ingelast. Het gehele bestuur bestaat uit het dagelijks bestuur plus Henk Arends en Barry Zwolle (algemeen bestuursleden) (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

3.8 Dieren

Stichting Wings of Change werkt hoofdzakelijk met roofvogels en uilen wat hun als zorgaanbieder uniek maakt in Nederland (Stichting Wings of Change, 2013¹). Stichting Wings of Change heeft roofvogels en uilen in de roofvogeltuin en roofvogels en uilen in volières. De roofvogels en uilen in de roofvogeltuin en enkelen in de volière worden getraind en ingezet voor AAI. Daarnaast zijn er een aantal broedkoppels

(twee roofvogels/uilen van dezelfde soort die bij elkaar in de volière zitten om zich te kunnen voortplanten) in de volière die niet worden getraind, maar alleen verzorgd worden. Stichting Wings of Change werkt met roofvogels en uilen omdat dit een passie is van Leon Arends. Leon Arends heeft gedurende zijn carrière ervaring opgedaan en goede resultaten gezien bij zorgvragers die in contact komen met roofvogels en uilen. Naast de roofvogels hebben ze ook andere dieren. De collectie is voortdurend in verandering met betrekking tot diersoorten en aantal dieren (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). In Tabel 2 en 3 staan het aantal dieren en de diersoorten aangegeven.

Tabel 2. Wildlife van Stichting Wings of Change.

Roofvogels	Aantal	Uilen	Aantal
Steenarend	1	Bengaalse Oehoe	2
Chiliarend	1	Afrikaanse Oehoe	1
Steppe arend	2	Europese Oehoe	4
Amerikaanse Zeearend	1	Melk Oehoe	1
Roodstaartbuiserdt	2	Amerikaanse Oehoe	2
Koningsbuiserdt	1	Zuid-Amerikaanse Oehoe	1
Harris Hawk	4	Laplanduil	1
Gier-Lanner valk	1	Kerkuil	4
Slechtvalk	1	Europese Dwergooruil	1
Giervalk	1	Roodpoot Bosuil	1
Sakervalk	1	Maleise Bosuil	3
Lanner valk	2		
Totaal	18	Totaal	21

Tabel 3. Boerderijdieren en overige dieren van Stichting Wings of Change.

Boerderijdieren	Aantal	Overige	Aantal
Kippen	+/- 10	Vissen (goudvissen/Koikarpers)	+/- 20
Eenden	+/- 10	Bijen	3*
Kalkoenen	2		
Parelhoenders	4		
Alpaca's	2		
Totaal	+/- 26	Totaal	+/- 23

* Stichting Wings of Change heeft drie bijenkasten.

Stichting Wings of Change vindt het belangrijk dat de dieren waar de cliënten mee in aanraking komen betrouwbaar zijn. Met betrouwbaar wordt bedoeld dat het dier geen verrassende gedragingen vertoont, geen agressief gedrag vertoont en kalm blijft in het bijzijn van de mens en tijdens de AAI. Voordat een dier met de cliënten in aanraking komt, wordt het eerst getraind door Leon Arends en hij is degene die uiteindelijk bepaalt of het dier betrouwbaar is (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Alle dieren bij Stichting Wings of Change (met uitzondering van de vissen en bijen) worden getraind. De alpaca's worden getraind om aanraking van de mens te accepteren. De cliënten doen dit door de alpaca's meerdere keren per dag met de hand te voeren. De kippen, eenden, parelhoenders en kalkoenen worden getraind om de nabijheid van de mens te accepteren en om elke avond het nachthok in te gaan (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

Iedere dag worden alle roofvogels en uilen (met uitzondering van de broedkoppels) getraind. Roofvogels en uilen worden getraind om op de handschoenen te blijven zitten, naar een handschoen of bijvoorbeeld een boomstam toe te vliegen, op de weegschaal gezet te kunnen worden of om voorzichtige aanraking van de mens kunnen accepteren. Het doel van het voorzichtig aanraken van de roofvogel/uil is het

krijgen van vertrouwen en uit praktisch oogpunt. Het kan zijn dat de roofvogel/uil een wondje heeft op zijn klauwen en deze verzorgd moet worden of dat de leertjes ingevet of vervangen moeten worden en dan is het handig dat men bij zijn klauwen kan komen en de nodige handelingen uit kan voeren. Het is niet de bedoeling dat de roofvogel/uil geaaid of geknuffeld wordt (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). Een roofvogel/uil vindt het niet prettig om geaaid of geknuffeld te worden en door te aaien gaat de bescherm laag over de veren (die de roofvogel/uil beschermt tegen water) stuk (N.W.H. Barton en N.C. Fox, 2000). Het begin van de training van de roofvogels en uilen wordt door Leon Arends gedaan. Leon Arends bepaalt wanneer en welke cliënt er kan helpen bij de training. Zodra de roofvogels en uilen de basistraining hebben gehad kunnen de overige cliënten er ook mee werken en de roofvogels en uilen verder trainen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

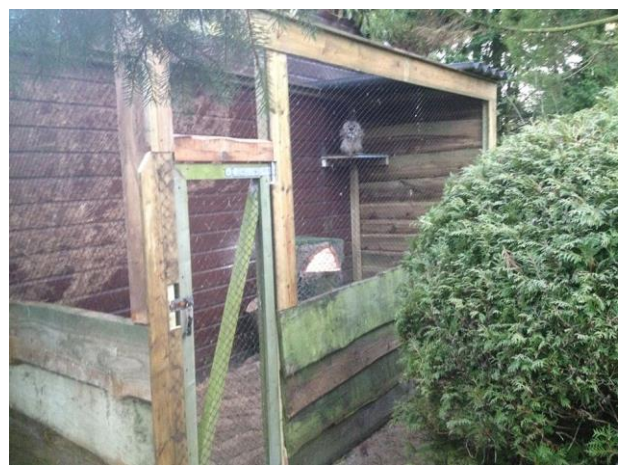
Alle dieren bij Stichting Wings of Change krijgen een naam. Leon Arends is van mening dat zodra een dier een naam krijgt er binding ontstaat tussen mens en het dier. Leon Arends vindt binding een belangrijk onderdeel van de ontwikkeling van de cliënt. Bij binding hoort ook ontbinding (afscheid). Leon Arends vindt het belangrijk om de cliënten te leren omgaan met het stukje afscheid, omdat afscheid ook in het dagelijkse leven voorkomt (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

3.9 Dierenwelzijn

Stichting Wings of Change vindt het welzijn van de dieren erg belangrijk en is te allen tijde bezig dit zo goed mogelijk te waarborgen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). Stichting Wings of Change kijkt voornamelijk bij de roofvogels en uilen hoe ze in de natuur leven en streeft ernaar om de roofvogels en uilen een leefomgeving te bieden die zo dicht mogelijk staat bij het leven wat ze in de natuur zouden hebben (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). Het liefst wil Stichting Wings of Change zelf voor bijvoorbeeld de woestijnhavik een grote volière maken met cactussen, stenen, laag droog stuikgewas en veel zand, omdat de woestijnhavik in de natuur in de woestijn leeft. Dit is nu nog niet zo bij Stichting Wings of Change, maar daar willen zij in de toekomst aan werken (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). Een voorbeeld van een volière bij Stichting Wings of Change is weergegeven in Figuur 3 en Figuur 4. Stichting Wings of Change streeft ernaar om zoveel mogelijk roofvogels en uilen in volières te houden en deze ook vanuit de volière te kunnen laten vliegen. Op het moment is dit bij enkele roofvogels en uilen het geval (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

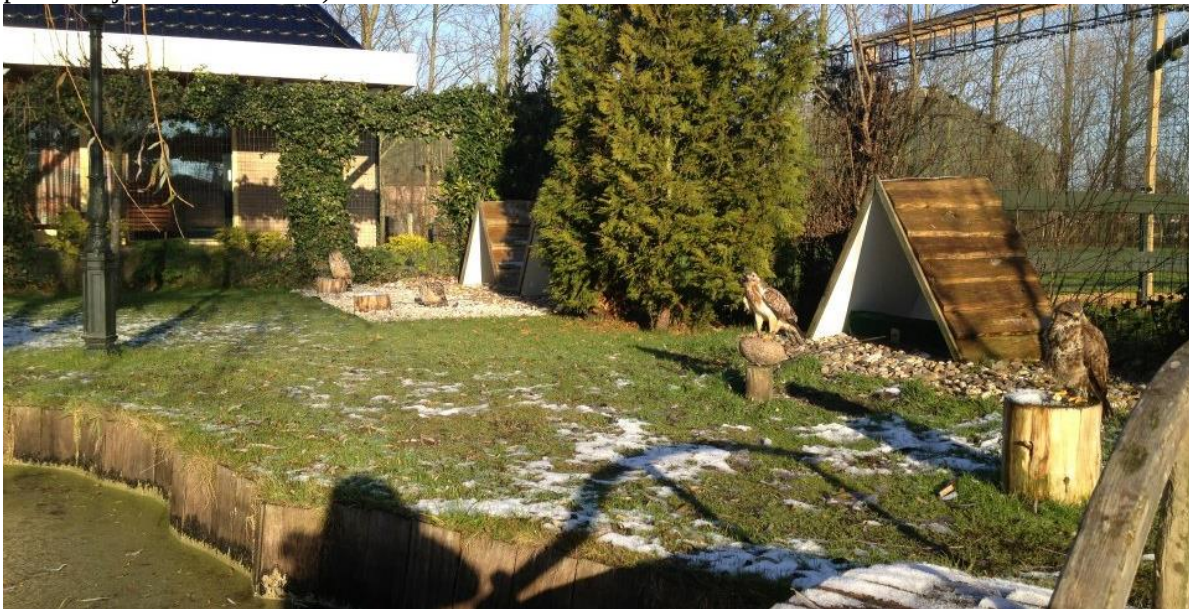

Figuur 3. Volière broedkoppel Harris Hawks (Stichting Wings of Change, 2014⁶)

Figuur 4. Volière voor de wat kleinere roofvogel op een rustige plek (Stichting Wings of Change, 2014⁶)

De roofvogels en uilen die niet in een volière zijn gehuisvest zitten gehuisvest in de vogeltuin. Bij Stichting Wings of Change zitten de roofvogels en uilen in de roofvogeltuin naast elkaar (ze kunnen niet bij elkaar) vastgebonden (Figuur 5). Zij beschikken altijd over beschutting en vers water, behalve wanneer het vriest. Dan worden de badjes weggehaald om te voorkomen dat de roofvogels/uilen nog nat zijn (van het badderen in het water) als zij de nacht in gaan. De roofvogels en uilen beschikken over twee zitplekken (boomstam, hout of steen) die verbonden zijn met een dunne stang. Om die stang zit een losse ring waar de roofvogel/uil aan vastzit. De roofvogel/uil heeft vrij de ruimte om van de ene naar de andere zitmogelijkheid te komen. Het touw waar de roofvogel/uil aan vast zit is niet te lang, zodat zij geen snelheid kunnen maken en geen kans hebben op verwonding door abrupte afremming (Raad voor dierenwelzijn, 2008). Op de zitmogelijkheden zit astroturf. Astroturf is eenvoudig te reinigen en voorkomt onder ander bumblefoot (Raad voor Dierenwelzijn, 2008). Bumblefoot is een veel voorkomende ziekte aan de voetzolen van roofvogels (Van den Bogaert, 2014). De roofvogels en uilen in de roofvogeltuin krijgen iedere dag de mogelijkheid om vrij te vliegen. Daarnaast is Stichting Wings of Change van mening dat wanneer er ook tijdens het trainen het natuurlijk gedrag (voornamelijk jacht gedrag) van de roofvogel/uil wordt gestimuleerd, er voor 100% in geslaagd is in het houden van dieren in gevangenschap. Dit doen zij door diverse trainingsmethoden, aangepast op het soort roofvogel of uil (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie).

Figuur 5. Roofvogeltuin (Stichting Wings of Change, 2012)

Bij Stichting Wings of Change wordt er onderscheid gemaakt tussen de roofvogels/uilen en de boerderijdieren omdat die twee groepen erg van elkaar verschillen. De boerderijdieren zijn gedomesticeerd en zijn naar mening van Stichting Wings of Change geen onderdeel meer van de natuur. Deze dieren krijgen volgens Leon Arends een zo goed mogelijk leven, door middel van het bieden van vrije ruimte om te grazen en te scharrelen, het aanbieden van vers drinkwater, voldoende voedsel en het geven van de mogelijkheid tot sociale contacten met andere dieren (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Tot slot zorgt Stichting Wings of Change voor een goede hygiëne en maakt afspraken met betrekking tot de omgang met de dieren om het welzijn van de dieren en de mensen zo goed mogelijk te kunnen waarborgen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie). In hoofdstuk 5 is meer informatie over welzijn en veiligheid van mens en dier tijdens de activiteiten.

3.10 Toekomst

Stichting Wings of Change wil op alle gebieden blijven ontwikkelen. Om zich verder te kunnen ontwikkelen zijn er samenwerkingsverbanden met andere organisaties nodig zodat er kennis kan worden gedeeld en zodat de organisaties elkaar kunnen inspireren. Stichting Wings of Change heeft korte termijnplannen en lange termijnplannen. Er is op het moment contact met mensen van de dierenpolitie en van de LID (Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming) in verband met de positieflijst voor roofvogels. Stichting Wings of Change is op het moment bezig om opvang van veel diersoorten (voornamelijk roofvogels en uilen) te worden. Om hier toestemming voor te krijgen zijn ze onder andere met de dierenpolitie en de LID in contact. Stichting Wings of Change is bezig met plannen voor de bouw van een roofvogel ziekenhuis en de bouw van nieuwe volières zodat zij ook daadwerkelijk de mogelijkheid hebben om roofvogels en uilen op te kunnen vangen. In de toekomst wil Stichting Wings of Change uitbreiden naar meer diersoorten en de mogelijkheid tot logeeropvang van de cliënten zodat zij ook cliënten uit andere regio's kunnen ontvangen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

3.11 Activiteiten

Bij Stichting Wings of Change vinden er gedurende de hele dag activiteiten plaats. Deze activiteiten kunnen per dag verschillen. Er zijn een aantal vaste werkzaamheden die elke dag moeten gebeuren waardoor er structuur aan de cliënten wordt geboden (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Een dag ziet er in grote lijnen als volgt uit:

09.00 – 09.30 Cliënten komen. Beginnen met koffie/thee

09.30 – 12.15 Activiteiten/werkzaamheden

12.30 – 13.00 Middagpauze

13.00 – 15.30 Activiteiten/werkzaamheden

15.30 – 16.00 Koffie/thee. Cliënten gaan naar huis.

(L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie)

In de ochtend worden er een aantal vaste werkzaamheden verricht en overige werkzaamheden die de desbetreffende dag van toepassing zijn. Een aantal cliënten heeft hun eigen vaste werkzaamheden die iedere ochtend uitgevoerd moeten worden. Het is belangrijk dat de cliënten hun vaste werkzaamheden ook eens met een ander uitvoeren. Als de cliënt dan een keer ziek is of er niet is kan iemand anders zijn/haar taak overnemen. De vaste werkzaamheden in de ochtend bestaan onder andere uit: schoonmaken, tuinieren, voer voor de roofvogels en uilen klaarmaken voor in de middag en hoofdzakelijk verzorgende taken met betrekking tot de dieren (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

In de middag worden de roofvogels en uilen in de volières gevoerd. De roofvogels en uilen in de vogeltuin worden iedere dag gewogen en gevlogen. Bij slecht weer kunnen de roofvogels en uilen binnen worden gevlogen of gefitnest (de roofvogel/uil snel korte stukjes (omhoog) van bijv. een blok naar de handschoen laten vliegen om de spieren te trainen). De overige roofvogels en uilen kunnen worden afgedragen (op de hand houden) en worden gevoerd. Zodra het vliegen klaar is wordt al het gebruikte materiaal en de omgeving waar de activiteiten plaatsvonden schoongemaakt en opgeruimd (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

3.11.1 Inhoud activiteiten

Een activiteit die iedere dag terug komt is het verzorgen van de dieren. Dit houdt in dat de dieren iedere dag over vers water en voedsel moeten beschikken. Elke dag moeten de verblijven worden nagekeken en eventueel worden schoongemaakt. Het kippenhok wordt één keer in de week volledig leeggehaald

en schoongemaakt. Dagelijks worden de eieren van de kippen geraapt. Bij de alpaca's wordt meerdere keren in de week de mest uit de weide gehaald. De vijver moet schoon worden gehouden voor de vissen. De kast waar de bijen in zitten heeft ook onderhoud nodig en daar helpen de cliënten ook mee. Ook zorgen de cliënten voor de tuin zodat de bijen hier voeding vandaag kunnen halen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Voor de roofvogels en uilen houdt dit in dat dagelijks de uitwerpselen (door middel van water en een spons), braakballen, veren en etensresten worden weggehaald uit te verblijven. Eens in de lange tijd worden de verblijven helemaal gedesinfecteerd. Om de verblijven in de vogeltuin goed schoon te kunnen maken moeten de roofvogels en uilen worden verzet zodat zij geen stress van het schoonmaken ondervinden. In de volière heeft de roofvogel/uil genoeg ruimte om op een veilige plek te gaan zitten tijdens het schoonmaken. De badjes van de roofvogels en uilen moeten ook iedere dag worden schoongemaakt en verversd (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

De gezondheid van de dieren wordt ook iedere dag gecontroleerd. Bij de boerderijdieren wordt gekeken naar de vacht/veren, naar afwijkend gedrag, de oogopslag, conditie enz. Bij de roofvogels en uilen wordt gekeken of zij al hun voedsel hebben opgegeten, want een verminderde eetlust kan op gezondheidsproblemen duiden. Ook wordt er gekeken naar de braakballen en de ontlasting (heeft altijd een donker vast stuk en een witte uitscheiding). Bij de roofvogel/uil zelf wordt gekeken naar de veren (aaneengesloten, niet beschadigd, glimmend, schoon), de klauwen (geen wonden, niet te lange nagels), de snavel (schoon, niet te lang, niet ingescheurd), afwijkend gedrag (bijv. het laten hangen van de vleugels of minder alert zijn), de ogen (helderheid) en de conditie (Arent, 2007; Barton & Fox, 2003). Om de conditie te meten worden de roofvogels en uilen elke dag gewogen. Deze gewichten worden opgeschreven op een bord, zodat er te zien is als er gewichtsveranderingen optreden (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Naast de gezondheid van de roofvogel wordt ook iedere dag de leertjes waar de roofvogel aan vast zit gecontroleerd. Er wordt gekeken of deze geen scheurtjes bevatten, niet gedraaid zijn en nog op een goede manier vastzitten. De leertjes worden iedere week ingevet om ze soepel en netjes te houden (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

De bovenstaande activiteiten zorgen voor structuur voor de cliënten. Naast de activiteiten voor de dieren zijn er ook activiteiten die met de dieren gedaan kunnen worden. De alpaca's worden met de hand gevoerd zodat zij aan de mens wennen en de aanraking van de mens leren te accepteren zodat zij makkelijker bekapt of geschoren kunnen worden (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie). Alpaca's hebben van nature weinig sociaal contact en zullen dit dan ook niet snel als prettig ervaren. Dit maakt hun niet geschikt voor verdere activiteiten (LICG.nl, 2014^b). De kippen worden ook uit de hand gevoerd. Hierdoor ontstaat er interactie tussen de kip en de cliënt. Met de overige boerderijdieren worden geen activiteiten gedaan buiten de verzorging om (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

De getrainde roofvogels en uilen worden onder ander ingezet bij educatieve programma's zoals tijdens de verschillende trajecten (zie hoofdstuk 1.1 en 3.5), tijdens rondleidingen of tijdens workshops (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie). De roofvogel/uil moet op de handschoenen kunnen stappen, zodat hij verzet of gedragen kan worden. Eén van de activiteiten is het dragen van de roofvogel/uil. De cliënt kan met de roofvogel/uil ergens gaan staan of gaan lopen. Tijdens het dragen vindt er interactie plaats tussen de

roofvogel/uil en de cliënt. De roofvogel/uil leert zich op zijn gemak te voelen bij de cliënt en zijn aanrakingen te accepteren. De cliënt kan zijn gevoelens kwijt bij de roofvogel/uil en kan hem dingen vertellen wat hij niet snel tegen de mens zegt. Sommige cliënten voelen zich meer op hun gemak bij de roofvogels en uilen dan bij de mens. De cliënten leren op deze manier ook om rustig te zijn, want met een roofvogel/uil op de hand mogen er geen onverwachte bewegingen worden gemaakt (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie). Een andere activiteit is het vliegen van de roofvogels en uilen. Dit kan op verschillende manieren worden gedaan en de manier verschilt ook per roofvogel of uil. De cliënten leren tijdens het vliegen vooral veel geduld te hebben en de aandacht volledig bij het vliegen te houden. Wanneer de aandacht niet gefocust is op het vliegen op de roofvogel/uil duurt het veel langer voor de roofvogel/uil naar de persoon toe komt gevlogen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Er zijn activiteiten die per seizoen verschillen. In de winter is de natuur in rust, dus naast alle verzorging en het trainen van de dieren zijn er een aantal activiteiten minder. Zo worden de badjes van de roofvogels en uilen weggehaald op het moment dat het gaat vriezen, zullen er (bijna) geen eieren geraapt worden want in de winter legt de kip nagenoeg geen eieren (Pritchard, 2014) en zijn er minder activiteiten omtrent de bijen want die verblijven in de kast om zichzelf warm te houden in de winter (Van Dooremalen & Van Langevelde, 2013). In de winter zijn er genoeg andere activiteiten te doen in de werkplaats. Een voorbeeld van een activiteit is een raamwerk voor de bijenkasten maken (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

3.11.2 Doel activiteit

De activiteiten hebben de volgende doelen (Stichting Wings of Change, 2014⁵; L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

- Ontwikkelen en aangaan van sociale contacten en relaties
- Sociale interactie in het omgaan met dieren
- Ieder zich nuttig, belangrijk en verantwoordelijk laten voelen
- Laten ontdekken van de eigen mogelijkheden
- Belevingsgerichtheid
- Opdoen van praktische vaardigheden
- Elkaar helpen om zo de kwaliteit van anderen en zichzelf te ontwikkelen
- Het ontwikkelen van handvaardigheden
- Integratie van deelnemers in de samenleving
- Structuur bieden
- Discipline vormen
- Educatie

De verzorgende activiteiten zorgen voor het bieden van structuur en discipline bij de cliënten. Een heleboel werkzaamheden komen structureel terug. Door de cliënten die structuur te laten bieden aan de roofvogels/uilen pikken ze spelenderwijs eigenlijk diezelfde structuur zelf op in hun eigen bestaan. Leon Arends streeft ernaar de cliënten zich zo te laten ontwikkelen dat zij uit zichzelf opmerken wanneer een dier iets nodig heeft en dat zij zelf kunnen bedenken wat er gedaan moet worden zodat het dier ook krijgt wat het nodig heeft. Leon Arends is van mening dat wanneer een cliënt dit inzicht (hiervoor genoemd) heeft, hij/zij hard op weg is zijn doelen te bereiken (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

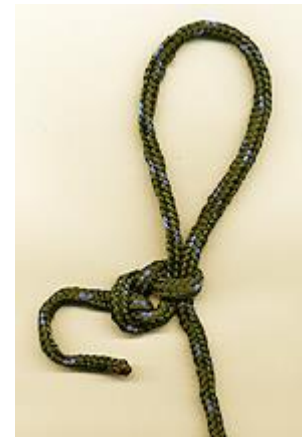
3.11.3 Effect van de activiteiten

De invloed die de dieren hebben tijdens de activiteit is afhankelijk van de cliënt. Volgens Leon Arends kan er gezegd worden dat iedere cliënt op een zeker punt zorgzaam is naar de dieren toe. Na verloop van tijd worden de cliënten naar de dieren toegetrokken en krijgen ze een soort zorgzaamheid over zich. De dieren kunnen enorm helpen bij het verwerken van trauma's, verwerken van negatieve emoties en ook heel veel positieve emoties teweeg brengen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Stichting Wings of Change wil dat er zoveel mogelijk activiteiten in groepsverband plaatsvinden. Dit is goed voor de sociale contacten van de cliënten, voor het leren samenwerken en zo kunnen ze leren van elkaar. Het komt wel eens voor dat er een cliënt (in zijn beginstadium) bij Stichting Wings of Change komt die baat heeft bij individuele activiteiten en daardoor tot rust komt. Stichting Wings of Change geeft hem/haar daarvoor de ruimte. Stichting Wings of Change probeert zo snel als de situatie het toelaat de cliënt bij de groep te betrekken (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

3.11.4 Doelgroep activiteiten

In principe doen alle cliënten alle mogelijke activiteiten en werkzaamheden bij Stichting Wings of Change ongeacht tot welke doelgroep zij behoren. Echter zijn er voor sommige cliënten beperkingen bij bepaalde activiteiten. Niet iedere cliënt is (al) bevoegd voor iedere activiteit. Iedere cliënt mag bijvoorbeeld helpen met vliegen of mag een roofvogel/uil op de hand hebben. Niet iedere cliënt mag roofvogels en uilen pakken en weer wegzetten. Hiervoor moeten zij een bepaalde handigheid hebben en moeten zij de valkeniersknoop kunnen. In Figuur 6 is een valkeniersknoop weergegeven, deze dient met één hand te worden gemaakt. Een ander voorbeeld is iemand in een rolstoel waarvoor het niet handig is om in de vogeltuin badjes van de roofvogels en uilen te verschonen. Het hangt van ieder individu af welke activiteiten/werkzaamheden hij of zij doet (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Figuur 6. De valkeniersknoop (Valkeniers.be, 2014).

De cliënten kunnen zelf aangeven wat ze leuk vinden om te doen. De cliënten hebben zelf een heleboel inspraak. Ook mogen ze aangeven wat ze niet leuk vinden, maar dat is minder interessant omdat het veel interessanter is wat een cliënt wel wil. Stichting Wings of Change probeert naar tevredenheid van iedereen goede activiteiten te verbinden aan de cliënten. In het "echte leven" zijn er ook minder leuke klussen/activiteiten die moeten gebeuren. Een cliënt wordt niet geholpen door ze alleen activiteiten te laten doen die ze leuk vinden. Hierin wordt een goede balans gezocht. Er zijn een aantal klussen die (dagelijks) moeten gebeuren en die misschien minder leuk zijn. De leuke en minder leuke klussen worden eerlijk onder de cliënten verdeeld (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

3.11.5 Begeleiding activiteit

Er is altijd personeel in de buurt van de cliënten. Als er een cliënt is die constant begeleiding nodig heeft, dan is daar altijd iemand dicht in de buurt die hem/haar in de gaten houdt. Het ligt ook aan de activiteit hoeveel begeleiding er nodig is en wie er is. Indien een cliënt er aan toe is mag de desbetreffende cliënt (een) activiteit(en) doen zonder dat er directe begeleiding aanwezig is. Op die manier wil Stichting Wings of Change de cliënten laten ontwikkelen en de zelfstandigheid te testen van de cliënten (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Indien nodig zijn er dierbegeleiders aanwezig tijdens een activiteit. Ook hierbij is het aantal dierbegeleiders dat aanwezig is afhankelijk van de activiteit en het aantal deelnemers. De dierbegeleiders hebben de kwalificaties nodig die horen bij desbetreffende diersoort die zij moeten begeleiden, zoals kennis hebben over de diersoort waar ze mee werken. Stichting Wings of Change vindt dat de dierbegeleiders kennis moeten hebben over de diersoort zelf, maar ook over het gedrag, hoe zij in de vrije natuur leven en hoe zij in de natuur worden opgevoed. Een ander belangrijk deel is communicatie, hoe communiceren de dieren met elkaar (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

3.11.6 Welzijn en veiligheid tijdens de activiteit

Om het welzijn van de dieren zo goed mogelijk te kunnen waarborgen worden er voorzorgsmaatregelen getroffen, zoals het geven van instructies aan mensen die met de dieren werken. Er wordt interactief omgegaan met de roofvogels en uilen en iedereen is heel bewust bezig met wat hij/zij aan het doen is met de roofvogel/uil. Indien een roofvogel/uil voor een lange tijd heeft gevlogen en toe is aan een rustperiode, dan gaat de roofvogel/uil voor een tijd in een volière. In de volière krijgt het een soort van vakantie, maar er blijft wel interactie met de roofvogel/uil. Deze interactie houdt in dat de roofvogel/uil wel elke dag wordt gedragen en gewogen om zijn gezondheid te kunnen controleren (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Stichting Wings of Change vindt het belangrijk dat de dieren geen dingen hoeven te doen waar ze langdurig stress van ondervinden. Uitingen van stress zijn vederpikken en/of zelfverminking (Van Hoek & Ten Cate, 1998), (bij een aangebonden vogel) gedragingen als wegvliegen, stilzitten en hijgen, op de grond liggen, het continue schudden of buigen en (in een volière) het constant tegen de wanden en het dak van het verblijf aan vliegen (Beagle, 2011). Als er een vermoeden is van stress tijdens een activiteit doordat de roofvogel/uil één of meerdere van de bovenstaande gedragingen laat zien wordt de activiteit niet uitgevoerd of wordt deze afgebroken. Dit geldt ook voor de huisvesting van de roofvogel/uil. In dat geval zal er gekeken worden naar een betere huisvesting. Mocht het dier stress ondervinden of wordt het welzijn aangetast tijdens de activiteit dan wordt deze niet uitgevoerd of afgebroken. Het komt wel voor dat nieuwe dieren die uit een andere situatie vandaan komen waar zij het minder goed hebben gehad in het begin stress ervaren (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Stichting Wings of Change wil de veiligheid van personeel, cliënten en dieren waarborgen door alle voorzorgsmaatregelen te nemen omtrent veiligheid. Hierbij hoort het bieden van begeleiding bij activiteiten waar dat van essentieel van belang is. Ook het dragen van beschermende kleding en het gebruiken van goede materialen en werktuigen zijn voorzorgsmaatregelen die worden genomen. Daarnaast is iedereen op de hoogte van de huisregels van Stichting Wings of Change (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie). Deze huisregels zijn weergegeven in Bijlage III.

4 UITGANGSPOSITIE GREEN CHIMNEYS

Green Chimneys is een veelzijdige organisatie zonder winstoogmerk. Green Chimneys helpt jonge mensen alles uit zichzelf te halen door ze residentiële, educatieve, klinische en recreatieve diensten te bieden om een verbinding met de gemeenschap en natuur te creëren en te voeden. Green Chimneys biedt dagprogramma's en interne programma's voor leerlingen die niet succesvol zijn binnen het reguliere educatieve systeem en die een kleine, gestructureerde en ondersteunende omgeving nodig hebben. Green Chimneys is erkend als een wereldwijde leider in dierondersteunde therapie (AAT) en educatieve activiteiten voor kinderen met speciale behoeften. De diensten die Green Chimneys aanbiedt zijn: een geaccrediteerde school voor speciaal onderwijs op twee locaties (Brewster en Carmel, New York), een woongroep, therapeutische programma's gebaseerd op de natuur, kinderopvang, ondersteuning voor lokale (probleem)jongeren en hun families en educatie en recreatieve mogelijkheden voor mensen van alle leeftijden. Elk van deze onderdelen viert de waardigheid en waarde van alle levende dingen (Green Chimneys, 2014³).

4.1 Geschiedenis

Green Chimneys is opgericht op 27 oktober 1947 door Samuel B. Ross Jr. wiens droom het was om een omgeving te creëren waarbinnen kinderen en dieren samen konden leven (Ross, 2011). De Green Chimneys School for Little Folk opende in 1948 met elf leerlingen in de leeftijd van drie tot zes jaar oud. Vanaf 1952 nam de school kinderen in de leeftijd van twee tot negen jaar aan. Aanhoudend succes leidde ertoe dat vanaf 1957 kinderen tot twaalf jaar aangenomen werden op de school (Green Chimneys, 2014⁷; Ross, 2011). De dieren op de Green Chimneys School for Little Folk waren koeien, pony's, paarden, eenden, ganzen, kippen, varkens, schapen, geiten, een ezel, honden en katten. Twee van de paarden werden geadopteerd van de politie en hiermee begon de traditie van het redden van dieren bij Green Chimneys (Ross, 2011).

Naarmate de school groeide begon het perspectief te veranderen; Green Chimneys kreeg een reputatie voor het helpen van kinderen met speciale behoeften. Rond 1976 waren veel van de leerlingen kinderen met speciale behoeften. Er werd een woongroep (Residential Treatment Center) opgestart om voor emotioneel verstoorde en moeilijk lerende kinderen te kunnen zorgen. Een in die tijd innovatieve aanpak van dierondersteunde therapie voor kinderen met emotionele en psychische problemen was het uitgangspunt voor de werkwijze van Green Chimneys (Green Chimneys, 2014⁷; Ross, 2011).

Het opvangen en rehabiliteren van wildlife is begonnen in het begin van de jaren 80 (Green Chimneys, 2014⁷; Ross, 2011). In 1987 begon Green Chimneys met een programma voor weggelopen en dakloze jongeren in Putnam County. Gedurende de jaren 90 kreeg Green Chimneys nationale en internationale erkenning voor haar werk binnen dierondersteunde interventies. East Coast Assistance Dogs kwam naar Green Chimneys en de leerlingen werden trainers van hulphonden voor mensen met een fysieke beperking. Het Farm-on-the-Moo-ve programma bereikte duizenden kinderen met behulp van de mobiele educatieve boerderij. In 1996 werd Joseph Walen de nieuwe directeur. Hiermee verving hij Samuel B. Ross Jr. Eind jaren 90 werden plannen gemaakt voor een nieuw schoolgebouw (Ross, 2011).

In 2000 werd het nieuwe schoolgebouw in werking gesteld. Gedurende deze jaren ontving Green Chimneys beurzen en prijzen van diverse fondsen. Ook werden meerdere programma's van Green Chimneys erkend en geaccrediteerd (Ross, 2011). In 2008 breidde Green Chimneys uit met een tweede campus: de Clearpool Outdoor Campus in Carmel, New York (Green Chimneys, 2014⁷; Ross, 2011). In het voorjaar van 2011 opende Green Chimneys de Donnelley Family Student Residences waarin 88 leerlingen gehuisvest kunnen worden. Op 27 oktober 2012 bestond Green Chimneys 65 jaar. Ter ere van dit jubileum werd het Sam en Myra Ross Instituut opgericht. Dit instituut richt zich op educatie en onderzoek naar de menselijke connectie met dieren en de natuur (Green Chimneys, 2014⁷).

4.2 Missie, visie en doel

De missie van Green Chimneys is om jonge mensen te helpen om alles uit zichzelf te halen door het bieden van residentiële, educatieve, klinische en recreatieve diensten om verbinding met de gemeenschap en natuur te creëren en te voeden (Green Chimneys, 2014⁸). Het doel is om leerlingen terug te laten keren naar hun eigen schooldistrict met de beste kans op succes (Green Chimneys, 2014³).

Filosofie

De filosofie van Green Chimneys is gebaseerd op de overtuiging dat het zelfvertrouwen, de compassie, het aanpassingsvermogen en de sociale vaardigheden van kinderen zullen verbeteren wanneer kinderen een kans krijgen om hun eigen krachten te verkennen en te ontdekken in een veilige en gestructureerde omgeving die op de natuur gebaseerd is. Het concept van een verrijkte behandelomgeving die mensen in contact brengt met dieren en planten in een relatie die voor beide voordelig is ligt aan de basis van de aanpak van Green Chimneys (Green Chimneys, 2014⁸).

Contact tussen mens en dier – en contact met alle aspecten van de natuur – kan een diepgaand effect hebben op mensen; deze elementen zijn een belangrijk onderdeel van de Green Chimneys campus en de identiteit van de organisatie. Elk van de programma's viert de waarde en waardigheid van alle levende dingen en hun doel voor kinderen, personeel en iedereen die met Green Chimneys samenwerkt, is om kennis te brengen en betekenis te geven aan hun relatie met de wereld en met elkaar (Green Chimneys, 2014⁸).

Een verbinding met cultuur en de gemeenschap

De filosofie van Green Chimneys ondersteunt een veilige en helende omgeving. Vastgestelde universele waarden en een gedeelde taal helpen om een omgeving te creëren waarin iedereen zich veilig, gerespecteerd en inbegrepen voelt. Het is de manier waarop vaardigheden worden aangeleerd, prioriteiten worden gesteld en beslissingen worden gemaakt waardoor uiteindelijk iedereen die zij bedienen wordt beïnvloed (Green Chimneys, 2014⁸).

Het beleid en werk wordt gekenmerkt door:

- Geweldloosheid
- Emotionele intelligentie
- Sociaal leren
- Gedeeld bestuur
- Open communicatie
- Sociale verantwoordelijkheid
- Groei en verandering

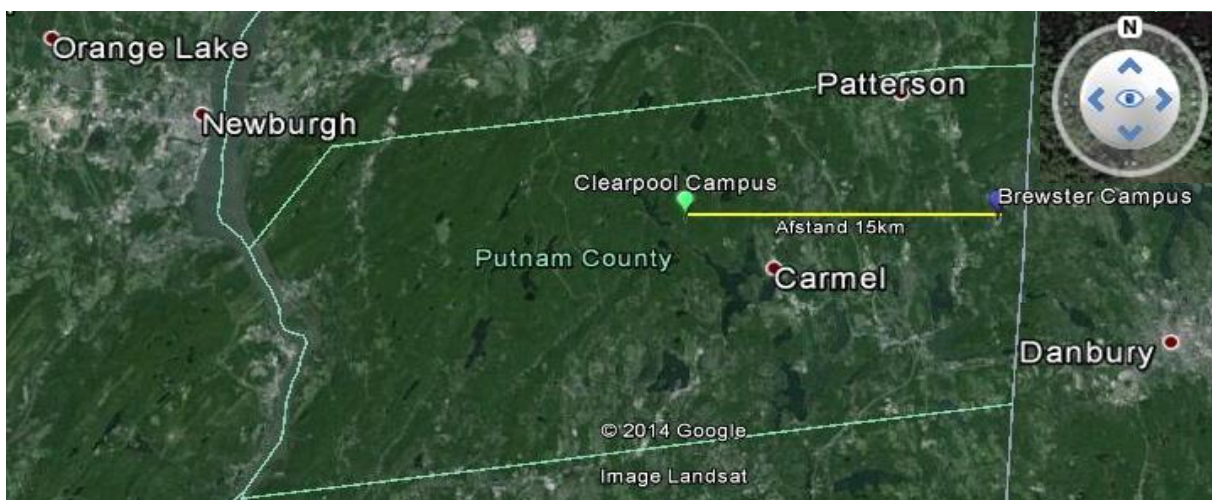
(Green Chimneys, 2014⁸)

4.3 Locatie en faciliteiten

Green Chimneys is gevestigd op twee locaties: Brewster en Carmel, New York (zie Figuur 7 en 8). Daarnaast is er nog de Boni-Bel boerderij waar er aan tuinbouw wordt gedaan.

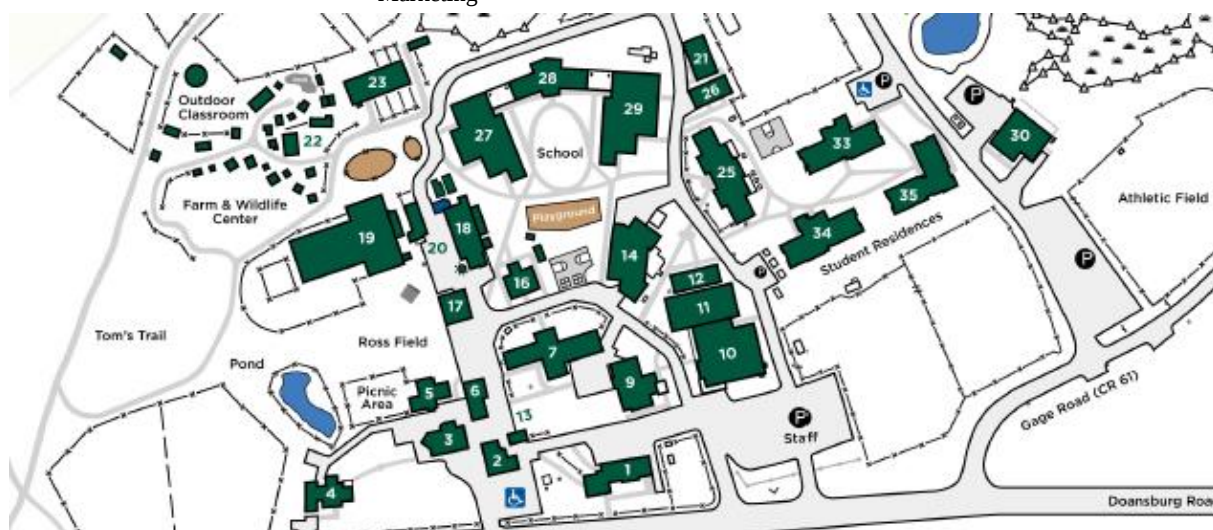
Figuur 7. Locatie Brewster Campus (Google Maps, 2014²).

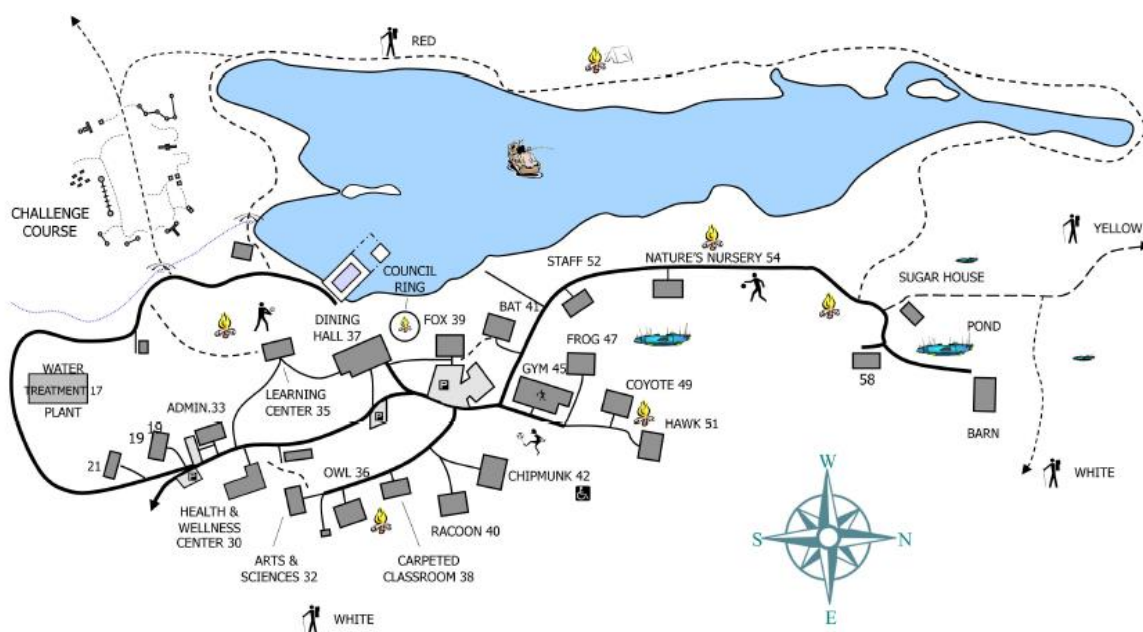
Figuur 8. Overzichtskaart Brewster Campus en Clearpool Campus.

De Brewster Campus is 80,9 hectare groot. De faciliteiten op de Brewster Campus zijn te vinden op Figuur 9. De Clearpool Campus is 141,6 hectare groot. De faciliteiten op de Clearpool Campus zijn te vinden op Figuur 10. De Boni-Bel boerderij ligt vlak naast de Brewster Campus en is 1,2 hectare groot. De boerderij bestaat uit moestuinen, boomgaarden, bloembedden en twee broeikassen omgeven door bossen en weides (Green Chimneys, 2014¹⁰).

1. Nature's Nursery	7. Ross Hall	17. Kleuterschool	26. Klaslokalen
2. Aanmeldingen & Sociale Zaken, Vrijwilligerszaken	9. Health Center	18. Klaslokalen	27. School: Noordelijke vleugel
3. Receptie & Personeelszaken	10. Sporthal & Recreatieve Zaken	19. Paardenstal & Rijbak	28. School: Administratie
4. Huis van de oprichter	11. Zwembad	20. Farm Center	29. School: Zuidelijke vleugel
5. Kantoren	12. Leercentrum	21. Klaslokalen	30. Onderhoud
6. Kantoren	13. Conferentiezaal	22. Wildlife klaslokalen	33, 34 35. Woningen voor leerlingen
	14. Eetzaal	23. Stal	
	16. Fondsenwerving & Marketing	25. Woning	

Figuur 9. Plattegrond Brewster Campus (Green Chimneys, 2014²⁸).

Figuur 10. Plattegrond Clearpool Campus (Green Chimneys, 2014²⁹).

Het terrein van Green Chimneys is niet afgebakend. De faciliteiten worden aangegeven door middel van een kaart en bij de ingangen hangen regels en verbodsbepalingen. Leerlingen kunnen in principe zelfstandig het terrein verlaten, maar mogen dit alleen onder begeleiding van een personeelslid (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). “Green Chimneys is geen gevangenis. Dus als de studenten echt weg willen kan dat maar dan passen ze ook niet bij de eisen van Green Chimneys” aldus Michael Kaufmann. Green Chimneys is open voor bezoekers (Green Chimneys, 2014¹¹; Green Chimneys, 2014¹²). Van maandag tot en met vrijdag zijn er niet veel gasten en bezoekers in verband met de school. Iedereen die doordeweeks op bezoek komt krijgt een gastenpas en moet onder begeleiding van een personeelslid zijn. Green Chimneys ontvangt zowel studenten van over de hele wereld als professionals als ook “gewone” bezoekers. Studenten en professionals moeten per e-mail doorgeven waarom ze willen komen en wanneer ze willen komen (Green Chimneys, 2014¹²). Elke zaterdag en zondag is het Farm & Wildlife Center open voor bezoekers van 10-15:00u. Van april tot en met november worden er op dinsdag, woensdag, donderdag en zaterdag rondleidingen gegeven. Verder is het mogelijk om op afspraak rondleidingen te krijgen. Er zijn twee rondleidingen, een Farm rondleiding en een Farm & Wildlife rondleiding (zie ook Bijlage V, p. 18). Ook tijdens evenementen zijn bezoekers welkom (Green Chimneys, 2014¹¹).

De meeste dieren verblijven in het Farm & Wildlife Center (Green Chimneys, 2014¹³). Het Farm & Wildlife Center bestaat uit drie gedeeltes: de paardenstal, het boerderijgedeelte en het wildlifegedeelte. De paardenstal is een grote schuur met stallen, zeven weilanden en paddocks voor de paarden. Het boerderijgedeelte is alleen voor boerderijdieren (zoals bijvoorbeeld schapen, koeien en geiten) en heeft vijf of zes weides. Het wildlifegedeelte heeft ongeveer 50 roofvogels en er zijn 15-20 kooien. Ook is er een hondenasiel voor het hondenprogramma. Leerlingen kunnen de hele dag door de gebieden lopen waarin de dieren zich bevinden en ze mogen ook in de verblijven van de boerderijdieren komen. Bezoekers mogen in het weekend ook vrij door het gebied lopen waarin de dieren zich bevinden (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

4.4 Inkomsten

In de meeste gevallen wordt de opleiding van leerlingen betaald door de sociale dienst van een stad of staat, door een lokale school (die zijn ervoor verantwoordelijk dat elk kind in hun gebied de juiste educatie krijgt) of via de geestelijke gezondheidszorg. In andere gevallen betalen de ouders het geld zelf. De ouders kunnen in sommige gevallen bijvoorbeeld het therapeutisch paardrijden weer via de verzekering terugvragen. Green Chimneys krijgt steun van de overheid voor het opvangen van kinderen met een beperking. In het begin was er nog niet zoiets als overheidssteun, maar werd alles gefinancierd door middel van het schoolgeld dat door ouders betaald moest worden om hun kind naar Green Chimneys te kunnen sturen. Pas later, toen er veel kinderen met een beperking naar Green Chimneys kwamen, kreeg Green Chimneys steun van de overheid. Er wordt bij Green Chimneys aan fondsenwerving gedaan, Green Chimneys krijgt subsidies en ontvangt donaties (Green Chimneys Children's Services, 2014). Ook wordt er aan sponsoring gedaan (Green Chimneys, 2014¹⁴). Verder verwerft Green Chimneys inkomsten uit de verkoop van onder andere dierlijke producten (bijvoorbeeld honing en wol) in de Country Store (Green Chimneys, 2014¹⁵). Ook worden er gedurende het jaar diverse evenementen georganiseerd waarbij geld wordt ingezameld. Ongeveer 10% van de inkomsten komt uit fondsenwerving, sponsoring, donaties en overige inkomstenbronnen. De overige 90% komt uit het schoolgeld dat betaalt moet worden en indirect dus van de overheid (Green Chimneys Children's Services, 2014).

4.5 Cliënten

De cliënten op Green Chimneys worden leerlingen genoemd (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 16 juni 2014, persoonlijke communicatie). Er zijn in totaal ruim 200 leerlingen bij Green Chimneys waarvan de helft een dagprogramma volgt en de andere helft op de campus woont. De doelgroepen van Green Chimneys zijn te vinden in Tabel 4. De leeftijd van de cliënten varieert van zes tot 21 jaar, al zijn de meeste cliënten tussen de acht en 14 jaar. Er zijn zowel jongens als meisjes, al is de Residential Treatment Facility alleen voor jongens (Green Chimneys Children's Services, 2014).

Tabel 4. Doelgroepen Green Chimneys (Green Chimneys, 2014¹⁶; Green Chimneys, 2014¹⁷; Green Chimneys, 2014¹⁸)

Speciaal onderwijs en Residential Treatment Center, jongens en meisjes met:	Residential Treatment Facility, jongens met:
• AD(H)D • Stemmingsstoornis • Bipolariteit • Autismespectrumstoornis • Angststoornis • Post-traumatische stressstoornis • Stoornis in de impulsbeheersing • Reactieve hechtingsstoornis • Schoolangst	• Ernstige denkstoornis • Ernstige stemmingsstoornis • Matige denkstoornis in combinatie met een stoornis in de impulsbeheersing of tekortkoming van algemene dagelijkse levensverrichtingen • Matige stemmingsstoornis in combinatie met een stoornis in de impulsbeheersing of tekortkoming van algemene dagelijkse levensverrichtingen • Persoonlijkheidsstoornissen in combinatie met een stoornis in de impulsbeheersing of tekortkoming van algemene dagelijkse levensverrichtingen

De leerlingen worden door verschillende organisaties/instanties doorverwezen naar Green Chimneys, zoals: psychiatrisch ziekenhuis, de rechtbank, kindermwzorgorganisaties, jeugdzorg en soortgelijke overheidsinstanties, bestuur van de lokale school, ouders/voogd of door de sociale dienst. De leerlingen komen voornamelijk uit de staten New York en Connecticut en directe omgeving (Green Chimneys Children's Services, 2014). Alle leerlingen komen uit de Verenigde Staten (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Er zijn verschillende trajecten/programma's die gevolgd kunnen worden bij Green Chimneys. Dit zijn een school voor speciaal onderwijs, een woongroep, een outdoor campus (natuureducatie), kinderopvang, er worden zomerkampen georganiseerd en er is een programma voor de lokale (probleem)jeugd (Green Chimneys, 2014⁵). Voor het speciaal onderwijs geldt dat een traject gemiddeld twee jaren of meer duurt (Green Chimneys, 2014¹⁹). Voor de woongroep is dit heel verschillend. Er worden doelen opgesteld binnen de eerste 30 dagen van het verblijf. Zodra deze doelen zijn behaald wordt er gekeken of de leerling weg kan (Green Chimneys, 2014²⁰). Tachtig procent van de leerlingen gaat terug naar hun familie en terug naar hun eigen school nadat het traject bij Green Chimneys is afgelopen. Indien dit niet mogelijk is kan er zelfstandige woonruimte voor de leerling worden gezocht of wordt er een alternatief programma (bijvoorbeeld opname in een psychiatrisch ziekenhuis indien nodig) gezocht. Green Chimneys houdt graag contact met leerlingen nadat het traject is afgelopen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). Voor elke leerling wordt een individueel zorgplan opgesteld (Green Chimneys, 2013). In dit zorgplan staan medische gegevens over de leerling en iedereen die met de leerling werkt kan rapportages toevoegen via een computersysteem en ook zorgnotities maken. Het hele proces van de leerling wordt goed bijgehouden vanaf het moment van opname tot aan het ontslag (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 16 juni 2014, persoonlijke communicatie).

4.6 Personeel

Er werken in totaal 700 mensen bij Green Chimneys (Green Chimneys Children's Services, 2014). Tabel 5 laat het management van Green Chimneys zien en Tabel 6 de Raad van Bestuur en de Raad van Advies.

Tabel 5. Green Chimneys Management (Green Chimneys, 2014²¹).

Naam	Functie
<i>Joseph Whalen</i>	Uitvoerend Directeur
<i>Dr. Duncan Lester</i>	Adjunct Uitvoerend Directeur, Educatieve Diensten
<i>Dr. Steven Klee</i>	Adjunct Uitvoerend Directeur, Klinische en Medische Diensten
<i>Angelo Matra</i>	Adjunct Uitvoerend Directeur, Financiën
<i>Paul Agostini</i>	Adjunct Uitvoerend Directeur, Facilitair
<i>Dr. Samuel B. Ross, Jr.</i>	Bedrijfsdirecteur, De vrienden van Green Chimneys
<i>Kristin Dionne</i>	Directeur, Fondsenwerving en Marketing
<i>Donna Kessler</i>	Directeur, Personeelszaken
<i>Debbie MacCarry</i>	Directeur, Kwaliteitsgarantie en -naleving
<i>Dr. Martin Vigdor</i>	Directeur, Klinische Diensten
<i>Myra Ross</i>	Klinisch Coördinator

Tabel 6. Green Chimneys Raad van Bestuur en Raad van Advies (Green Chimneys, 2014²²).

Raad van Bestuur	
Mark Lescault (Voorzitter)	Roderick MacRae
Walter Leinhardt, Esq (Voorzitter)	Michael Otten
Barbara Barr Volz (Secretaris)	Christopher Platt
Wayne Cutler (Vicevoorzitter)	Kenneth Previtali
James Keller (Vicevoorzitter)	Richard Priore, Jr.
Richard Chorney	Edgar Rodriguez
Jim Dempsey	Donald Ross
Stephen K. Dishart	Allen Schnapp
Michele Greenburg	Erik A. Sossa
Stephen Hays	Robert Vetere
David Heer	Joseph Whalen
Patty Kaufman	
Raad van Advies	
Gregory Bagen, Esq.	Waldense Malouf
Michael Chambers	Susan D. Monserud
Joseph Goldreich	George Neuhaus, Jr.
Thomas Indoe	Bradford Perkins
Andrew Levine	John A. Wilson

Van de in totaal 700 personeelsleden (Green Chimneys Children's Services, 2014) werken er 25 in het Farm & Wildlife Center. In elk gebied van het Farm & Wildlife Center werken experts. De mensen die met paarden werken zijn paardrijdinstrueteurs. Zij hebben geleerd om te werken met mensen met een beperking en zij hebben verstand van en ervaring met paarden. De mensen die met wildlife werken hebben diploma's op het gebied van het herstel van wildlife. Ook is er een biologielerares aanwezig in het Wildlife Center. Eén van de diervverzorgers in het Wildlife Center is gediplomeerd dierenarts. Elke positie binnen Green Chimneys is beschreven door middel van een functiebeschrijving (zie Bijlage VII). Mensen die bij Green Chimneys komen werken moeten speciale personen zijn die zowel kunnen werken met de leerlingen als met de dieren en zij moeten bereid zijn om te werken voor het loon dat Green Chimneys kan betalen. Dit betekent overigens niet dat elk personeelslid een geregistreerd therapeut moet zijn. De meeste personeelsleden zijn geen therapeut, al is het wel een vereiste dat ze met de leerlingen om kunnen gaan (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 16 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Er wordt bij Green Chimneys ook gewerkt met vrijwilligers. Er zijn mogelijkheden voor het doen van vrijwilligerswerk op het gebied van paarden, administratie, kinderopvang, Farm & Wildlife Center, recreatie, tuinbouw, catering en er is voor de jeugd (12-18 jaar) de mogelijkheid om een soort van maatschappelijke stage te doen bij Green Chimneys (Green Chimneys, 2014²³). Green Chimneys heeft ongeveer 30 vrijwilligers op het Farm & Wildlife Center. Van die 30 vrijwilligers werken er ongeveer 25 in het boerderijgedeelte en vijf werken er met wildlife. De minimale leeftijd van vrijwilligers varieert van 12-20 afhankelijk van het gebied waarin het vrijwilligerswerk wordt gedaan (Green Chimneys, 2014²³). Verder worden de achtergronden van de vrijwilligers nagekeken, worden er vingerafdrukken genomen en er wordt gecontroleerd op drugs (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Daarnaast wordt bij Green Chimneys met stagiaires gewerkt. Er zijn drie stageperiodes gedurende het jaar die variëren van lengte. Op het moment heeft Green Chimneys twaalf stagiaires voor de zomer (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 9 juni 2014, persoonlijke communicatie). Stagiaires kunnen bij Green Chimneys terecht voor een stage op het gebied van sociaal werk, therapeutische recreatie, dier/natuur gerelateerde programma's en klinische psychologie (Green Chimneys, 2014²⁴). Of een persoon stage kan lopen bij Green Chimneys is onder andere afhankelijk van zijn/haar leeftijd, opleiding, interesses en motivatie. Ook zonder (zorg)opleiding is het mogelijk om stage te lopen bij Green Chimneys (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 9 juni 2014, persoonlijke communicatie). Voor een volledig overzicht van de eisen zie Bijlage VIII, p. 23 & 24. Voordat stagiaires beginnen krijgen zij eerst een training. Of stagiaires alleen met leerlingen, alleen met dieren of met beide werken is afhankelijk van de opleiding en interesses van de stagiaire. De stagiaires staan altijd onder toezicht maar niet altijd onder directe begeleiding (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

4.7 Communicatie

De communicatie tussen verschillende disciplines die met dezelfde leerling werken verloopt via een centraal databasesysteem op de computer. Ieder personeelslid heeft een computer waarmee zij toegang hebben tot de zorgplannen van de leerlingen en hier informatie aan kunnen toevoegen. Er worden wekelijkse interdisciplinaire vergaderingen gehouden over de voortgang van diverse leerlingen. Er wordt besproken wat er met een leerling moet gebeuren en wat de leerling zou kunnen helpen. Hoe vaak een leerling ter sprake komt is afhankelijk van hoe het met de leerling gaat. Gaat het goed, dan kan er eens in de drie weken een vergadering plaatsvinden. Gaat het minder goed, dan kan er zelfs elke dag over de leerling vergaderd worden. Naast de interdisciplinaire vergaderingen zijn er afdelingsvergaderingen waarin veel wordt gecommuniceerd over de voortgang van de leerlingen en over de problemen waarmee zij te maken krijgen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Het contact met de familie verloopt via een sociaal werker. Elke familie krijgt een sociaal werker toegewezen die actief contact met de familie onderhoudt en afspraken met hen maakt. Eén zondag per maand zijn de ouders welkom op de campus. Op de die dag worden er ook besprekingen met de ouders gehouden. De meeste leerlingen gaan ook één of twee weekenden per maand naar huis (Green Chimneys Children's Services, 2014).

4.8 Dieren

Er zijn in totaal meer dan 300 dieren (zie Tabellen 7-9) op Green Chimneys die gehuisvest worden in het Farm & Wildlife Center (Green Chimneys, 2014³; Green Chimneys, 2014¹³). Gedomesticeerde dieren zoals schapen, geiten, kippen, honden en andere dieren die eraan gewend zijn om met mensen samen te leven maken het grootste deel uit van de dieren en het zijn deze dieren die nauw in contact komen met de kinderen. Niet-gedomesticeerde diersoorten zoals arenden, haviken en uilen leven in het Wildlife Center en deze dieren worden niet op dezelfde manier gehanteerd als gedomesticeerde dieren.

De filosofie hierachter is om kinderen te leren dat niet alle dieren geknuffeld kunnen worden (Green Chimneys, 2014³). Om het onderscheid tussen gedomesticeerde en niet-gedomesticeerde dieren nog duidelijker te maken krijgen de niet-gedomesticeerde dieren geen naam. Daarnaast vindt Green Chimneys het niet respectvol om bijvoorbeeld een arend een naam te geven. Roofvogels en uilen zijn wilde dieren en mogen niet als huisdieren behandeld worden. Wanneer de niet-gedomesticeerde dieren die opgevangen worden uit het wild net zo behandeld zouden worden als de gedomesticeerde dieren dan zou Green Chimneys haar vergunningen om wildlife te rehabiliteren verliezen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Tabel 7. Boerderijdieren (Green Chimneys, 2014⁴).

Boerderijdieren	Aantal	Paardenstal	Aantal
Koe	5	Paard	11
Varken	8	Miniatuurpaard	2
Geit	16	Shetland Pony	1
Schaap	31	Ezel	2
Konijn	11	Muilezel	1
Lama	7	Kameel	2
Kip	60		
Cavia	9		
Fret	4		
Duif	6		
Rat	5		
Kat	1		
Totaal	163	Totaal	19

Tabel 8. Wildlife (Green Chimneys, 2014⁴).

Roofvogels en uilen	Aantal	Vogels	Aantal
Roodstaartbuizerd	4	Afrikaanse kraai	1
Donkere roodstaartbuizerd	2	Amerikaanse kraai	1
Woestijnbuizerd	3	Schildraaf	1
Slechtvalk	5	Raaf	1
Giervalk	1	Goudfazant	1
Barbarijse valk	1	Kookaburra (lachvogel)	1
Amerikaanse torenvalk	1	Pauw	9
Savannearend	1	Kalkoen	4
Amerikaanse zeearend	1	Emoe	2
Andescondor	1	Mandarijneend	4
Roodkopgier	3	Carolina-eend	5
Vale gier	1	Kwaker	4
Europese Oehoe	2	Knobbelzwaan	3
Amerikaanse Oehoe	2	Pekingend	8
Sneeuwuil	1	Indische loopeend	10
Gestreepte bosuil	3	Smaragdeend	6
Zaaguil	1	Nijlgans	1
Schreeuwuil	2	Embdener Gans	2
Kerkuil	2	Chinese Knobbelgans	5
Totaal	37	Totaal	69

Tabel 9. Koudbloedige dieren en overige dieren (Green Chimneys, 2014⁴).

Koudbloedige dieren		Overige dieren	
Rivierkreeft	3	Suikereekhoorn	2
Korenslang	1	Chinchilla	2
Koningsslang	2	Damhert	1
Roodstaartboa	1	Japans sikahert	1
Spreeuw	1	Egel	1
Koraalteenboomkikker	1		
Sierschildpad	1		
Kameleon	1		
Baardagame	1		
Doosschildpad	2		
Beta	1		
Totaal	15	Totaal	7

De belangrijkste reden voor de aanwezigheid van elk dier is dat zij een ondersteunende rol hebben voor de kinderen (Green Chimneys, 2014³). Sommige dieren komen mishandeld of verwaarloosd naar Green Chimneys om daar een schuilplaats te vinden (Green Chimneys, 2014⁶). Hierdoor kan er een metafoor worden getrokken naar kinderen die uitdagingen overwinnen in hun eigen leven (Green Chimneys, 2014¹).

4.9 Dierenwelzijn

Er wordt bij Green Chimneys voor gezorgd dat elk dier wordt voorzien van de juiste voeding⁵, huisvesting en (medische) verzorging. De dieren zijn gewaardeerde partners en daarom zorgt het personeel ervoor dat de interactie tussen kind en dier ook voor het dier positief is. Therapiedieren krijgen periodes van rust, genieten van speeltijd met andere dieren en ondergaan regelmatig evaluaties als onderdeel van stresspreventie en instandhouding van een goede gezondheid (Green Chimneys, 2014⁶). De dieren moeten genoeg ruimte en sociale interacties met andere dieren hebben en in gezelschap van andere dieren leven indien dat in het belang is van het dier (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

De roofvogels en uilen worden gehuisvest in grote houten verblijven met hekken aan de voorkant. De verblijven zijn van alle kanten open zodat er lucht in en uit de kooi kan. Sommige verblijven zijn groot genoeg voor de roofvogels en uilen om in te vliegen, maar veel van de roofvogels en uilen hebben verwondingen aan de vleugels waardoor het verblijf niet te groot mag zijn. Zouden de vogels omhoog klimmen en proberen te vliegen dan kunnen ze naar beneden vallen waardoor ze nog meer verwondingen op kunnen lopen. Green Chimneys probeert de roofvogels genoeg privacy en een veilig gevoel in de verblijven te geven, maar ze wel zichtbaar te laten voor het publiek. De verblijven zijn zo natuurlijk mogelijk ingericht met houtsnippers op de vloer en een houten omgeving met veel bomen er omheen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). De verblijven voldoen volgens Michael Kaufmann ruimschoots aan (en zijn beter dan) de minimumeisen die worden gesteld in de wet- en regelgeving van de Verenigde Staten.

4.10 Toekomstplannen

“Green Chimneys is een zeer volwassen organisatie op het gebied van de campus, de faciliteiten en de boerderij” aldus Michael Kaufmann. Toch is Green Chimneys altijd in ontwikkeling. Het gaat niet om het groter worden, maar wel om het beter worden in wat ze al doen. Ook past Green Chimneys zich voortdurend aan op het type kind dat zij ontvangt. Zo is er bijvoorbeeld de afgelopen vijf jaar een

⁵ In de natuur eten roofvogels en uilen levende prooien zoals kleine knaagdieren, reptielen, grote insecten en andere vogels (University of Missouri, 2013). Tijdens de rehabilitatie kunnen verse of ontdooide karkassen van duiven, muizen, ratten, konijnen of kuikens worden gevoerd (Blair, 2000).

overgang naar kinderen met een autisme spectrum stoornis gemaakt. Door deze verandering verandert ook langzaam het werken met de dieren. De manier waarop er wordt gewerkt is gebaseerd op het profiel en het gedrag van het kind waarmee gewerkt wordt. Dit zal blijven ontwikkelen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie). “Programma’s worden gestopt wanneer zij niet meer voor ons werken. Twee jaar geleden is het hondenprogramma veranderd omdat het niet langer werkte. Het hulphondenprogramma is vervangen door het asielhondenprogramma wat veel geschikter is voor de kinderen die op het moment naar Green Chimneys komen” aldus Michael Kaufmann.

Verder wil Green Chimneys graag samenwerken met universiteiten om meer onderzoek te kunnen doen. Green Chimneys wil niet alleen vertellen hoe fantastisch en geweldig hun werk is, maar er is bewijs nodig om aan te kunnen tonen dat wat Green Chimneys denkt dat er gebeurt daadwerkelijk gebeurt. Ongeveer 80 procent van de leerlingen gaan terug naar hun familie en hebben duidelijke stappen vooruit gezet in twee jaar en dat is goed voor een school als Green Chimneys (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie). Er kan echter niet gezegd worden of die verbeteringen komen door het hondenprogramma, het vrijlaten van de vogel, de leerkracht, de psychiater, etc. Michael Kaufmann: “Iedereen heeft bijgedragen aan het succes en dat is goed genoeg voor ons omdat het ons laat weten dat we het juiste doen. Een ander ziekenhuis of een andere school heeft echter meer bewijs nodig willen zij een programma met dieren overnemen of starten. Daarom is onderzoek belangrijk.”

4.11 Activiteiten Green Chimneys

De activiteiten die op Green Chimneys worden uitgevoerd en waarbij dieren worden ingezet zijn onder te verdelen in vier categorieën: boerderijdiereducatie, wildlife-educatie, paardeneducatie en het asielhondenprogramma (zie ook paragraaf 6.1). Bij elke activiteit wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen dierondersteunde therapie (AAT) en een dierondersteunde activiteit (AAA). Het verschil tussen AAT en AAA is te vinden in Tabel 10.

Tabel 10. Onderscheid Animal Assisted Therapy en Animal Assisted Activities bij Green Chimneys (Green Chimneys, 2013).

Animal Assisted Therapy (AAT)	Animal Assisted Activities (AAA)
• Gespecificeerde individuele doelen • De activiteit wordt uitgevoerd door een geregistreerd medisch professional • Het dier wordt begeleid door de professional of door een vrijwilliger onder begeleiding van de professional	• Er worden geen specifieke behandeldoelen opgesteld, activiteitendoelen kunnen wel opgesteld worden • Activiteiten worden uitgevoerd in de context van een therapeutische setting • Activiteit wordt begeleid door een leraar, personeel van de boerderij, een stagiaire of een vrijwilliger – niet door een geregistreerd medisch professional • Activiteiten zijn er om de primaire academische, sociaal-emotionele en beroepsmatige doelen te ondersteunen.

Naast AAT en AAA zijn er ook educatieve activiteiten (AAE) en recreatieve activiteiten. Wanneer het doel van de activiteit is om de leerling iets te leren (in de vorm van een les) dan is het AAE. Wanneer er geen groot doel is dan is er sprake van een recreatieve activiteit. Het gaat dan om het genieten van de dieren en om het hebben van een fijne dag (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Een gemiddelde doordeweekse dag voor de bewoners van Green Chimneys begint om 7.30u met opstaan. Sommige leerlingen hebben een baan op de boerderij en doen hun werk voordat ze ontbeten hebben. De school begint zowel voor de bewoners als voor de leerlingen die alleen overdag komen om 09.00u. De leerlingen die alleen overdag komen worden met bussen naar Green Chimneys gebracht zodat zij ook om 09.00u op school aanwezig zijn. Gedurende de dag komen er klassen naar verschillende gedeeltes van de boerderij (paardenstal, boerderijdieren en wildlife) voor onderwijs. Sommige leerlingen hebben individuele klusjes die ze overdag moeten doen op de boerderij. Ook kan het voorkomen dat een stagiaire leerlingen uit de klas haalt om ze naar de boerderij te brengen waar ze 30-45 minuten activiteiten kunnen doen met of bij de dieren. Om 15.00u is de schooldag afgelopen en gaan de dagleerlingen naar huis. De bewoners hebben na school nog een programma dat van dag tot dag varieert. Er kunnen tot 20.00u activiteiten gedaan worden op het Farm & Wildlife Center, daarna is dit gesloten. Naast activiteiten met dieren kan er ook gesport worden of andere activiteiten gedaan worden. Van maandag tot en met vrijdag zijn de dagen vrijwel hetzelfde aangezien de school dan open is. In de weekenden gaan veel bewoners op bezoek bij hun familie en soms komt de familie op bezoek bij de bewoners. Er is dan een speciaal programma met onder andere film, sport en activiteiten buiten de campus. In het weekend is het Farm & Wildlife Center ook open en veel van de bewoners gaan daar dan heen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie).

4.11.1 Inhoud, doel, doelgroep en begeleiding activiteiten

Zoals eerder genoemd is er onderscheid te maken in activiteiten met boerderijdieren, activiteiten met wildlife, activiteiten met paarden en activiteiten met asielhonden. Er zijn zowel groepsactiviteiten als individuele activiteiten. Alle leerlingen hebben de kans om activiteiten te doen op elk van de gebieden. Meestal is het echter zo dat een kind de voorkeur heeft voor één speciaal dier. Er wordt dan zoveel mogelijk gezorgd dat het kind met zijn/haar favoriete dier kan werken door middel van speciale projecten (Green Chimneys Children's Services, 2014). Daarnaast zijn sommige activiteiten seizoensgebonden. De lente is een drukke revalidatietijd in het Wildlife Center (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie) want in de lente en de vroege zomer is het broedseizoen bij de roofvogels en uilen (Province of British Columbia, 2013). In de winter is het zo koud bij Green Chimneys dat je soms niet meer dan 15-20 minuten buiten kunt zijn. Dan wordt het programma hierop aangepast. Alle dieren die Green Chimneys heeft, worden ingezet tijdens activiteiten. Jonge dieren krijgen een basistraining waarin ze bijvoorbeeld leren dat ze niet tegen mensen aan mogen schuren of tegen ze op mogen springen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie).

4.11.2 Boerderijdiereducatie

Dierondersteunde activiteiten en ervaringsgericht leren creëren de mogelijkheid voor kinderen om te reflecteren door middel van interacties en relaties met mensen, medeleerlingen en dieren in de stalomgeving. De kinderen worden de primaire verzorgers van de dieren. Ze voeren de dieren, mesten de stallen uit en zorgen ervoor dat er aan de basisbehoeften van de dieren wordt voldaan. De ervaringen met boerderijdieren leren de kinderen verantwoordelijkheid, het zorgen voor en bekommeren om een ander wezen en persoonlijke grenzen zoals gepaste aanrakingen, bewegingen en fijne en grove motorische vaardigheden samen met leiderschap en samenwerkingsvaardigheden. De kinderen staan onder begeleiding van een gecertificeerde leraar met een achtergrond in agricultuur en personeel met praktijkervaring in het managen van een veestapel (Green Chimneys, 2014²).

4.11.3 Wildlife-educatie

Bijna 50 roofvogels en uilen zijn gehuisvest in het Paul C. Kupchok Wildlife Rehabilitation Center dat gewonde, verweesde en zieke wilde dieren (voornamelijk roofvogels en uilen) redt, rehabiliteert en verzorgt. Het Wildlife Center bestaat uit een educatiecentrum, een beoordelingsruimte voor de dieren, vliegekooien, bospaden en natuurlijke habitatten voor de dieren. Het Wildlife Center heeft vergunningen van de Department of Environmental Conservation en de U.S. Fish & Wildlife Service. Het doel van

het Wildlife Center is om zoveel mogelijk dieren weer terug in de natuur te plaatsen. De dieren die gerehabiliteerd kunnen worden gaan terug de natuur in. Dieren met permanente beperkingen blijven in het Wildlife Center waar zij de kinderen en het personeel van Green Chimneys voorzien van een speciale leerervaring (Green Chimneys, 2014²).

In het Wildlife Center leren kinderen de natuur te waarderen en worden ze bewust van milieuconservatie door middel van lessen over het milieu. Kinderen helpen bij het zorgen voor de dieren door het bereiden van hun voedsel, het schoonmaken van voerbakken en het meehelpen bij verschillende aspecten van medische behandelingen. Het personeel dat werkt in het Wildlife Center bestaat uit wildlife rehabilitators met een vergunning van de staat, een leraar milieu, diervverzorgers en stagiaires (Green Chimneys, 2014²⁵).

Vrijlaten van roofvogels en uilen

Er zijn in principe twee manieren om roofvogels en uilen weer terug te laten gaan de natuur in: de soft release en de hard release. Bij een soft release is de roofvogel of uil gerevalideerd en doet het goed. Hij heeft in een vliegkooi gezeten waarin hij veel heeft gevlogen en is sterker geworden. Op een gegeven moment wordt de kooi waarin de roofvogel of uil zit opengezet en de roofvogel/uil heeft dan de mogelijkheid te vertrekken wanneer hij dat wil. De kooi blijft open zodat de roofvogel/uil de mogelijkheid heeft om terug te gaan om bijvoorbeeld voedsel te halen. Op een gegeven moment zal de roofvogel/uil niet meer terugkomen (P. Kupchok, oprichter Farm & Wildlife Center, 16 juni 2014, persoonlijke communicatie; Wildlife International, 2014). Door een soft release kan de roofvogel/uil langzaam wennen aan de omgeving en de andere (roof)dieren die zich daarin bevinden (Wildlife International, 2014). De andere manier is de hard release en dat is de manier waarop Green Chimneys het doet. De roofvogel of uil heeft wel in een vliegkooi gezeten waarin hij aan heeft kunnen sterken, maar de roofvogel/uil wordt in één keer vrijgelaten zonder dat hij de mogelijkheid heeft om terug te keren naar de kooi. Op deze manier kunnen kinderen actief deelnemen aan het vrijlaten van de roofvogel of uil (P. Kupchok, oprichter Farm & Wildlife Center, 16 juni 2014, persoonlijke communicatie). Een hard release kan nodig zijn wanneer het dier een specifieke habitat nodig heeft of in een groep bij wilde soortgenoten uitgezet moet worden (Wildlife International, 2014). De hard release is niet aan te raden bij dieren die met de hand zijn opgevoed, dieren die een lange tijd in een rehabilitatiecentrum hebben gezeten of dieren die op onbekend terrein worden vrijgelaten (Hall, 2005). Dieren die door middel van een soft release worden vrijgelaten hebben meestal een betere overlevingskans dan dieren die door middel van een hard release worden vrijgelaten (Wildlife International, 2014).

Wanneer er een roofvogel of uil klaar is om terug te gaan naar de natuur wordt er indien mogelijk een kind uitgekozen dat ook klaar is om naar huis te gaan om de roofvogel/uil vrij te laten. Omdat Green Chimneys meer dan 200 cliënten heeft kan deze procedure niet bij elk kind plaatsvinden. Sommige van deze roofvogels en uilen hebben, net als de kinderen, een moeilijke periode gehad en kunnen als metafoor dienen doordat deze moeilijke periode weer overwonnen wordt met als resultaat daarvan vrijlating in de natuur (Green Chimneys, 2014³). Bij de vrijlatingsprocedure zijn de maatschappelijk werker van het kind, een leraar en personeel van het Wildlife Center aanwezig. Het kind mag de roofvogel/uil iets toewensen zoals bijvoorbeeld “wees vrij” of “heb een goed leven” waarna hij/zij de roofvogel/uil loslaat. Het gebeurt soms dat een roofvogel of uil nog niet klaar is om terug te gaan naar het wild. Na vrijlating komt deze roofvogel/uil dan terug naar het Wildlife Center. In zeldzame gevallen moet de roofvogel/uil opnieuw gevangen worden omdat hij nog niet klaar is voor een leven in vrijheid. Het is nooit met zekerheid te zeggen of de roofvogel/uil er al klaar voor is (P. Kupchok, ex-directeur Farm & Wildlife Center, 16 juni 2014, persoonlijke communicatie).

4.11.4 Paardeneducatie

Green Chimneys heeft een paardeneducatie en –interventie programma dat bestaat uit leren met behulp van paarden, therapeutisch paardrijden, beroepstraining in de stal, paardensport, een klein menprogramma, voltige en paardenmassage. In het programma leren kinderen hoe ze moeten zorgen voor paarden, ezels en pony's en hoe ze hun eigen gedrag en emoties kunnen beheersen zodat het ten goede komt van hun relatie met de dieren (Green Chimneys, 2014²⁶). Het paardenprogramma bestaat uit vijf grote onderdelen die te zien zijn in Tabel 11.

Tabel 11. De vijf onderdelen van het paardenprogramma van Green Chimneys (Green Chimneys, 2014²⁶).

Onderdeel	Beschrijving
Leren met behulp van paarden	Over jezelf leren door de interactie en relatie met mensen, paarden en de stalomgeving. Het leren kan gebeuren in een stal, een weiland, tijdens een buitenrit, tijdens het borstelen, tijdens leiderschapsoefeningen of tijdens het voeren.
Psychotherapie met paarden	Strategische behandeldoelen voor interactie met paarden kunnen onderwerpen als zelfbewustzijn, onaangepast gedrag, gevoel en houdingen, relaties tussen medeleerlingen en volwassenen en stemming aanpakken. Het paard wordt een actieve partner in deze interactie. Het paard brengt reacties, gevoelens en gedrag teweeg bij het kind die geobserveerd, geëvalueerd en behandeld worden door de therapeut.
Tuigpaarden	Mennen. Geeft leerlingen met psychologische, sensorische of emotionele problemen de beloningen van interactie met en controle over een paard of pony tijdens het mennen. De sport is vooral geschikt voor kinderen die niet op een paard of pony kunnen rijden door overgewicht, problemen met balans, vermoeidheid, hoogtevrees, niet wijdbeens kunnen zitten of andere problemen. Therapeutisch mennen zorgt voor kennis over veiligheid, paarden, optuigen en menvaardigheden voor kinderen die moeten samenwerken. Mennen is een groepsactiviteit.
Paardensport	Zorgt voor uitdagende sportactiviteiten bij kinderen die een crisis hebben ervaren in hun leven. Ze leren hoe ze een paard moeten rijden, sturen en trainen. Kinderen die sociaal of academisch onsuccesvol zijn geweest in hun leven leren om zichzelf te zien als succesvolle ruiters in de ondersteunende omgeving van het paardrijdprogramma. Begeleide interacties helpen om kinderen rijvaardigheid te ontwikkelen wat sociale, emotionele, fysieke en academische groei bevordert. Zodra ze meer vaardig worden ervaart het kind succes in een uitdagende vaardigheid, vaak voor het eerst in hun leven. Onderlinge en regionale wedstrijden en deelname aan het showteam zijn populaire onderdelen van het programma.
Stalmanagement	Leert kinderen het werk dat in een paardenstal moet gebeuren zoals het uitmesten van stallen. Kinderen zijn ook betrokken bij de administratie rondom de paarden zodat ze elk aspect van het beheren van een paardencentrum leren. Deze beroepstraining leert en versterkt organisatorische vaardigheden en laat kinderen hun potentie op de werkvloer inzien. Voor sommige kinderen is het stalmanagementprogramma een extra stimulans om naar meer te streven op academisch gebied en voor anderen kan het de basis leggen voor een carrière in de paardenindustrie.

Personeel dat betrokken is bij het paardeneducatie en –interventieprogramma heeft diverse certificaten, waaronder: PATH (Professional Association of Therapeutic Horsemanship International) Master Instructor, EAGALA (Equine Assisted Growth and Learning Association), Centered Riding Instructor status, en sportmassage voor paarden. Ook helpen er stagiaires mee bij het paardenprogramma (Green Chimneys, 2014²⁶).

4.11.5 Asielhondenprogramma

Het asielhondenprogramma van Green Chimneys laat leerlingen en bewoners actief meehelpen in de dagelijkse zorg, socialisatie en training van zorgvuldig geselecteerde asielhonden. Zes honden kunnen gehuisvest worden in het “hondenhuis” met hondenpark vlakbij de leerlingenwoningen en schoolgebouwen. Gedurende een periode van zes weken werken professionele hondentrainers van All About Dogs drie keer per week met de leerlingen en honden aan socialisatie en training van de asielhonden zodat deze gewend raken aan menselijke interactie, de basiscommando's leren en klaar zijn om geadopteerd te worden. Het trainen van asielhonden zodat ze klaar zijn om geadopteerd te worden geeft kinderen de kans om de transformatie te maken van zorgontvangers naar zorggevers (Green Chimneys, 2014²⁷).

Leerlingen de mogelijkheid geven om asielhonden te helpen is niet alleen positief voor de honden maar ook voor de leerlingen. Om te zorgen voor een hond en de hond te trainen moet je geduld hebben, goed kunnen communiceren en een groot verantwoordelijkheidsgevoel hebben. Leerlingen begrijpen dat het doel is om de honden klaar te krijgen voor adoptie; hun wil om de hond te helpen de benodigde vaardigheden te leren om succesvol te zijn motiveert hen om effectiever te communiceren en zich positief en gepast te gedragen. Deze lessen helpen niet alleen bij het trainen van de hond maar ook bij de interactie van de student met medeleerlingen, leraren en familie. Een interdisciplinair team van onder andere leraren en therapeuten begeleidt de kinderen bij dagelijkse zorgactiviteiten en recreatieve activiteiten met de honden tijdens schooluren en tijdens de avonduren (Green Chimneys, 2014²⁷).

4.11.6 Effect van de activiteiten

Er zijn vele voordelen van de activiteiten die op Green Chimneys worden uitgevoerd. Mogelijke klinische voordelen zijn (Green Chimneys, 2013):

- Zorgzaamheid: aangemoedigd worden om uit te dragen dat je zorgt voor andere levende wezens.
- Vertrouwen: het ervaren van vertrouwen richting boerderijpersoneel en de dieren.
- Emotionele regulatie: het ontwikkelen van de mogelijkheid om op gepaste wijze te functioneren met boerderijpersoneel, medeleerlingen en dieren ondanks emotionele uitdagingen.
- Relaties bouwen: onderdeel worden van een groter “wij” dat zorgt voor de dieren, dat zorgt voor een gezond gevoel van bij een groep horen die dezelfde doelen en interesses deelt. Leren hoe je een gezonde relatie met medeleerlingen en volwassenen opbouwt.
- Zelfvertrouwen: wanneer het kind zich geaccepteerd voelt kan het zelfvertrouwen versterkt worden.
- Angstvermindering: angsten kunnen worden beheerst en gedragspatronen kunnen worden aangeleerd om om te gaan met angst.
- Ontwikkeling van empathie: het vermogen om je iemand anders emotionele staat in te kunnen beelden, zowel mens als dier.
- Taakbeheersing: in staat zijn om actief mee te doen in het zorgen voor dieren en planten.
- Begripsmatige beheersing: verstand van zaken hebben en competent zijn rond dieren en planten.
- Beroepsmatige verantwoordelijkheid: ervaren wat werkethiek is en echte verantwoordelijkheid voelen.
- Lichaamslokalisatie: het kind ontwikkelt het vermogen om lichaamsdelen van het paard/dier te lokaliseren en te identificeren. Deze activiteit helpt bij het ontwikkelen van een bewustzijn en begrip van het eigen lichaam.
- Gezondheid en hygiëne: het kind ontwikkelt begrip over de principes van gezondheid en hygiëne. In het zorgen voor de paarden, dieren en planten worden leerlingen geleid in het begrijpen en gebruiken van goede gewoontes.

- Balans en ritme: het kind ontwikkelt het vermogen om fijne en grove motorische balans te behouden tijdens het werken met dieren of het rijden van paarden. Het kind is constant betrokken bij het interpreteren van en reageren op de bewegingen van het dier.
- Richtingsgevoel en lateralisatie: het kind ontwikkelt het vermogen om rechts, links, op, neer, vooruit, achteruit en richtingsoriëntatie te kennen en daarop te reageren. Activiteiten leggen de focus op het sturen van een dier of het in een bepaalde richting werken in de tuin om het kind te helpen richtingsgevoel van het lichaam en de ruimte te ontwikkelen.
- Tijdsoriëntatie: het kind ontwikkelt een bewustzijn van het vaststellen van voedertijd, bewegingstijd en rusttijd voor de dieren. Leerlingen ontwikkelen een bewustzijn van geschikte activiteiten gebaseerd op weers- en seizoensveranderingen.
- Anticiperende reactie: het kind ontwikkelt het vermogen om de waarschijnlijke uitkomst van zijn gedrag met de dieren en planten te voorspellen. Wanneer hij schreeuwt of boos wordt zal het dier bang worden en op een negatieve manier reageren. Dit helpt het kind in het voorspellen van de consequenties van zijn eigen gedrag en dat van anderen in een bepaalde situatie.
- Inzicht: het kind ontwikkelt het vermogen om te oordelen en te redeneren tijdens paardrijden en tijdens het werken met dieren en planten. Dit versterkt het vermogen om te oordelen en te redeneren tijdens interactie met anderen in zijn omgeving.
- Perceptueel en cognitief: het kind ontwikkelt en is gestimuleerd door training in ruimtelijke oriëntatie, lichaamsbeeld, hand-oog coördinatie, motorische planning en timing, verbeterde concentratieboog en geheugen.
- Fysiek: het kind ontwikkelt tot het effectief beïnvloeden van spierkracht en –spanning.

Mogelijke academische doelen zijn (Green Chimneys, 2013):

- Cognitieve doelen hebben betrekking op het proberen te verbeteren van competenties op diverse gebieden. In de op natuur gebaseerde programma's kunnen vaardigheden zoals lezen, schrijven, rekenen, sociale wetenschappen en geschiedenis geïntegreerd worden in niet-schoolse situaties. Het lezen van een boek in de klas kan te moeilijk lijken, maar het lezen van de instructies op een zak schapenvoer lijkt belangrijk en uitvoerbaar.
- Procesdoelen focussen op hoe je iets doet. Kinderen leren hoe ze rekenproblemen op moeten lossen, hoe ze moeten schrijven, lezen, etc. Tijdens het leren hoe ze dierenvoer af moeten meten, hoe ze onderscheid kunnen maken tussen namen van planten kunnen kinderen makkelijker gemotiveerd worden om het proces van leren aan te gaan. Het leren tellen kan in school oninteressant lijken maar het tellen van kippen is een leuke uitdaging.
- Karakterdoelen beschrijven de houding waarmee werk benaderd wordt. Kinderen leren zich aan te passen aan de eisen van school en hoe ze effectief en succesvol kunnen functioneren binnen de academische omgeving. Zelfs leerlingen die het moeilijk vinden om samen te werken met medeleerlingen en aanwijzingen van leraren op te volgen, ontwikkelen deze karaktervaardigheden vaak als eerste in de op de natuur gebaseerde programma's. Een kind volgt misschien niet de aanwijzingen van de leraar op in het klaslokaal, maar hetzelfde kind kan wel leren om de aanwijzingen van paardrijdinstrucent op te volgen tijdens het paardrijden.
- Beroepsmatige vaardigheidstraining is verplicht voor sommige leerlingen volgens de NYS educatiewet. Leerlingen leren basisvaardigheden zoals het elke week naar het werk gaan, op tijd zijn, hoe een urenregistratieformulier ingevuld moet worden, het volbrengen van een taak en het opvolgen van instructies van volwassenen. Leerlingen krijgen ook de kans om te leren het werk leuk te vinden en om naar mogelijke toekomstige carrières te kijken. Oudere leerlingen kunnen leren machines zoals tractoren en grasmaaiers te bedienen wat van pas kan komen in de toekomst.

Invloed van de dieren

De invloed van de dieren op de leerlingen varieert. De dieren vormen een brug tussen de leerlingen en het personeel. Leerlingen leren over de dieren en zorgen voor de dieren. Hierdoor worden de dieren een soort instrument om kinderen te helpen goede leervaardigheden te ontwikkelen, zelfvertrouwen op te bouwen en beroepsvaardigheden te leren. Verschillende dieren doen dit op verschillende manieren. Op de boerderij gaat het om het verzorgen van de individuele dieren. Leerlingen kunnen de dieren een naam geven, een band opbouwen met de dieren, een favoriet dier kiezen, dieren trainen, dicht bij een dier komen en het gedrag van het dier leren kennen. Bij het paardenprogramma gaat het erom dat leerlingen leren hoe ze op een veilige manier bij paarden in de buurt kunnen zijn. Leerlingen leren hoe ze moeten paardrijden, leren over paardengedrag, leren de lichaamstaal van het paard te kennen en krijgen een gevoel van eigenwaarde omdat ze leren een groot dier onder controle te hebben (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Bij wildlife gaat het om de verantwoordelijkheid van het verzorgen van de roofvogels en uilen. Het leren over bijvoorbeeld een havik of een adelaar die mogelijk iemand kan verwonden met zijn klauwen en snavel. Er zijn bepaalde regels waar iedereen zich aan moet houden, want roofvogels zijn geen huisdieren en het is niet de bedoeling om een hechte band met die dieren op te bouwen. Het gaat bij wildlife vooral om het leren over de biologie van de dieren, over hun speciale behoeften en over hoe ze gerehabiliteerd kunnen worden (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Ieder dier geeft andere mogelijkheden om dingen te leren. Voor sommige kinderen is het werken met kleine dieren een uitdaging. Jonge kinderen kunnen niet goed een cavia of konijn vasthouden omdat dit veel coördinatie vereist. Het wordt deze kinderen geleerd hoe ze een klein dier vast moeten houden waardoor het kind nieuwe vaardigheden leert. Oudere kinderen en kinderen met meer energie kunnen werken met een grote koe. De grootte van het dier kan intimiderend zijn voor het kind en dat is juist wat het kind nodig heeft. Deze kinderen moeten zich steeds bewust worden van hun impulsiviteit en hun hoge energielevel (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie).

4.12 Welzijn en veiligheid

Veiligheid en welzijn tijdens de activiteiten is heel belangrijk voor Green Chimneys. De activiteiten moeten veilig zijn voor zowel cliënt, personeel als dier en iedereen moet baat hebben bij de activiteit. Meer over dierenwelzijn is ook te vinden in paragraaf 4.9.

De veiligheid van de kinderen wordt gewaarborgd door middel van een hoge mate van toezicht. De klassen bestaan uit maximaal twaalf kinderen (meestal zes). Op een groep van twaalf zijn meestal twee of drie volwassenen aanwezig. Het hangt ook af van het soort activiteit, soms is er één-op-één-begeleiding nodig. Het zal niet voorkomen dat er kinderen aan het werk zijn met dieren zonder toezicht van een volwassene. Er wordt verondersteld dat ieder kind op Green Chimneys in staat is om een dier pijn te doen of te handelen op een manier die gevaarlijk kan zijn voor, of letsel toebrengt aan het dier (al dan niet opzettelijk) (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Personeel wordt opgeleid om met kinderen te werken, hoe om te gaan met een crisis en hoe ze kunnen voorkomen dat er een crisis ontstaat. Ook wordt het personeel erin getraind om kinderen in bedwang te houden. Zodra er een gevaarlijke situatie ontstaat – een kind wil bijvoorbeeld de weg op rennen – dan moet het personeel het kind op een zorgvuldige wijze vast kunnen houden om te voorkomen dat iemand gewond raakt. Naast kunnen omgaan met de kinderen moet personeel ook kennis hebben over de dieren waar zij mee werken. Iemand die niet weet hoe een roofvogel gehanteerd moet worden zal dit ook nooit doen als activiteit met de kinderen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 26 juni 2014, persoonlijke communicatie).

5 VERWACHTINGEN MET BETREKKING TOT SAMENWERKING

5.1 Samenwerkende organisaties met Stichting Wings of Change

Op het moment werkt Stichting Wings of Change samen met diverse organisaties in alle sectoren. Zij werken samen met kleinere organisaties zoals een eenmanszaak die enthousiast is om mensen stage te laten lopen of misschien wel iemand in dienst te nemen. Daarnaast werken ze ook samen met de grotere bedrijven zoals tuincentra, de overheid (verschillende onderdelen zoals politie, douane, landelijke inspectiedienst enz.), twee gemeentes en vier zorginstellingen met alle bijbehorende facetten (psychiaters, psychologen). De samenwerkende organisaties bevinden zich in Nederland en in dezelfde regio als Stichting Wings of Change. Stichting Wings of Change staat open voor een samenwerking met een organisatie uit een ander continent. Stichting Wings of Change denkt dat het heel gezond is om samen te werken met een organisatie uit een ander continent, puur en alleen al om tunnelvisie te voorkomen. Door de verschillende manieren van denken en culturen zijn er waarschijnlijk veel dingen die de organisaties van elkaar kunnen leren (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Volgens Stichting Wings of Change is het doel van een samenwerking met een andere organisatie het ontwikkelen en er beiden beter van worden. Ook vinden zij openheid belangrijk (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

5.2 Verwachtingen Stichting Wings of Change

Stichting Wings of Change vindt het belangrijk dat beide organisaties er een goed gevoel hebben bij het aangaan van een samenwerkingsverband. Daarnaast vinden zij het belangrijk dat er gewaarborgd is dat er naar eer en geweten wordt gehandeld binnen de andere organisatie. Tot slot moeten beide bedrijven gelijkenissen hebben (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

De reden dat Stichting Wings of Change een samenwerkingsverband aangaat met een andere organisatie is om er beter van te worden, om elkaar te ondersteunen, om te netwerken, te ontwikkelen en om tunnelvisie tegen te gaan. Stichting Wings of Change hoopt in een samenwerkingsverband met Green Chimneys een welkome aanvulling te zijn voor Green Chimneys en zij ook voor Stichting Wings of Change. Stichting Wings of Change hoopt dat zij kennis en informatie kunnen delen, dingen van elkaar kunnen overnemen en dat ze elkaar kunnen helpen ontwikkelen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 4 februari 2014, persoonlijke communicatie). Leon Arends denkt dat het voor Green Chimneys positief kan werken als zij kunnen laten zien dat zij samenwerken met een Europese organisatie. Aan de andere kant denkt Leon Arends dat het positief werkt het voor Stichting Wings of Change als zij kunnen zeggen dat zij samenwerken met een Amerikaanse organisatie. Daarmee laat Stichting Wings of Change zien dat zij open staan voor een andere organisatie met een andere cultuur en kunnen ze laten zien dat er meer organisaties zijn die op dezelfde manier werken en denken (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Wat Stichting Wings of Change te bieden heeft aan Green Chimneys is openheid van zaken. De manier waarop zij tegen dingen aan kijken, de manier waarop zij werken en het delen van kennis waarover zij beschikken. Stichting Wings of Change staat open voor het uitwisselen van werknemers, studenten, stagiaires en/of cliënten indien mogelijk. Op alle gebieden waarbinnen Stichting Wings of Change actief is en overeenkomsten heeft met Green Chimneys zouden zij willen samenwerken. Stichting Wings of Change is bereid alle informatie met Green Chimneys te delen die zij denken nodig te hebben (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

In de toekomst zou Stichting Wings of Change graag voor een paar weken of maanden stagiaires, medewerkers of vrijwilligers uitwisselen met Green Chimneys. Het maakt niet uit van welke opleiding de stagiaires komen, het is vooral belangrijk dat zij affiniteit hebben met het gedachtegoed van Stichting Wings of Change. Het belangrijkste vindt Stichting Wings of Change dat het gemotiveerde personen zijn. Wat er verder uitgewisseld kan worden aan de hand van een samenwerkingsverband, bijvoorbeeld verschillende diensten, zou moeten blijken zodra het samenwerkingsverband er is. Stichting Wings of Change staat overal open voor (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

Stichting Wings of Change heeft een voorkeur voor communicatie door middel van Skype of telefonisch. Stichting Wings of Change is bereid rekening te houden met het tijdsverschil (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie).

5.3 Samenwerkende organisaties met Green Chimneys

Green Chimneys heeft samenwerkingsverbanden met organisaties over de hele wereld die zich bezighouden met therapeutisch paardrijden, programma's met honden en/of programma's met boerderijdieren. Green Chimneys maakt onderdeel uit van nationale en internationale organisaties zoals IAHAIO (International Association of Human Animal Interaction), ISAZ (International Society for Antrozology) en de Delta Society (nu Pet Partners) (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 9 juni 2014, persoonlijke communicatie). Michael Kaufmann gaat naar conferenties over de hele wereld om te spreken over de interactie tussen mens en dier.

Het voordeel van het samenwerken met een organisatie uit een ander continent is volgens Michael Kaufmann dat er veel van geleerd kan worden. Door middel van samenwerken wordt geleerd op welke manier mensen doen wat ze doen en kan voorkomen worden dat dezelfde fouten worden gemaakt. Het zorgt ervoor dat het werkveld geprofessionaliseerd wordt en het zorgt voor een standaard. Op het gebied van AAI zijn er veel verschillende populaties. Van kinderen tot oude mensen, zieken, terminale patiënten. Interacties tussen mens en dier kunnen in zoveel verschillende zorgsectoren gunstig zijn. Ook kan er met veel verschillende dieren worden gewerkt. Er moet voor elk van die werkvelden een standaard ontwikkeld worden. Green Chimneys vindt dat er onderzoek gedaan moet worden om te bevestigen dat wat Green Chimneys (en anderen organisaties die werken met AAI) denkt dat er gebeurt ook daadwerkelijk gebeurt. Volgens Green Chimneys is er wetenschappelijk bewijs nodig voor de positieve effecten van AAI, omdat anders niet veel mensen het geloven. Het doen van wetenschappelijk onderzoek naar de voordelen voor zowel mens als dier wordt bevordert door middel van internationale samenwerking (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 9 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Green Chimneys vormt geen exclusieve samenwerking met een andere partij, maar wil juist met veel verschillende groepen samenwerken. Het doel volgens Green Chimneys van een samenwerking met een andere organisatie is afhankelijk van de andere organisatie. Het gaat erom wat de andere organisatie nodig heeft van Green Chimneys en andersom wat Green Chimneys nodig heeft van de andere organisatie. Dit kan erg per organisatie verschillen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 9 juni 2014, persoonlijke communicatie).

5.4 Verwachtingen Green Chimneys

Green Chimneys vindt het belangrijk dat de relatie tussen beide partijen goed is in een samenwerkingsverband. Green Chimneys vindt het belangrijk dat het werk in de andere organisatie op verantwoordelijke manier gebeurt, dat het ethisch verantwoord is met betrekking tot inzet van de dieren en hoe de mensen/cliënten worden behandeld. Het werk moet gebaseerd zijn op (wetenschappelijk) bewijs. Dat wil zeggen dat de resultaten gemeten zijn en dat het werk betrouwbaar is. Green Chimneys

vindt dat iedereen binnen het werkveld elkaars werk moet evalueren. Green Chimneys denkt dat je kritisch moet zijn bij elke mogelijke partner en dat is Green Chimneys ook. Green Chimneys wil meer details verkrijgen over de andere organisatie en stelt daarom een aantal vragen. Hierbij kijken zij onder ander naar de opleidingen die de mensen gedaan hebben en welk beroep zij uitoefen in de andere organisatie. Green Chimneys vindt het dat mensen die de interactie tussen mens en dier begeleiden de juiste kwalificaties en opleiding/training daarvoor moeten hebben. Een voorbeeld hiervan is dat er een (geregistreerde) therapeut/psycholoog/psychiater aanwezig moet zijn wanneer er dierondersteunde therapie wordt uitgevoerd (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). “Er zijn veel programma’s met paarden waarin wordt beweerd dat er therapie met paarden wordt aangeboden, maar daar blijkt dan dat er helemaal geen therapeut bij betrokken is” aldus Michael Kaufmann.

Voordat Michael Kaufmann duidelijk aan kan geven op welke gebieden hij wil/kan samenwerken met Stichting Wings of Change wil hij eerst meer informatie hebben. Michael Kaufmann denkt dat het eerste wat moet gebeuren is dat iemand van Stichting Wings of Change op bezoek gaat bij Green Chimneys en iemand van Green Chimneys Stichting Wings of Change bezoekt. Green Chimneys zou graag van Stichting Wings of Change weten wat de missie is, wat de werkwijze is, hoe het werk wordt geëvalueerd, welke kwalificaties de mensen hebben die met de dieren werken, welke kwalificaties de mensen hebben die met de cliënten werken, wat de organisatiestructuur is. Green Chimneys zou graag iemand van Stichting Wings of Change een paar dagen of een week op bezoek willen hebben zodat die persoon het programma van Green Chimneys beter leert kennen en andersom. Green Chimneys communiceert het liefst via telefoon of Skype met Stichting Wings of Change (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Green Chimneys wisselt geen stagiaires uit, maar zij ontvangen wel (internationale) stagiaires voor vier en vijf maanden. Stagiaires moeten minimaal 21 jaar zijn. Internationale stagiaires kunnen alleen tussen juni en september komen in verband met het visum. Dit komt door de overheid, zij zouden het graag anders zien. Green Chimneys heeft er geen baat bij om werknemers uit te wisselen. Green Chimneys heeft een eigen professioneel team en kan het niet veroorloven om iemand uit het team ergens anders heen te sturen en daar te laten werken. Ook andersom is lastig, omdat de Verenigde Staten erg moeilijk is in het verstrekken van een werkvisum. Green Chimneys heeft alleen baat bij het uitwisselen van diensten met Stichting Wings of Change als het om iets specifiek gaat. De systemen met betrekking tot zorg, welzijn en onderwijs zijn heel verschillend en de afstand is te groot. Indien Stichting Wings of Change dichterbij was zou het makkelijker zijn om diensten uit te wisselen. Als Stichting Wings of Change een conferentie zou geven waarbij zij graag willen dat iemand van Green Chimneys komt spreken zouden zij daar geen geld voor vragen zolang Stichting Wings of Change de vlucht betaalt en andersom. Green Chimneys heeft geen baat bij het uitwisselen van cliënten in verband met de afstand en omdat de systemen met betrekking tot zorg, welzijn en onderwijs heel verschillend zijn (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

6 OVEREENKOMSTEN EN VERSCHILLEN STICHTING WINGS OF CHANGE EN GREEN CHIMNEYS

In Tabel 12 zijn de overeenkomsten en verschillen tussen Stichting Wings of Change weergegeven en daarbij een korte verklaring.

Tabel 12: Overeenkomsten en verschillen Stichting Wings of Change en Green Chimneys (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie; M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Overeenkomst/verschil (rood is verschil, oranje is zowel overeenkomst als verschil en groen is overeenkomst)	Overeenkomst (O), verschil (V) of beide (B)	Verklaring
Algemeen		
Geen winstoogmerk	O	Beide organisaties hebben geen winstoogmerk
Vrijwilligers en stagiaires	O	Beide organisaties werken met vrijwilligers en stagiaires
Achtergrond van de organisatie	V	Stichting Wings of Change werkt vanuit de natuurgeneeskunde, Green Chimneys werkt vanuit de reguliere gezondheidszorg.
Leeftijd van de organisatie	V	Stichting Wings of Change bestaat ruim 2,5 jaar, Green Chimneys meer dan 65 jaar.
Soort organisatie	V	Green Chimneys is een school, Stichting Wings of Change biedt dagbesteding.
Leeftijd van de cliënten/leerlingen	V	Stichting Wings of Change heeft cliënten vanaf 18 jaar en ouder. De leerlingen van Green Chimneys zijn 6-21 jaar oud.
Het doen van wetenschappelijk onderzoek	V	Stichting Wings of Change is geen voorstander van wetenschappelijk onderzoek, voor Green Chimneys is het doen van wetenschappelijk onderzoek van essentieel belang.
Dieren		
Alle aanwezige dieren worden ingezet in de zorg	O	Zowel bij Stichting Wings of Change als bij Green Chimneys worden alle aanwezige dieren ingezet in de zorg.
Dierenwelzijn is erg belangrijk	O	Dit geldt voor zowel Stichting Wings of Change als voor Green Chimneys. Stress moet voorkomen worden bij de dieren en dieren moeten baat hebben bij de activiteiten waarbij zij ingezet worden.
Afscheid nemen van een dier hoort bij het leven	O	Zowel bij Stichting Wings of Change als bij Green Chimneys wordt afscheid gezien als onderdeel van het leven. Het is moeilijk, maar het hoort erbij. Er zal nooit tegen de cliënten worden gelogen wanneer er een dier dood is gegaan.

Onderscheid tussen boerderijdieren en wildlife	B	Bij beide organisaties wordt er onderscheid gemaakt tussen boerderijdieren en wildlife. De boerderijdieren bij Stichting Wings of Change zijn er vooral om structuur te bieden aan de cliënten terwijl er met de roofvogels en uilen (wildlife) wordt getraind. Bij Green Chimneys hebben de leerlingen veel direct contact met juist de boerderijdieren en minder met de roofvogels en uilen. Ook krijgen roofvogels en uilen geen naam bij Green Chimneys.
Training van de dieren voordat ze ingezet worden in de zorg	B	Bij beide organisaties worden dieren getraind voordat ze ingezet worden in de zorg. Bij Stichting Wings of Change worden alle dieren getraind, bij Green Chimneys krijgen alleen de jonge dieren een basistraining. De paarden worden wel altijd getraind.
Invloed die de dieren hebben op de cliënten/leerlingen	V	Bij Stichting Wings of Change zorgen de dieren voornamelijk voor structuur en discipline. Bij Green Chimneys vormen de dieren een brug tussen het personeel en de leerlingen en tegelijkertijd zijn de dieren een soort instrumenten die helpen bij het ontwikkelen van diverse vaardigheden
Het aantal boerderijdieren	V	Het aantal boerderijdieren is bij Green Chimneys groter dan bij Stichting Wings of Change.
Roofvogels en uilen		
Dagelijkse verzorging van roofvogels en uilen door cliënten/leerlingen	O	Bij beide organisaties zorgen cliënten voor de dagelijkse verzorging van de roofvogels en uilen.
Het aantal roofvogels en uilen	O	Het aantal roofvogels en uilen is zowel bij Green Chimneys als bij Stichting Wings of Change ongeveer vijftig.
De huisvesting van de roofvogels en uilen	B	Beide organisaties geven aan de roofvogels een zo natuurlijk mogelijke huisvesting te willen bieden. Stichting Wings of Change houdt vogels in de vogeltuin en in volières, Green Chimneys houdt alle vogels in grote houten kooien.
Het geven van een naam aan roofvogels en uilen	V	Stichting Wings of Change geeft een naam aan alle roofvogels en uilen in verband met een stukje binding. Bij Green Chimneys krijgen roofvogels en uilen geen naam omdat dit respectloos wordt geacht. Green Chimneys wil geen huisdieren van de roofvogels en uilen maken en wil het onderscheid tussen de boerderijdieren en de roofvogels en uilen nog duidelijker maken.

De herkomst van de roofvogels en uilen	V	De roofvogels en uilen bij Stichting Wings of Change komen voornamelijk uit dierenparken, wildparken, privécollecties en bij hobbyisten vandaan (met andere woorden uit gevangenschap). De roofvogels en uilen bij Green Chimneys komen voornamelijk bij dierenbeschermings- en reddingsorganisaties vandaan (met anderen woorden uit het wild).
De training van de roofvogels en uilen	V	Bij Stichting Wings of Change worden roofvogels en uilen door cliënten getraind om hun natuurlijk gedrag te stimuleren, bij Green Chimneys worden roofvogels en uilen gerehabiliteerd (niet door de leerlingen maar door professionals) om terug te keren naar het wild.
Het vrijlaten van roofvogels en uilen in de vrije natuur	V	Bij Stichting Wings of Change worden de roofvogels en uilen niet vrijgelaten in de natuur. Bij Green Chimneys worden de roofvogels en uilen indien mogelijk weer vrijgelaten in de natuur.
Activiteiten		
Activiteiten zijn maatwerk	O	Zowel bij Stichting Wings of Change als bij Green Chimneys wordt er uitgegaan van het individu. Doelen zijn afhankelijk van de cliënt/leerling, de diersoort en de activiteit.
Het voeren van de dieren gebeurt op vaste tijdstippen	O	Bij beide organisaties is er een vaste voedertijd.
In de winter vinden er meer binnenactiviteiten plaats	O	Zodra het kouder wordt, worden er bij beide organisaties meer activiteiten binnen gedaan.
Begeleiders bij de activiteiten moeten kennis hebben over en ervaring met de diersoort waarmee zij werken	O	Zowel bij Stichting Wings of Change als bij Green Chimneys is dit van belang in verband met de veiligheid van mens en dier.
De aanwezigheid van dierbegeleiders	B	Zowel bij Stichting Wings of Change als bij Green Chimneys zijn er dierbegeleiders. Bij Stichting Wings of Change zijn deze alleen aanwezig bij de activiteit indien nodig, bij Green Chimneys altijd.
Begeleiding tijdens de activiteiten	V	Bij Stichting Wings of Change staan de cliënten niet onder constante begeleiding in verband met het bevorderen van de zelfstandigheid van de cliënt. Bij Green Chimneys is er wel altijd een personeelslid aanwezig tijdens de activiteiten.

Onderscheid tussen AAA en AAT	V	Bij Stichting Wings of Change wordt er geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen AAA en AAT, bij Green Chimneys wel. Er moet een therapeut aanwezig zijn bij AAT. Zonder therapeut is het AAA.
Verwachtingen met betrekking tot samenwerking		
Ethisch verantwoord werken	O	Beide organisaties vinden het belangrijk dat er ethisch verantwoord wordt gehandeld.
Openheid	O	Beide organisaties zijn heel open. Beide organisaties willen openheid, hun werkwijze delen en elkaar de nodige informatie geven.
Communicatiemiddel	O	Beide organisaties hebben een voorkeur voor communicatie door middel van telefonisch contact of Skype.
Bezoek	O	Beide organisaties staan open voor een bezoek aan de andere organisatie.
Uitwisselen van diensten	O	Beide organisaties staan open voor het uitwisselen van diensten.
Randvoorwaarde 1: Wetenschappelijk onderzoek	V	Green Chimneys vindt het belangrijk dat het werk van de andere organisatie waarmee zij willen samenwerken gebaseerd is op wetenschappelijk bewijs. Stichting Wings of Change is geen voorstander van wetenschappelijk onderzoek.
Randvoorwaarde 2: Geregistreerde therapeuten (geestelijke gezondheidszorg)	V	Green Chimneys vindt de opleidingen en kwalificaties van het personeel van de organisatie waarmee zij willen samenwerken belangrijk. Dat moeten therapeuten, psychiaters, psychologen enz. zijn. Stichting Wings of Change werkt met natuurgeneeskundige therapeuten.
Uitwisselen stagiaires, medewerkers, vrijwilligers en/of cliënten	V	Stichting Wings of Change staat open voor het uitwisselen van stagiaires, medewerkers, vrijwilligers en of cliënten, Green Chimneys denkt dat dit niet haalbaar is.

7 DISCUSSIE

De discussie bestaat uit de methodendiscussie en een resultatendiscussie. In de methodendiscussie komt aan bod welke mogelijke invloed de gekozen methoden op de uitkomsten van dit onderzoek kan hebben. In de resultatendiscussie worden de meest opvallende resultaten besproken die nog een extra verklaring vereisen.

7.1 Methodendiscussie

In deze paragraaf wordt besproken welke invloed de keuze van de methode op de resultaten kan hebben gehad tijdens dit onderzoek. Om te beginnen komt de informatie verkregen uit het interview met Stichting Wings of Change overeen met de informatie op hun website en de observaties die zijn gedaan bij de organisatie. Ook de informatie verkregen uit het interview met Green Chimneys komt overeen met de informatie op hun website. Hierdoor wordt er vanuit gegaan dat alle verkregen informatie via de interviews overeenkomt met de werkelijkheid. Er is een mogelijkheid dat de informatie die verkregen is door middel van het interview, maar niet is te vergelijken met de website, niet overeenkomt met de werkelijkheid.

Daarnaast was het moeilijk om de verkregen informatie bij Stichting Wings of Change tot op het laatste moment up to date te houden. Stichting Wings of Change is in een hoog tempo aan het veranderen en elke week zijn er wel weer een aantal dingen en/of dieren bijgekomen en/of weggegaan. Tijdens het onderzoek zijn de resultaten omwille van de veranderingen een aantal keer aangepast. Na het interview met Green Chimneys zijn er geen eventuele veranderingen aangebracht aan de resultaten.

De gesprekken met Michael Kaufmann zijn gevoerd door middel van diverse Skypegesprekken en zijn opgenomen aan de hand van een recorder. De verbinding door middel van Skype was niet altijd even goed waardoor er woorden zijn weggevalen en zinnen onduidelijk zijn geworden. Het kan zijn dat er door deze weggevalen stukken belangrijke woorden zijn weggevalen of de betekenis van de zin iets is veranderd waardoor iets verkeerd is genoteerd.

Leon Arends heeft de interviewvragen vanuit een ander oogpunt beantwoord dan Green Chimneys. Stichting Wings of Change had al meer informatie over Green Chimneys omdat er meer literatuur over te vinden is en Green Chimneys in voorgaande Skypegesprekken al veel over zichzelf had verteld. Daarnaast weet Leon Arends al dat hij graag een samenwerkingsverband wil met Green Chimneys en daar zijn de antwoorden die hij gegeven heeft met betrekking tot de samenwerking voornamelijk op gericht. Bij Green Chimneys is dit niet het geval. Michael Kaufmann kon of wilde niet op alle vragen een antwoord geven en dan voornamelijk de vragen met betrekking de samenwerking. Michael Kaufmann wilde eerst nog meer informatie dan hij al had gekregen over Stichting Wings of Change om die vragen goed te kunnen beantwoorden. Hierdoor ontbreekt een deel van de vragen over samenwerking.

Verder is er bij beide organisaties slechts met één persoon gesproken. Het kan zijn dat de mening van de persoon verschilt van de mening van andere personen binnen dezelfde organisatie.

7.2 Resultatendiscussie

Er kan op minder gebieden worden samengewerkt dan van tevoren was verwacht. Op het eerste gezicht leken beide organisaties veel overeenkomsten te hebben, met name de passie om mensen/kinderen te helpen door middel van AAI (Animal Assisted Interventions) en het werken met roofvogels en uilen. Ondanks dat beide organisaties veel overeenkomsten hebben zijn er een aantal belangrijke verschillen die samenwerking op sommige gebieden moeilijk zouden kunnen maken. Eén van die verschillen is het feit dat Green Chimneys als randvoorwaarde stelt dat er geregistreerde medische professionals binnen de geestelijke gezondheidszorg werkzaam zijn in organisaties die AAT (Animal Assisted Therapy) aanbieden (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

Bij Stichting Wings of Change werken geen geregistreerde medische professionals binnen de geestelijke gezondheidszorg (zie Tabel 1). In paragraaf 7.1.1 wordt uitgelegd waarom dit bij Stichting Wings of Change niet het geval is.

Een ander opvallend punt binnen het onderzoek was dat beide organisaties aangaven dierenwelzijn erg belangrijk te vinden (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie; Green Chimneys, 2014⁶). Toch geven beide organisaties hier een andere invulling aan. Zo is bijvoorbeeld de huisvesting van de roofvogels en uilen bij beide organisaties erg verschillend (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 30 april 2014, persoonlijke communicatie; M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). Een mogelijke verklaring voor de verschillende invullingen die beide organisaties aan dierenwelzijn geven, wordt gegeven in paragraaf 7.1.2.

7.2.1 Geregistreerd medisch professional en AAT

Uit de resultaten is gebleken dat Green Chimneys duidelijk onderscheid maakt tussen AAA (Animal Assisted Activities) en AAT (zie Tabel 10). Green Chimneys vindt het belangrijk dat er bij organisaties die ook AAT aanbieden geregistreerde medische professionals binnen de geestelijke gezondheidszorg werkzaam moeten zijn, omdat er anders geen sprake kan zijn van therapie (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). Ook volgens de definitie van Pet Partners (2012¹) kan er alleen sprake zijn van AAT wanneer de therapie met dieren wordt aangestuurd/gegeven door een professional binnen de (geestelijke) gezondheidszorg en binnen zijn/haar eigen vakgebied. Daarnaast moet er aan de volgende voorwaarden worden voldaan wil er sprake zijn van AAT (Fine, 2010; Pet Partners, 2012²):

- AAT moet onderdeel zijn van de totale behandeling van een cliënt
- Er moeten specifieke doelen zijn voor elke sessie
- Elke cliënt moet individueel worden behandeld
- Er moeten aantekeningen worden gemaakt over de voortgang van de cliënt

Uit de bovenstaande definitie van AAT is gebleken dat er alleen sprake kan zijn van AAT wanneer er een therapeut bij de therapie betrokken is. Daarnaast vindt Green Chimneys het heel belangrijk dat deze therapeut geregistreerd is binnen zijn/haar beroepsgroep (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). In de Verenigde Staten kan een (medisch) professional zich laten registreren bij de staat (in het geval van Green Chimneys bij de staat New York) waardoor hij/zij een beroepstitel mag dragen (NYSED, 2010). Voor elk beroep gelden specifieke eisen met betrekking tot de opleiding, ervaring en leeftijd van de professional voordat hij/zij zich kan laten registreren (NYSED, 2013; NYSED, 2014¹). In de Verenigde Staten zijn er 53 beroepsgroepen die geregistreerd kunnen worden. Bijvoorbeeld psychologen, psychotherapeuten, creatief therapeuten en ergotherapeuten maar ook architecten en accountants kunnen geregistreerd worden (NYSED, 2014²). Dit register is dus niet uitsluitend voor beroepen in de (geestelijke) gezondheidszorg. In Nederland zijn er acht beroepsgroepen die geregistreerd moeten worden volgens de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (Wet BIG). Dit zijn artsen, apothekers, fysiotherapeuten, gezondheidszorgpsychologen, psychotherapeuten, tandartsen, verloskundigen en verpleegkundigen. Alternatief werkende zorgverleners worden niet opgenomen in het BIG-register en moeten zelf de kwaliteit regelen (Rijksoverheid, 2014¹).

Bij Stichting Wings of Change is één geregistreerd medisch professional aanwezig, namelijk Nancy Konijn. Zij heeft de opleiding Verpleegkunde A gedaan en is hiervoor BIG-geregistreerd (zie Tabel 1). Volgens de definitie van Pet Partners (2012¹) kan er in het geval van Nancy Konijn alleen sprake zijn van AAT wanneer zij therapie geeft binnen de verpleegkunde. De overige werknemers (Marco Konijn

en Leon Arends) kunnen niet opgenomen worden in het BIG-register omdat zij volgens natuurgeneeskundige principes werken (Rijksoverheid, 2014¹) en geen medische opleiding binnen de reguliere gezondheidszorg hebben waarmee zij zich wel kunnen registreren (zie Tabel 1). Ook Nancy kan zich niet met haar overige opleidingen binnen de natuurgeneeskunde laten registreren (Rijksoverheid, 2014¹). Dit houdt in dat Stichting Wings of Change niet aan de randvoorwaarde van Green Chimneys voldoet, met betrekking tot het hebben van geregistreerd medische professionals zijn binnen de geestelijke gezondheidszorg.

7.2.2 Welzijn van roofvogels en uilen

Zoals is gebleken uit de paragrafen 3.9 en 4.9 vinden Stichting Wings of Change en Green Chimneys dierenwelzijn heel belangrijk, maar geven beide organisaties een andere invulling aan het welzijn van de roofvogels en uilen en met name op het gebied van huisvesting. Bij Stichting Wings of Change wordt een aantal van de roofvogels en uilen aangeboden gehouden en een aantal wordt in volières gehouden (zie ook paragraaf 3.9). De roofvogels en uilen die aangeboden worden gehouden, worden nagenoeg iedere dag gevlogen (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 6 mei 2014, persoonlijke communicatie). Bij Green Chimneys worden alle roofvogels en uilen in volières gehouden (zie paragraaf 4.9) en wordt er met geen één roofvogel/uil gevlogen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie). Een mogelijke verklaring hiervoor kan liggen in het feit dat er in Nederland en de Verenigde Staten andere wetten en regels gelden met betrekking tot het houden van roofvogels en uilen. De overeenkomsten en verschillen in wet- en regelgeving met betrekking tot het houden van roofvogels en uilen in Nederland en de Verenigde Staten zijn weergegeven in Tabel 13.

Tabel 13. Overeenkomsten en verschillen in wet- en regelgeving tussen Nederland en de Verenigde Staten met betrekking tot het houden van roofvogels en uilen.

	Nederland	Verenigde Staten
<i>Het houden van roofvogels en uilen in gevangenschap door particulieren⁶</i>	Zonder vergunning zolang de roofvogel/uil gekweekt is in gevangenschap	Alleen met vergunning
<i>De huisvesting van roofvogels en uilen in gevangenschap gehouden door particulieren</i>	Geen wet- en regelgeving, wel richtlijnen opgesteld door LICG	Gebonden aan regels zoals beschreven in de Environmental Conservation Law
<i>Het houden van roofvogels en uilen voor rehabilitatie</i>	Alleen met vergunning	Alleen met vergunning
<i>De huisvesting van roofvogels en uilen gehouden door opvangcentra</i>	Globale regels zoals beschreven in kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten. Geen specifieke regels voor roofvogels en uilen.	Specifieke richtlijnen (Minimum Standard for Wildlife Rehabilitation) die worden gehandhaafd door de U.S. Fish & Wildlife Service
<i>Aangeboden houden van roofvogels en uilen door particulieren</i>	Geen wet- en regelgeving	Toegestaan, richtlijnen in Environmental Conservation Law

Uit de Tabel 13 is op te maken dat in de Verenigde Staten de regels uitgebreider zijn vastgelegd met betrekking tot het houden van roofvogels en uilen. Nederland beperkt zich nog tot richtlijnen en vergunningen. Afgevraagd kan worden of dit indirect invloed heeft voor het welzijn van de roofvogels en uilen in gevangenschap. Om dat nader uit te zoeken wordt er dieper op de richtlijnen en wetten van beide landen ingegaan. In de paragrafen hieronder wordt de wet- en regelgeving in beide landen met

⁶ Onder particulieren wordt alles wat geen opvang is verstaan.

betrekking tot particulier gehouden roofvogels en uilen en met betrekking tot roofvogels en uilen in een opvang nader toegelicht. Tot slot wordt er gekeken naar het aangebonden houden van roofvogels en uilen.

7.2.2.1 *Huisvesting van roofvogels en uilen gehouden door particulieren in Nederland/Europa*

Er zijn geen wettelijk vastgelegde minimumeisen voor de huisvesting van roofvogels en uilen in Nederland. Het is belangrijk dat de huisvesting passend is voor de roofvogels en uilen (Van Kreveld & Roerhorst, 2010). Everts (1989) vermeldde dat niet zozeer de leefruimte de bepalende factor is voor een goed welzijn, maar de kwaliteit van het ruimtelijke patroon ofwel de motivatie om natuurlijk gedrag te vertonen. Er zijn veel auteurs die zelf eisen opstellen voor de huisvesting van roofvogels en uilen. Het Landelijk Informatie Centrum Gezelschapsdieren (LICG) heeft voor de kerkuil minimumeisen opgesteld en ook verstrekt het Platform Verantwoord Huisdierenbezit (PVH) informatie over het houden van roofvogels en uilen (Verburg, 2010). De minimumeisen die het LICG opstelt voor het houden van een kerkuil zijn de volgende: kerkuilen moeten in een buitenvolière worden gehouden, waarin zij genoeg ruimte hebben om te vliegen met als richtlijn minimaal zeventien vierkante meter en de hoogte minstens drie meter, de wanden en het dak mogen gemaakt zijn van gaas. Minstens twee zijden en een deel van het dak moeten zijn afgeschermd en de volière moet een hokje bevatten waar de uilen zich overdag schuil kunnen houden (LICG.nl, 2014^a). De kerkuilen van Stichting Wings of Change zijn gehuisvest in een buitenvolière (afmetingen onbekend), met voldoende ruimte om te vliegen. In de volière zit een klein hokje gevestigd waar de kerkuil zich overdag schuil kan houden. Tot slot zijn het dak, één zijde en gedeeltes van de andere zijdes afgeschermd. Hiermee zou Stichting Wings of Change voldoen aan de minimumeisen die het LICG heeft gesteld voor het houden van de kerkuil indien de afmetingen ook overeenkomen.

Hammers et al. (1989) uit Duitsland hebben ook richtlijnen opgesteld voor de afmetingen van een volière en zijn van mening dat de vaak gewenste grote volières niet voor alle roofvogels en uilen aan te bevelen zijn. Hij geeft daarbij als voorbeeld dat snel vliegende vogels zoals een havik in een lange kooi een te hoge snelheid kan bereiken waardoor het met een hoge snelheid tegen de wand aan kan vliegen en zichzelf hiermee kan beschadigen (Hammers et al., 1989). Stichting Wings of Change heeft de snel vliegende vogels over het algemeen aangebonden gehuisvest. Op aangebonden huisvesting wordt later dieper ingegaan. De Vos (2014) vindt dat de huisvesting moet zijn voorzien van: beschutting, goede verluchting, vers/schoon water en voedsel, minimaal één uitkijkraam, minimaal één zitstok en natuurlijk materiaal zoals planten enz. Bij Stichting Wings of Change zijn de volières voorzien van beschutting, goede verluchting, vers water en voedsel. De volières zijn vrij open en hebben meer dan één zitstok. De volières zijn aangekleed met planten en boomstronken. Dus Stichting Wings of Change zou ook aan de eisen van De Vos (2014) voldoen.

In de landen zoals Finland, Frankrijk, Letland, Oostenrijk en Tsjechië gelden er randvoorwaarden (Bijlagen VII en VIII) voor het houden van roofvogels en uilen (Van Kreveld & Roerhorst, 2010; Raad voor Dierenwelzijn, 2008). De landen Zwitserland en Oostenrijk hebben een wettelijke norm dat het aanbinden van roofvogels enkel is toegestaan bij roofvogels die regelmatig gevlogen worden (en in Zwitserland mogen de aangebonden roofvogels en uilen niet toegankelijk zijn voor publiek). Stichting Wings of Change houdt een aantal roofvogels en uilen aangebonden. Deze worden nagenoeg dagelijks gevlogen waarmee ze aan de eisen voldoen van Oostenrijk. Wel worden de vogels soms blootgesteld aan publiek bijv. mensen die komen voor een workshop, waardoor ze niet voldoen aan de eisen van Zwitserland. Oostenrijk heeft ook minimumeisen voor de volières, waarvoor de Duitse adviestekst van Brücher (1995) als basis werd gebruikt (Van Kreveld & Roerhorst, 2010; Peeters, 2008; Raad voor Dierenwelzijn, 2008). De minimumeisen zijn weergegeven in Tabel 14.

Alle roofvogels en uilen die van nature in het wild voorkomen (met uitzondering van gedomesticeerde) in de Europese Unie zijn beschermd onder de Flora- en faunawet (Art. 4 lid 1 sub a Flora- en Faunawet). Ook onder CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) zijn alle inheemse en veel uitheemse uilen en roofvogels beschermd (A. Kreveld en I. Roerhorst, 2010). Bezit van inheemse roofvogels en uilen is verboden, behalve als het gekweekte exemplaren betreft. Een roofvogel/uil die voorzien is van een passende, naadloos gesloten pootring wordt beschouwd als in gevangenschap gekweekt (A. Kreveld en I. Roerhorst, 2010). De roofvogels en uilen van Stichting Wings of Change zijn allen gekweekte exemplaren en zijn voorzien van een passende, naadloos gesloten pootring.

7.2.2.2 *Huisvesting van roofvogels en uilen in rehabilitatie in Nederland/Europa*

Er zijn instanties zoals vogelasieles en vogelhospitalen die een ontheffing op het verbod, gegeven in de Flora- en Faunawet, om inheemse diersoorten op te vangen en zijn gerechtigd om (in dit geval) gevonden jonge of gewonde vogels te houden met als doel rehabilitatie van de vogels (Vogelbescherming Nederland, 2014). Indien een opvangcentrum van beschermde inheemse diersoorten een ontheffing heeft gekregen, gelden er beleidsregels om de kwaliteit van de opvang te waarborgen. Artikel 4 uit het Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten geeft aan dat de werkwijze van de opvang schriftelijk moet worden vastgelegd. Het volgende moet worden genoteerd: opvangbeleid, specialisatie van het opvangcentrum in een diersoort of diersoorten of soortgroepen, opname en acceptatie, huisvesting en verzorging, voeding, hygiëne, zoönosen, veterinaire zorg, het in vrijheid stellen van opgevangen dieren, doden van opgevangen dieren, medewerkers, veiligheid van medewerkers, dieren en openbare veiligheid, organisatorische continuïteit, bezoekers (Art. 4 lid 1 sub a-i Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten). Stichting Wings of Change heeft op het moment geen roofvogels en uilen voor rehabilitatie. Toch wordt er gekeken naar de huisvesting van roofvogels en uilen gehouden in rehabilitatie in Nederland zodat dit met de Verenigde Staten vergeleken kan worden. Hierdoor kan een eventuele verklaring voor de verschillende manieren van huisvesting van roofvogels en uilen bij Stichting Wings of Change (particulier gehouden) en Green Chimneys (rehabilitatie) worden gegeven.

De verblijven in het opvangcentrum moeten geschikt zijn voor de diersoort (in dit geval roofvogels en/of uilen). De verblijven moeten goed onderhouden zijn zodat een dier in het verblijf geen letsel op kan lopen (Art 11 sub 2 Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten). Of het verblijf geschikt is voor het diersoort hangt af van het soorteigen gedrag van het diersoorten, de bewegingsvrijheid van de dieren, de (sociale) levenswijze van de dieren in het wild. Er moet rekening gehouden worden met de mogelijkheden van het individuele dier en de behoeften van het individuele dier in de verschillende fasen van het proces tot herstel (Art 11 lid 3 Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten). Onderling contact tussen dieren in verschillende verblijven moet worden uitgesloten evenals het contact met uitscheidings van de dieren (Art. 12 lid 3 Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten). De voeding moet passend zijn bij de diersoort waarbij rekening moet worden gehouden met de voedingsbehoefte van de diersoort. De voeding moet afgestemd zijn op de wijze en frequentie van voedselaanbieding en wateraanbieding aan het natuurlijke gedrag van de diersoort. Indien het voor het herstel van de betreffende diersoort noodzakelijk is, mag er levend voer worden gebruikt. Hiervoor mogen geen opgevangen dieren worden gebruikt (Art 14 lid 1 sub a-d Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten; Art. 14 lid 2 Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten).

Vrijlating

Bevoegde opvangcentra die dieren uit het wild hebben opgevangen mogen deze dieren weer in vrijheid stellen. Indien mogelijk moet het dier op de plaats waar het is aangetroffen behandeld worden om vervolgens weer direct losgelaten te worden. Het in vrijheid stellen van het dier gebeurt alleen op de plek waar de soort al van nature voorkomt. De voorkeur gaat uit naar de plek waar het dier is gevonden, maar indien dit niet mogelijk is nabij de vindplaats in een geschikt natuurlijk habitat (Art. 23 lid 1-3 Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten).

In de werkwijze (Art. 4 Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten) genoemd in de vorige paragraaf moeten de volgende onderwerpen aan de orde zijn:

- Criteria op basis waarvan besloten wordt of een dier voldoende hersteld is om in vrijheid gesteld te worden.
- Criteria op basis waarvan bepaald wordt waar een dier in vrijheid wordt gesteld.
- Criteria op basis waarvan bepaald wordt wanneer een dier wordt in vrijheid wordt gesteld.

Bij de bovenstaande criteria wordt rekening gehouden met een voor de diersoort geschikte tijd, bijvoorbeeld in verband met winterslaap, rui, of vogeltrek, territoriaal gedrag (Art. 23 lid 4 sub a-c Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten). Het opvangcentrum moet ervoor zorgen dat het uitwenverblijf zich bevindt in de natuurlijk habitat van het dier en voldoet aan de bepalingen van Artikel 11 van de Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten eerder benoemd (Art. 24 lid 2 sub a-b Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten). Vogels en overige zoogdieren mogen maximaal twaalf maanden worden opgenomen (Art. 25 lid 3 sub a Kwaliteitsprotocol opvang beschermde inheemse diersoorten).

7.2.2.3 Huisvesting van roofvogels en uilen gehouden door particulieren in de Verenigde Staten

In de Verenigde Staten is het verboden voor particulieren om roofvogels en uilen te houden tenzij iemand in het bezit is van een vergunning op grond van Art. 703 van de Migratory Bird Treaty Act (U.S. Fish & Wildlife Service, 2012). Welke vergunning iemand nodig heeft is afhankelijk van het doel (bijvoorbeeld valkerij) waarmee de roofvogel(s) en/of uil(en) worden gehouden (U.S. Fish & Wildlife Service, 2009). Deze vergunningen kunnen worden aangevraagd bij een U.S. Fish & Wildlife Service Migratory Bird Regional Office (U.S. Fish & Wildlife Service, 2010). Green Chimneys heeft deze vergunningen niet omdat zij alleen roofvogels en uilen voor rehabilitatie hebben. Hiervoor gelden andere regels en zijn andere vergunningen nodig. Meer hierover in paragraaf 7.2.2.4. Toch wordt er gekeken naar de huisvesting van roofvogels en uilen gehouden door particulieren in de Verenigde Staten zodat dit met Nederland vergeleken kan worden. Hierdoor kan een eventuele verklaring voor de verschillende manieren van huisvesting van roofvogels en uilen bij Stichting Wings of Change (particulier gehouden) en Green Chimneys (rehabilitatie) worden gegeven.

In de staat New York is de huisvesting van roofvogels en uilen gebonden aan regels die worden beschreven in de Environmental Conservation Law (NYSDEC, 2014). Roofvogels en uilen mogen zowel binnen als buiten en in volières of aangebonden worden gehouden. Binnenverblijven moeten volgens de Environmental Conservation Law (Art. 173.6) aan de volgende voorwaarden voldoen:

- Minimaal 2,4 meter in elke richting. Er mogen geen vogelkooien voor kleine vogels worden gebruikt om roofvogels en uilen in te huisvesten.
- Er mogen zich geen uitsteeksels (bijv. balken) binnenin het verblijf bevinden waaraan de roofvogel of uil zich kan verwonden tenzij de roofvogel of uil aangebonden wordt gehouden.
- Er moet ten minste één raam in het verblijf zitten. Dit raam moet verticale tralies aan de binnenkant hebben. De tussenruimte tussen de tralies mag niet breder dan de breedte van de vogel zijn. Het raam moet aan de zuid- of oostkant van het verblijf geplaatst zijn en moet groot genoeg zijn om zonlicht door te laten. Verder moet er voldoende ventilatie (van frisse lucht) zijn om gezonde leefomstandigheden te waarborgen. De buitenkant van het raam moet bedekt zijn met kippengaas om ratten en wezels buiten te houden.
- Er moet ten minste één deur zijn die toegang geeft tot het verblijf. Om te voorkomen dat de roofvogel of uil ontsnapt moet er een schild of een tweede deur aan de binnenkant van het verblijf zijn. De deur moet op slot kunnen worden gedaan en moet vanuit de binnenkant door middel van een haak of schuif gesloten kunnen worden.
- De vloer moet makkelijk schoon te maken zijn en er moet een goede vochtafvoer zijn.

- Er moet een zitstok aanwezig zijn die voldoende sterk en groot is voor de roofvogel of uil.
- Er moet een bak met schoon water (5-15cm diep en breder dan de breedte van de vogel) voor elke roofvogel of uil aanwezig zijn.

Buitenverblijven moeten voldoende groot zijn voor een aangebonden roofvogel of uil om een poging tot vliegen te kunnen ondernemen zonder dat hun vleugels de zijkanten of bovenkant van het verblijf raken. Ook moeten buitenverblijven aan de bovenkant en zijkanten omgeven worden met materiaal dat roofdieren buiten het verblijf houdt. De temperatuur moet passen bij het soort roofvogel of uil en de vogels moeten beschermd zijn tegen harde wind en winterstormen (Art. 173.6 Environmental Conservation Law).

7.2.2.4 Huisvesting van roofvogels en uilen in rehabilitatie in de Verenigde Staten

Voordat iemand roofvogels en of uilen mag opvangen met als doel rehabilitatie, moet hij/zij in het bezit zijn van de Federal Migratory Bird Rehabilitation permit (U.S. Fish & Wildlife Service, 2013). Deze vergunning kan worden aangevraagd bij een U.S. Fish & Wildlife Service Migratory Bird Regional Office (U.S. Fish & Wildlife Service, 2010). Roofvogels en uilen mogen niet langer dan 180 dagen in rehabilitatie worden gehouden tenzij daar toestemming voor is gegeven door een Migratory Bird Regional Office. Roofvogels en uilen die niet meer vrijgelaten kunnen worden in het wild mogen in de opvang blijven, maar daar moet een aparte vergunning voor worden aangevraagd: de Migratory Bird Special Purpose Possession permit (U.S. Fish & Wildlife Service, 2013). Green Chimneys heeft deze vergunningen (Green Chimneys, 2014²). Bij het rehabiliteren moet er worden voorkomen dat roofvogels en uilen wennen aan de aanwezigheid/afhankelijk worden van mensen. Direct contact moet indien mogelijk worden vermeden (U.S. Fish & Wildlife Service, 2013). De roofvogels en uilen bij Green Chimneys komen niet in direct contact met leerlingen omdat Green Chimneys haar vergunningen niet wil verliezen (M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie).

In de Minimum Standards for Wildlife Rehabilitation (NWRA & IWRC, 2000) wordt beschreven wat de eisen zijn voor de huisvesting van roofvogels en uilen die gerehabiliteerd worden. Deze minimeisen worden door de U.S. Fish & Wildlife Service gebruikt met betrekking tot de regelgeving omtrent rehabilitatie van wildlife (NWRA & IWRC, 2000). In het geval van roofvogels en uilen wordt een L-vormig verblijf aangeraden in verband met het kunnen beoordelen van de vliegvaardigheden. Buitenverblijven voor roofvogels en uilen moeten bestaan uit houten latten en/of houten platen. Schakelketting kan voor het dak worden gebruikt en voor aan de buitenkant van het verblijf. Er mag geen draad aan de binnenkant van het verblijf worden gebruikt omdat de vogels zich hieraan kunnen verwonden. Een dubbele deur bij de ingang wordt aanbevolen. De minimumafmetingen voor een aantal soorten is weergegeven in Tabel 14. Het volledige overzicht van minimumafmetingen voor de verblijven zijn te vinden in Bijlage IX. (NWRA & IWRC, 2000).

Roofvogels en uilen hebben voorzieningen nodig die uitzonderlijk stevig en eenvoudig schoon te maken zijn. Er moeten ten minste twee zitstokken in elk verblijf aanwezig zijn. Zitstokken mogen van hout of plastic zijn en moeten worden bedekt met astroturf, hennep, kokosmat of tapijt. Dit geldt ook voor platformen. Vers en voldoende drinkwater moet te allen tijde beschikbaar en eenvoudig bereikbaar zijn. Er moet een badje aanwezig zijn in het verblijf. Het badje moet minimaal 5-15cm diep zijn en breder dan de lengte van de roofvogel of uil zijn. Indien de medische conditie van de roofvogel of uil niet toelaat dat er water in het verblijf aanwezig is (bijvoorbeeld wanneer er een verband om de poot is aangebracht) moet er voldoende drinkwater in het voedsel geïnjecteerd worden (NWRA & IWRC, 2000).

Ondanks dat de afmetingen en volledige inrichting van de verblijven van de roofvogels en uilen bij Green Chimneys onbekend zijn, kan er gesteld worden dat zij voldoen aan bovengenoemde eisen. Zou dit niet het geval zijn, dan zou Green Chimneys geen vergunningen hebben om roofvogels en uilen te mogen rehabiliteren (U.S. Fish & Wildlife Service, 2013).

Vrijlating

In de Federal Migratory Bird Rehabilitation permit staan geen richtlijnen voor het vrijlaten van roofvogels en uilen in de Verenigde Staten, behalve dat een roofvogel en/of uil niet langer dan 180 dagen in de opvang mag blijven zonder toestemming van een Migratory Bird Regional Office (U.S. Fish & Wildlife Service, 2013). Volgens Wildlife International (2014) moet de vrij te laten roofvogel/uil aan de volgende voorwaarden voldoen om vrijgelaten te kunnen worden:

- In uitstekende fysieke conditie zijn
- Laten blijken dat de nodige vaardigheden om te overleven aanwezig zijn
- Vrij zijn van ziekten en parasieten
- Een gewicht hebben dat gelijk is aan het gemiddelde van wilde soortgenoten
- Eventuele verwondingen moeten geheeld zijn en/of de roofvogel/uil moet een permanente verwonding kunnen compenseren
- De roofvogel/uil moet volledig kunnen vliegen
- De snavel moet sterk en normaal zijn
- De roofvogel/uil moet op een zitstok kunnen zitten
- Het verenkleed moet volledig zijn
- De roofvogel/uil moet kunnen laten zien dat hij in staat is voor langere tijd te kunnen vliegen en prooien te kunnen vangen

Ook in de Minimum Standards for Wildlife Rehabilitation opgesteld door de NWRA & IWRC (2000) worden deze punten genoemd. Wildlife International (2014) noemt daarnaast nog dat de roofvogel/uil ten minste twee weken aaneengesloten zelf eten (in plaats van gedwongen voedselopname), ten minste twee weken gewend zijn aan de buitenomgeving, geen toenadering zoeken tot mensen en zich bewust zijn van roofdieren.

Green Chimneys laat alleen roofvogels en uilen vrij die klaar zijn om terug de natuur in te gaan, maar soms blijkt na vrijlating dat de roofvogel of uil er nog niet klaar voor was en dat deze opnieuw moet worden gevangen (P. Kupchok, ex-directeur Farm & Wildlife Center, 16 juni 2014, persoonlijke communicatie). Dit kan liggen aan de manier waarop Green Chimneys de vrijlating doet. Green Chimneys laat vogels vrij door middel van de hard release (de roofvogel/uil wordt in één keer vrijgelaten zonder dat hij de mogelijkheid heeft om terug te keren naar het verblijf) zodat leerlingen actief deel kunnen nemen aan de vrijlating (P. Kupchok, ex-directeur Farm & Wildlife Center, 16 juni 2014, persoonlijke communicatie). De soft release (de roofvogel/uil heeft wel de mogelijkheid om terug te keren naar het verblijf totdat hij volledig zelfstandig is) wordt over het algemeen aanbevolen omdat roofvogels/uilen die door middel van een soft release worden vrijgelaten betere overlevingskansen hebben (Wildlife International, 2014). Beide manieren zijn echter toegestaan (NWRA & IWRC, 2000).

7.2.2.5 Overeenkomsten en verschillen met betrekking tot de afmetingen van de huisvesting van roofvogels en uilen tussen Nederland en de Verenigde Staten

Zoals eerder is aangegeven is er in Nederland geen wet- en regelgeving met betrekking tot de afmetingen van de huisvesting van roofvogels en uilen. Alleen het LICG heeft eisen opgesteld voor de kerkuil. Als richtlijn is er gekeken naar Oostenrijk die wel de afmetingen heeft vastgelegd in de wet en Hammer et al. (1989) die eisen heeft gesteld. De hiervoor genoemde afmetingen zijn naast de wetten van de Verenigde Staten weergegeven in Tabel 14.

Tabel 14. Richtlijnen/wetten voor de afmetingen van de huisvesting van roofvogels en uilen (Hammer et al., 1989; LICG, 2014; Raad voor dierenwelzijn, 2008; Art. 173.6 Environmental Conservation Law).

Roof vogel- uilen soort	Richtlijnen Hammer et al. (particulier) B x L x H (opp.)	Eisen LICG (particulier)	Wetten Oostenrijk (particulier)	Wetten Verenigde Staten (Opvang) B x L x H (opp.)	Wetten Verenigde Staten (particulier) B x L x H (opp.)
Grote arend en grote gier	4 x 6 x 3 m (24m ²)		Opp. 60 m ² Hoogte 3 m	a. 0,9 x 0,9 x 0,9 m (0,8 m ²) b. 2,4 x 3,5 x 2,4 m (8,4m ²) c. 7 x 35 x 4,9 m (245m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Kleine arend en kleine gier	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 30 m ² Hoogte 2,5 m		2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Buizerd	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 10 m ² Hoogte 2,5 m		2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Caracara	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 10 m ² Hoogte 2,5 m	a. 0,4 x 0,7 x 0,6 m (0,3m ²) b. 1,8 x 2,4 x 2,4 m (4,3m ²) c. 3,5 x 15 x 3,7 m (52,5m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Grote havik	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)			a. 0,4 x 0,7 x 0,6 m (0,3m ²) b. 1,8 x 2,4 x 2,4 m (4,3m ²) c. 3,5 x 15 x 3,7 m (52,5m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Middel- grote havik	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)			a. 0,4 x 0,6 x 0,5 m (0,25m ²) b. 1,8 x 1,8 x 2,4 m (3,2m ²) c. 2,4 x 4,8 x 2,4 m (11,5m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Kieken- dief	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 10 m ² Hoogte 2,5 m	a. 0,4 x 0,7 x 0,6 m (0,3m ²) b. 1,8 x 2,4 x 2,4 m (4,3m ²) c. 3,5 x 15 x 3,7 m (52,5m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Wouw	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 10 m ² Hoogte 2,5 m	a. 0,4 x 0,6 x 0,5 m (0,25m ²) b. 1,8 x 1,8 x 2,4 m (3,2m ²) c. 2,4 x 4,8 x 2,4 m (11,5m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Grote uil	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 10 m ² Hoogte 2,5 m	a. 0,9 x 0,9 x 0,9 m (0,8 m ²) b. 2,4 x 3,5 x 2,4 m (8,4m ²) c. 7 x 35 x 4,9 m (245m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Middel- grote uil	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 8 m ² Hoogte 2 m	a. 0,4 x 0,7 x 0,6 m (0,3m ²) b. 1,8 x 2,4 x 2,4 m (4,3m ²) c. 3,5 x 9,1 x 3,7 m (31,8m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Kleine uil	2 x 3 x 2 m (6m ²)	Opp. 17 m ² Hoogte 3 m	Opp. 5 m ² Hoogte 2 m	a. 0,3 x 0,4 x 0,4 m (0,1m ²) b. 0,9 x 1,8 x 2,4 m (1,6m ²) c. 2,4 x 2,4 x 2,4 m (5,8m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Grote valk	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 10 m ² Hoogte 2,5 m	a. 0,9 x 0,9 x 0,9 m (0,8 m ²) b. 2,4 x 3,5 x 2,4 m (8,4m ²) c. 7 x 35 x 4,9 m (245m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Kleine valk	2,5 x 3 x 2,5 m (7,5 m ²)		Opp. 8 m ² Hoogte 2 m	a. 0,9 x 0,9 x 0,9 m (0,8 m ²) b. 2,4 x 3,5 x 2,4 m (8,4m ²) c. 7 x 35 x 4,9 m (245m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)
Dwerg- valk	2 x 3 x 2 m (6m ²)		Opp. 5 m ² Hoogte 2 m	a. 0,4 x 0,6 x 0,5 m (0,25m ²) b. 1,8 x 1,8 x 2,4 m (3,2m ²) c. 2,4 x 4,8 x 2,4 m (11,5m ²)	2,4 x 2,4 x 2,4 (5,8m ²)

- a. Beperkte activiteit
- b. Begrensdde activiteit
- c. Onbegrensdde activiteit

Uit Tabel 14 blijkt dat de Verenigde Staten de afmetingen zeer uitgebreid beschrijft in de wet. Verder verschilt het erg per roofvogel- en uilensoort bij welk land de afmetingen het grootst zijn. De afmetingen van de huisvesting van Stichting Wings of Change en Green Chimneys zijn onbekend. Indien er verschil zou zijn in de afmetingen van de volières van Stichting Wings of Change en Green Chimneys kan dat komen omdat Stichting Wings of Change geen wet- en regelgeving met betrekking tot de afmetingen van de huisvesting heeft waar zij zich aan moeten houden en Green Chimneys wel en doordat Green Chimneys roofvogels en uilen houdt voor rehabilitatie en Stichting Wings of Change niet.

Zowel in Nederland als in de Verenigde Staten is het toegestaan om roofvogels en uilen aangebonden te houden. Stichting Wings of Change houdt een deel van haar roofvogels en uilen aangebonden en Green Chimneys niet. Over het aangebonden houden van roofvogels en uilen kan worden afgevraagd of dit invloed heeft op het welzijn van de roofvogel/uil. Er is geen wetenschappelijke studie over het permanent aangebonden huisvesten van roofvogels en uilen. Volgens het wetenschappelijke rapport over het houden van roofvogels in gevangenschap bij particulieren (Raad voor Dierenwelzijn, 2008) wordt er wel aanvaard dat deze huisvesting in strijd is met de Dierenwelzijnswet (Peeters, 2008; Raad voor Dierenwelzijn, 2008). Om te bepalen of het permanent aanbinden van roofvogels en uilen is strijd is met het dierenwelzijn kan worden gekeken naar het natuurlijk gedrag van de roofvogels en uilen. Volgens Rollin (1993) heeft elk dier een genetisch bepaalde natuur wat bij vogels onder ander vliegen is. Hieruit kan worden opgemaakt dat een roofvogel moet kunnen vliegen om deze dieren welzijnsvriendelijk te houden (Rollin, 1993; Lidfors et al., 2005). Het vlieggedrag wordt beperkt indien een roofvogel/uil permanent wordt vastgebonden. Het is dus belangrijk om te weten of het vliegen van de roofvogel/uil beschouwt kan worden als natuurlijk gedrag of dat het enkel wordt uitgevoerd om voedsel en/of wordt uitgevoerd om een partner te vinden. Indien het laatste het geval is zal de noodzaak om te vliegen in gevangenschap wegvallen aangezien de roofvogels en uilen in gevangenschap beschikken over voldoende voedsel en eventueel een partner. Volgens Del Hoya et al. (1994) besteden roofvogels een groot deel van de dag aan rusten, gladstrijken van de veren, baden en zonnebaden. Deze gedragingen zijn mogelijk bij een aangebonden huisvesting van roofvogels en uilen indien zij beschikken over een bad en een plek in de zon (indien deze ook daadwerkelijk schijnt). Hammers et al. (1989) geeft aan dat de roofvogels geen pijn, onvermijdbaar lijden en schade ondervinden indien het vliegen wordt beperkt. Er kan niet aangegeven worden of het vliegen van de roofvogel/uil noodzakelijk gedrag is en of het noodzakelijk is voor een goed welzijn voor roofvogels en uilen in gevangenschap (Raad voor Dierenwelzijn, 2008).

Uit bovenstaande literatuur is niet gebleken of de mogelijkheid tot vliegen noodzakelijk is voor het kunnen uitvoeren van natuurlijk gedrag. Wel is gebleken dat een roofvogel en/of uil andere natuurlijke gedragingen (rusten, gladstrijken van de veren, baden, zonnebaden (Del Hoya et al., 1994)) kan uitvoeren wanneer hij aangebonden zit. Zolang de roofvogel of uil de juiste (hoeveelheid) voedsel krijgt, beschikt over vers water en een schuilmogelijkheid heeft lijkt het aangebonden houden van roofvogels aanvaardbaar te zijn. Wel moet de roofvogel of uil dagelijks beweging krijgen en moet de manier van aanbinden geen letsel bij de roofvogel of uil veroorzaken. Bij Stichting Wings of Change krijgen de aangeboden roofvogels dagelijks beweging, de juiste hoeveelheid voedsel (gebaseerd op het dagelijks wegen van de roofvogels en uilen), schuilmogelijkheid en vers water. De roofvogels en uilen van Stichting Wings of Change ondervinden geen letsel van de aangebonden huisvesting, hebben een goede conditie en zijn gezond. In principe zou het aangebonden huisvesten van de roofvogels en uilen bij Stichting Wings of Change geen welzijnsproblemen moeten opleveren. Omdat het niet zeker is of de mogelijkheid tot vliegen noodzakelijk is, heeft huisvesting in een volière wel de voorkeur boven het aangebonden houden.

Green Chimneys moet – in tegenstelling tot Stichting Wings of Change – wel voldoen aan wettelijke verplichtingen met betrekking tot huisvesting omdat zij roofvogels en uilen houden in verband met rehabilitatie. Door het opstellen van wet- en regelgeving in Nederland met betrekking tot de huisvesting van roofvogels en uilen kan worden voorkomen dat iedereen doet wat hij/zij het beste of makkelijkst vindt. Wanneer er eenduidige regels opgesteld worden in samenwerking met bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen op het gebied van het houden van roofvogels en uilen kan dit ten goede komen van het welzijn van roofvogels en uilen in gevangenschap. Echter geeft het opstellen van wet- en regelgeving geen garantie dat het welzijn van roofvogels en uilen in gevangenschap gewaarborgd wordt. Het welzijn van roofvogels en uilen wordt immers niet alleen bepaald door een goede huisvesting. Volgens de vijf vrijheden (FAWC, 1993) moet een roofvogel/uil vrij van dorst, honger en ondervoeding, vrij van fysiek en thermaal ongerief, vrij van pijn, verwonding en ziektes, vrij van angst en chronische stress en vrij om natuurlijk gedrag te vertonen. Gebleken is dat zowel Stichting Wings of Change als Green Chimneys – elk op hun eigen manier – wel aan deze voorwaarden voldoen.

8 CONCLUSIE

In dit onderzoek is gekeken welke mogelijkheden er zijn op het gebied van samenwerking tussen Stichting Wings of Change en Green Chimneys. Uit de resultaten is gebleken dat Stichting Wings of Change en Green Chimneys op heel veel gebieden van elkaar verschillen. Beide bedrijven hebben een andere werkwijze/essentie en willen zich op een andere manier verder ontwikkelen. Er zijn een aantal essentiële verschillen wat een samenwerkingsverband tussen Stichting Wings of Change moeilijk maakt (L. Arends, contactpersoon voor dagbesteding, dagstructuur, trajecten en sponsoring, 21 mei 2014, persoonlijke communicatie; M. Kaufmann, directeur Farm & Wildlife Center, 25 juni 2014, persoonlijke communicatie):

- Green Chimneys vindt onderzoek erg belangrijk (een voorwaarde), terwijl Stichting Wings of Change hier liever geen tijd aan besteedt.
- Green Chimneys is een school in tegenstelling tot Stichting Wings of Change waardoor Green Chimneys met een andere wet- en regelgeving te maken heeft dan Stichting Wings of Change.
- Stichting Wings of Change heeft voornamelijk roofvogels en zet deze in tijdens de interventies en Green Chimneys heeft voornamelijk boerderijdieren en zetten de roofvogels op een hele andere manier in dan Stichting Wings of Change. Beide organisaties willen dit ook zo houden.
- Green Chimneys vindt het werken met geregistreerde therapeuten/psychologen/psychiaters erg belangrijk (een voorwaarde), terwijl Stichting Wings of Change vanuit de natuurgeneeskunde werkt. Personen die vanuit de natuurgeneeskunde werken kunnen zich echter in Nederland niet laten registreren (Rijksoverheid, 2014¹). Stichting Wings of Change vindt het geen probleem dat Green Chimneys werkt vanuit de reguliere gezondheidszorg.
- Stichting Wings of Change staat open voor het uitwisselen van studenten/cliënten/personeel/vrijwilligers, maar Green Chimneys niet. De afstand maakt het uitwisselen van diensten moeilijk.

Voor Stichting Wings of Change en Green Chimneys is het alleen mogelijk om samen te werken op het gebied van het uitwisselen van kennis en ervaringen van het werk wat zij doen op het gebied van AAI. Dit kan gebeuren via telefonisch contact, Skype of een bezoek. Op de andere gebieden zijn er aan de hand van de bovenstaande verschillen geen mogelijkheden om samen te werken.

9 AANBEVELINGEN

Zoals reeds eerder is gesteld is het moeilijk voor Stichting Wings of Change om een samenwerkingsverband aan te gaan met Green Chimneys. Het is aan te raden voor Stichting Wings of Change om zich voornamelijk te richten op het uitwisselen van kennis en ervaringen met Green Chimneys op het gebied van AAI en op het gebied van opvang dieren. Green Chimneys doet dit nu al een aantal jaar en Stichting Wings of Change is hier mee bezig om het op te zetten. Het is belangrijk goed contact te houden met Green Chimneys door middel van de telefoon of Skype.

Het wordt aanbevolen om een bezoek te brengen aan Green Chimneys om het contact te kunnen verbeteren en om hun organisatie beter te leren kennen. Green Chimneys heeft Stichting Wings of Change uitgenodigd om in de week van 24 en 25 april 2014 te komen want dan vindt er een congres plaats over mens-dier interacties. Overnachting is mogelijk op Green Chimneys. Het wordt aangeraden om de mogelijkheden met betrekking tot de samenwerking nogmaals door te nemen nadat het bezoek heeft plaatsgevonden en er meer informatie is uitgewisseld tussen beide organisaties.

Tot slot wordt er aanbevolen voor Stichting Wings of Change om zich meer te richten op het vastleggen van resultaten en onderzoek. Green Chimneys heeft alleen baat aan behaalde resultaten op het gebied van AAI als het ook wetenschappelijk is bewezen. Indien er onderzoek wordt gedaan door Stichting Wings of Change naar de interactie tussen mensen en roofvogel is de toegevoegde waarde voor Green Chimneys groter en kunnen zij dit samen wereldwijd bekender maken. Stichting Wings of Change zal niet alleen in relatie met Green Chimneys voordeel uit onderzoek halen maar ook voor een eventuele samenwerking met andere organisaties.

LITERATUURLIJST

- Arent, L.R. 2007. *Raptors in Captivity*. Guidelines for care and management Hancock house publishers, Canada.
- Barton, N.W.H. & Fox N.C. 2000. *Anatomy*. The bird of prey management series. Faraway Film, UK.
- Barton, N.W.H. & Fox N.C. 2003. *Health care*. The bird of prey management series. Faraway Film, UK.
- Bhv Nederland (2014). Wat is BHV? Gevonden op 26 augustus, 2014, op <http://www.bhvnederland.nl/>
- Blair, S.K. (2000). *Caring for raptors* (Birds of Prey) 7th. edition. Gevonden op 3 september, 2014, op <http://www.birdcare.asn.au/pdf/raptors.pdf>
- Bogaert, M. van der (2014). Bumblefoot bij roofvogels. Gevonden op 5 september, 2014, op http://www.researchgate.net/publication/28667871_Bumblefoot_bij_roofvogels
- City of New York (2014). Social Services Specific Populations. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www1.nyc.gov/nyc-resources/categories/social-services/specific-populations/index.page#people-with-disabilities>
- Dooremalen, C. van & Langevelde, F. van (2013). Wat doen die bijen in de kast in de winter? Gevonden op 4 september, 2014, op <http://www.wageningenur.nl/nl/show/Wat-doen-die-bijen-in-de-kast-in-de-winter.htm>
- Everts, W. (1989). Living space in zoos--criteria for species-specific animal husbandry. *Deutsche Tierärztliche Wochenschrifte*, 96, 125-6.
- FAWC (1993). Report on Priorities for Animal Welfare Research and Development. Gevonden op 22 september, 2014, op <http://edepot.wur.nl/134980>
- Fine, A.H. (2010). *Handbook on Animal-Assisted Therapy*. Londen: Academic Press.
- Google Maps (2014¹). Schoolweg 4 Andijk. Gevonden op 20 februari, 2014, op <https://www.google.com/maps/@52.7423214,5.2460867,117m/data=!3m1!1e>
- Google Maps (2014²). Green Chimneys 400 Doansburg Road Brewster New York. Gevonden op 15 september, 2014, op <https://www.google.nl/maps/place/Green+Chimneys/@37.0328952,-96.4479828,4z/data=!4m2!3m1!1s0x89dd56b69a0a167f:0x531fa8e0ed87babd>
- Green Chimneys (2013). *Conceptual Foundations, Implementation and Impact of the Green Chimneys Nature Based Programs*. An informal overview of the Farm, Equine, Wildlife, Children's Garden, Shelter Dog Training, Boni Bel Vocational Garden.
- Green Chimneys (2014¹). Innovation in Animal-Assisted Therapy & Nature-Based Education. Gevonden op 14 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/farm/ourphilosophy/>
- Green Chimneys (2014²). Wildlife Rescue & Rehabilitation. Gevonden op 14 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/farm/wildlifecenter/>
- Green Chimneys (2014³). About Green Chimneys. Gevonden op 14 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/about/>
- Green Chimneys (2014⁴). What you can see at the farm. Gevonden op 14 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/farm/visitfarm/>
- Green Chimneys (2014⁵). Homepage. Gevonden op 24 februari, 2014, op www.greenchimneys.org
- Green Chimneys (2014⁶). About our Animals. Gevonden op 14 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/farm/animals/>
- Green Chimneys (2014⁷). Green Chimneys: A lifetime of Commitment of Children and Animals. Gevonden op 25 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/about/history/>
- Green Chimneys (2014⁸). The Green Chimneys Mission & Philosophy. Gevonden op 25 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/about/mission/>
- Green Chimneys (2014⁹). Clearpool is the Place for Outdoor Exploration and Education. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://clearpool.greenchimneys.org/about/facilities/>
- Green Chimneys (2014¹⁰). *Green Chimneys School A Model of Green Care*.

- Green Chimneys (2014¹¹). Visit the Farm & Wildlife Center. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/farm/tours/>
- Green Chimneys (2014¹²). Green Chimneys FAQ. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/faqs/>
- Green Chimneys (2014¹³). Farm and Wildlife Center. Gevonden op 25 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/farm/>
- Green Chimneys (2014¹⁴). Sponsor an Animal, Change a Life. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/sponsor/>
- Green Chimneys (2014¹⁵). The Country Store. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/countrystore/>
- Green Chimneys (2014¹⁶). Children Thrive and Benefit from Nature-Based Education and Experiential Learning. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://school.greenchimneys.org/aboutus/philosophy/>
- Green Chimneys (2014¹⁷). Green Chimneys Excels as a Residential Treatment Center for Boys and Girls. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://residential.greenchimneys.org/about/rtc/>
- Green Chimneys (2014¹⁸). Green Chimneys Residential Treatment Facility for 24-Hour Psychiatric Care. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://residential.greenchimneys.org/about/rtf/>
- Green Chimneys (2014¹⁹). Admissions FAQ. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://school.greenchimneys.org/admissions/admissions-faq/>
- Green Chimneys (2014²⁰). Admissions FAQ. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://residential.greenchimneys.org/admissions/faq/>
- Green Chimneys (2014²¹). Green Chimneys Executive Team. Gevonden op 25 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/about/execteam/>
- Green Chimneys (2014²²). Green Chimneys Directors & Advisors. Gevonden op 25 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/about/board-of-directors/>
- Green Chimneys (2014²³). Give Your Time and Talent to Help Green Chimneys. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/support/ways/volunteer/>
- Green Chimneys (2014²⁴). Internships. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/internships/>
- Green Chimneys (2014²⁵). Wildlife education & intervention. Gevonden op 25 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/farm/schoolwildlife/>
- Green Chimneys (2014²⁶). Equine Education. Gevonden op 25 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/farm/schoolequine/>
- Green Chimneys (2014²⁷). Dog Interaction program. Gevonden op 25 april, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/doginteraction/>
- Green Chimneys (2014²⁸). Brewster Campus. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/documents/?doc=23>
- Green Chimneys (2014²⁹). Clearpool Campus. Gevonden op 4 augustus, 2014, op <http://www.greenchimneys.org/documents/?doc=24>
- Green Chimneys Children's Services. (2014). *Frequently Asked Questions 2014*. FAQ Green Chimneys.
- Hammer, W., M. Heidenreich, J. Kösters, and G. Trommer. (1989). Empfehlungen zur tierschutzgerechten Haltung von Greifvögeln und Eulen. *Tieraerztliche Praxis*, 17, 59-70.
- Hall, E. (2005). Release Considerations for Rehabilitated Wildlife. Gevonden op 4 september, 2014, op http://www.awrc.org.au/uploads/5/8/6/6/5866843/awrc_elizabeth_hall.pdf
- Hoek, C.S. van & ten Cate, C. (1998). Abnormal behavior in caged birds. *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 1, 51-64.
- Kreveld, A. van & Roerhorst, I. (2010). *Roofvogel- en uilenshows in Nederland*. In opdracht van de vogelbescherming Nederland, Bureau Ulucus.
- LICG.nl (2014³⁰). Kerkuil. Gevonden op 5 september, 2014, op <http://www.licg.nl/r7/dieren/vogels/vogels/kerkuil.html>

- LICG.nl (2014^b). Lama en alpaca. Gevonden op 1 september, 2014, op <http://www.licg.nl/ny/dieren/zoogdieren/lama-en-alpaca.html>
- NWRA & IWRC (2000). Minimum Standards for Wildlife Rehabilitation. Gevonden op 1 september, 2014, op <http://www.nwrawildlife.org/sites/default/files/MinimumStandards3rdEdition.pdf>
- NYSDEC (2014). Falconry License. Gevonden op 16 september, 2014, op <http://www.dec.ny.gov/permits/28632.html>
- NYSED (2010). General Information & Policies. Gevonden op 15 september, 2014, op <http://www.op.nysed.gov/prof/geninfo.htm#lic>
- NYSED (2013). License Requirements. Gevonden op 15 september, 2014, op <http://www.op.nysed.gov/prof/psych/psychlic.htm>
- NYSED (2014¹). License Requirements. Gevonden op 15 september, 2014, op <http://www.op.nysed.gov/prof/mhp/catlic.htm>
- NYSED (2014²). Numbers of Registered Licensees - 2014. Gevonden op 22 september, 2014, op <http://www.op.nysed.gov/prof/statistics/14reg.htm>
- Peeters, E. (2008). *Het houden van roofvogels in gevangenschap bij particulieren*. In opdracht van de Raad voor Dierenwelzijn, België. Versie 2.
- Pet Partners (2012¹). Animal-Assisted Therapy (AAT). Gevonden op 15 september, 2014, op <http://www.petpartners.org/page.aspx?pid=320>
- Pet Partners (2012²). Understanding the Differences Between AAA and AAT. Gevonden op 15 september, 2014, op <http://www.petpartners.org/page.aspx?pid=321>
- Pritchard, F. (2014). Why Don't Chickens Lay Eggs in the Winter? Gevonden op 4 september, 2014, op <http://smithmeadows.com/farm/why-dont-chickens-lay-eggs-in-the-winter/>
- Province of British Columbia (2013). Guidelines for Raptor Conservation during Urban and Rural Land Development in British Columbia (2013). Gevonden op 3 september, 2014, op <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?jsessionid=2E6D6D12C974FB9B39A2458DC820971E?doi=10.1.1.396.1331&rep=rep1&type=pdf>
- Rijksoverheid. (2014¹). Leerplicht. Gevonden op 26 mei, 2014, op http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerplicht?utm_campaign=sea-t-onderwijs-en-wetenschap-a-leerplicht&utm_term=leerplicht&qclid=CKHqn67lyb4CFQqKwwodY7kAsq
- Rijksoverheid. (2014²). Registratie in BIG-register van beroepen. Gevonden op 16 mei, 2014, op <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-in-de-zorg/registratie-in-big-register-van-beroepen>
- Rodekruis. (2014). EHBO: weet jij wat je moet doen? Gevonden op 26 augustus, 2014, op <http://www.rodekruis.nl/ehbo>
- Ross, S.B. (2011). *The extraordinary spirit of Green Chimneys: connecting children and animals to create hope*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press.
- Stichting Wings of Change (2013¹). Wings of Change, Natuurlijk welzijn voor mens en dier. Gevonden op 20 december, 2013, op www.wingsofchange.nl
- Stichting Wings of Change (2012). Foto's. Gevonden op 20 december, 2013, op https://www.facebook.com/centrumwingsofchange/photos_stream
- Stichting Wings of Change (2013²). Dagbesteding. Gevonden op 20 december, 2013, op <http://www.wingsofchange.nl/dagbesteding>
- Stichting Wings of Change (2013³). Stichting Wings of Change. Gevonden op 20 december, 2013, op <http://www.wingsofchange.nl/homepage/stichting-wings-of-change>
- Stichting Wings of Change (2013⁴). Ons Team. Gevonden op 20 december, 2013, op <http://wingsofchange.nl/homepage/ons-team>
- Stichting Wings of Change (2013⁵). Bestuur. Gevonden op 20 december, 2013, op <http://wingsofchange.nl/homepage/bestuur>
- Stichting Wings of Change (2013⁶). Foto's. Gevonden op 20 december, 2013, op https://www.facebook.com/centrumwingsofchange/photos_stream

- Stichting Wings of Change (2014). Doelgroepen. Gevonden op 4 september, 2014, op <http://wingsofchange.nl/dagbesteding>
- University of Missouri (2013). Raptor Facts. Gevonden op 3 september, 2014, op <http://raptorrehab.cvm.missouri.edu/raptor-facts/>
- U.S. Fish & Wildlife Service (2009). Permits Application Forms. Gevonden op 22 september, 2014 op <http://www.fws.gov/migratorybirds/mbpermits/ApplicationForms.html>
- U.S. Fish & Wildlife Service (2010). Permits overview. Gevonden op 22 september, 2014 op <http://www.fws.gov/permits/overview/overview.html>
- U.S. Fish & Wildlife Service (2012). How to Obtain a Permit. Gevonden op 22 september, 2014 op <http://www.fws.gov/permits/instructions/ObtainPermit.html>
- U.S. Fish & Wildlife Service (2013). What you should know about a Federal Migratory Bird Rehabilitation permit. Gevonden op 22 september, 2014 op <http://www.fws.gov/forms/3-200-10b.pdf>
- Verburg, G. (2010). Vragen over het houden van roofvogels en uilen als huisdieren. Gevonden op 2 september, 2014, op <https://www.partijvoordedieren.nl/tweedekamer/kamervragen/i/1978>
- Vlaming, W. (2014). *Roofvogels in de zorg* (Stageverslag). Diermanagement, Hogeschool Van Hall Larenstein, Leeuwarden.
- Vogelbescherming Nederland (2014). Ontheffing voor verboden Flora- en faunawet. Gevonden op 16 september, op http://www.vogelsendewet.nl/Begrippenlijst_A-Z/Ontheffing_voor_verboden_Flora-_en_faunawet#zoeken
- Vos, S. de (2014). *Het welzijn van grote roofvogels in gevangenschap* (Artikel). Agro- en biotechnologie, Katholieke Hogeschool Sint-Lieven- Campus Waas, Sint-Niklaas.
- Wildlife International (2014). Release. Gevonden op 4 september, 2014, op <http://www.wildlifeinternational.org/EN/rehab/care/release/release.html>